

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM
DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**COVID-19 SALGINININ İSTİHDAMA ETKİSİNİN
ÇALIŞMA HAYATI PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ:
BALIKESİR ÖRNEĞİ**

**Betül DEMİR
195017012**

**Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Kemal YILDIZ**

Bandırma 2021

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM
DALI

Yüksek Lisans Tezi

COVID-19 SALGINININ İSTİHDAMA ETKİSİNİN
ÇALIŞMA HAYATI PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ:
BALIKESİR ÖRNEĞİ

Betül DEMİR
195017012

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Kemal YILDIZ

Bandırma 2021

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAYI

Bandırma Onyedİ Eylöl Ünİversİtesİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma İlişkileri ve İnsan Kaynakları Programında Yüksek Lisans öğrencisi Betöl DEMİR tarafından Doç. Dr. Kemal YILDIZ'ın danışmanlığında hazırlanan “COVID-19 SALGINININ İSTİHDAMA ETKİSİNİN ÇALIşMA HAYATI PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ: BALIKESİR ÖRNEğİ” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından, 27/12/2021 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında oybirliği ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Suat UğUR

Jüri Üyesi-Danışman

Doç. Dr. Kemal YILDIZ

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Aslı KAVURMACI

ETİK BEYAN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27/12/2021)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Betül DEMİR

İmzası

ÖZET

COVID-19 SALGINININ İSTİHDAMA ETKİSİNİN ÇALIŞMA HAYATI PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ: BALIKESİR ÖRNEĞİ

Betül DEMİR

2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan, tüm dünya ile birlikte ülkemizi de etkileyen COVID-19 salgını birçok ekonomik ve sosyal probleme yol açmıştır. Bu bağlamda salgınla birlikte giderek artan istihdama ilişkin problemler ülkemizi de önemli derecede etkilemiştir. 2020 yılına ait işgücüne katılım ve istihdam oranları incelendiğinde bir önceki yıla göre düşüş yaşandığı, bununla birlikte işsizlik oranının da azalma eğiliminde olduğu görülmüştür. Söz konusu bu durumun salgın tedbirlerinin uygulanması (sokağa çıkma yasağı, tam kapanma vs.) ve TÜİK' in işsizlik tanımının sınırlılığı kaynaklı gerçekleştiği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, COVID-19 salgınının Balıkesir ili kapsamında ele alınarak salgının istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu işsizlik kaygısı ile sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları üzerine öneriler sunmaktır. Bu bağlamda oluşturulan anket soruları çalışan, çalışmayan ve iş arayan bireyler üzerinde uygulanmış olup, anket sonuçları bir istatistik programı ile değerlendirilmiştir. Anket sonuçları parametrik testler olan t-testi, tek yönlü varyans (Anova) testi, Pearson korelasyon analizi ve doğrusal regresyon analizi kullanılarak incelenmiştir. Uygulanan analiz sonuçlarına göre, COVID-19 pandemisinin dar manada işsizliği artırmadığı ancak geniş manada işsizliği artırdığı, çalışanlar ile iş arayanlar üzerinde kaygıyı artırdığı, çalışma hayatını olumsuz yönde etkilediği ve COVID-19 pandemisi sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün mümkün olacağı sonucuna ulaşılmıştır. COVID-19 sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisinin oluşumunun mümkün olacağı fakat bu oluşumun zaman alacağı konusunda fikirlerin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bu çalışma ile halen devam etmekte olan COVID-19 salgın süreci hakkında gerekli öneriler sunularak gelecek kaynaklara ışık tutması hedeflenmiştir.

Anahtar Sözcükler: COVID-19, İstihdam, İşsizlik, İşsizlik Kaygısı, Çalışma Hayatı

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON EMPLOYMENT AND ITS EFFECT ON WORK-LIFE PSYCHOLOGY: BALIKESIR CASE STUDY

Betül DEMİR

The COVID-19 pandemic, which started in December 2019, has caused economic and social problems. In this context, problems related to employment, which increased with the pandemic, affected our country. The employment rates for 2020 show that there was a decrease compared to the previous year as well as a downward trend in the unemployment. It is thought that this occurred because of health regulations (lockdown, full lockdown, etc.) and a limited definition of unemployment by TUIK.

The main aims of this study are to investigate the COVID-19 pandemic in Balıkesir province, show the effect of this on employment, the unemployment it created and the related concern of unemployment for working people, as well as provide suggestions for a healthy work-life and psychology. The questionnaire created in this context was applied to individuals who were working, unemployed or looking for a job. The results were analyzed by a statistic program using parametric tests, such as t-test, one-way variance test (Anova) Pearson correlation analysis and linear regression analysis. According to the results, it was concluded that the COVID-19 pandemic increased unemployment in the broad sense of term used by TUIK, whereas according to their earlier statement, in the limited sense, unemployment hadn't increased. Additionally, our study found that working people and those looking for work had increased anxiety and that work-life was affected negatively. Despite these, the results show that it is possible to go back to a healthy work-life and psychology after the pandemic, yet this is going to take some time. This context, with this study, we aim to provide insight and suggestions for future research on this subject and the effects of the COVID-19 pandemic.

Key Words: COVID-19, Employment, Unemployment, Unemployment Concern, Work-Life

ÖNSÖZ

2019 yılı Aralık ayında Çin’de ortaya çıkan COVID-19 adı verilen salgın hastalık hızla tüm dünyaya yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından Mart 2020’de pandemi olarak ilan edilmiştir. Geçmişte olduğu gibi salgın hastalıklar, yaşandığı o bölgenin ekonomik ve sosyal hayatını neredeyse tamamen durdurmuştur. Günümüz pandemisi olarak karşımıza çıkan COVID-19 salgın hastalığı da tüm dünyayı ve ülkemizi ele geçirmiş ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu çalışmanın temel amacı COVID-19 salgınının Balıkesir ölçeğinde ele alınarak salgının istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu işsizlik kaygısı ile sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları üzerine öneriler sunmaktır. Bu bağlamda oluşturulan anket soruları ile demografik bulgular, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma yaşamını etkileme durumu, yaşanan kaygı düzeylerinin incelenmesi ve araştırmaya dahil öneriler sunmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmayı tamamlamamda büyük emeği olan Danışmanım Doç. Dr. Kemal YILDIZ’ a sonsuz teşekkür ediyorum. Bana her zaman güvenen ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım aileme, arkadaşlarıma, ikizim Burcu TEKKOL’ a ve sevgili eşim Tugay DEMİR’ e sevgilerimi iletiyorum.

Betül DEMİR

Bandırma/BALIKESİR

27.12.2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK BEYAN SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	xi
GRAFİKLER.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

COVID-19

1. SALGIN HASTALIK TANIMI VE TARİHÇESİ	3
1.1. 21.Yüzyıla Kadar Görülen Ölümcül Salgın Hastalıklar	5
1.1.1. Veba	5
1.1.2. Kolera.....	8
1.1.3. Tüberküloz (Verem)	10
1.1.4. Çiçek Hastalığı	12
1.1.5. Sıtma	15
1.1.6. Diğer Hastalıklar.....	16
1.2. 21. Yüzyılın Pandemisi: COVID-19	19

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI

1. İSTİHDAM KAVRAMI	29
1.1. İstihdam Çeşitleri	30
1.1.1. Tam İstihdam.....	30
1.1.2. Eksik İstihdam	31
1.1.3. Aşırı İstihdam	32
1.2. İstihdam Oranı.....	33
1.3. COVID-19 Salgını Öncesi Dünyada ve Türkiye'de İstihdam Durumu ve Salgın Sürecindeki İstihdam Durumunun Karşılaştırılması.....	34
2. İŞSİZLİK KAVRAMI	40
2.1. İŞSİZLİK TÜRLERİ	41
2.1.1. İrade Bazlı Sınıflandırma	41
2.1.1.1. İradi İşsizlik.....	42
2.1.1.2. Gayri İradi İşsizlik.....	42
2.1.2. Nedensel Sınıflandırma	43
2.1.2.1. Açık İşsizlik	43
2.1.2.1.1. Yapısal İşsizlik	43
2.1.2.1.2. Teknolojik İşsizlik	44
2.1.2.1.3. Konjonktürel (Dönemsel) İşsizlik.....	45
2.1.2.1.4. Mevsimsel İşsizlik	46
2.1.2.1.5. Arızı (Geçici) İşsizlik	47
2.1.2.2. Gizli İşsizlik	47
2.1.2.3. Sürekli Durgunluk İşsizliği.....	48
2.2. Dünyada ve Türkiye’de İşsizlik	49
2.2.1. Dünyada İşsizlik	49
2.2.2. Türkiye’de İşsizlik	52
2.3. COVID-19 Salgını Öncesi Dünyada ve Türkiye'de İşsizlik Durumu ve Salgın Sürecindeki İşsizlik Durumunun Karşılaştırılması.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAĞLIKLI ÇALIŞMA HAYATI VE PSİKOLOJİSİNİN ÖZELLİKLERİ İLE KAYGI KAVRAMI

1. SAĞLIKLI ÇALIŞMA HAYATI, İSTİHDAM ŞARTLARI VE İŞSİZLİK SINIRI.....	64
2. SAĞLIKLI ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ	71
3. KAYGININ TANIMI	72
3.1. Kaygı Türleri.....	74
3.1.1. Durumluk Kaygı	74
3.1.2. Sürekli Kaygı.....	75
3.2. Kaygının Belirtileri.....	76
3.3. Kaygıyı Etkileyen Etmenler.....	77
3.4. COVID-19 Salgını Sürecinde Dünyada ve Türkiye'de Ortaya Çıkan Kaygılar.....	80
4. LİTERATÜR TARAMASI.....	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

COVID-19 SALGINININ İSTİHDAMA ETKİSİNİN ÇALIŞMA HAYATI PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK ANALİZ

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	94
2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	95
3. ARAŞTIRMANIN KISITLARI	96
4. KABUL VE SAYILTILAR.....	96
5. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	96
6. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ANALİZİ	96
7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	97
7.1. Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri.....	97
7.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	98
7.3. COVID-19 Salgınının Katılımcılar Üzerindeki Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri.....	101
7.4. Katılımcıların COVID-19 Sürecindeki Kaygı Durumları.....	108

7.5. Katılımcıların COVID-19 Sürecinde Aldıkları Önlemler.....	112
8. ANALİZLER.....	114
8.1. COVID-19 Sürecinde Yaşanan Kaygı, Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Alınan Önlemler Ölçeklerinin T-Testi Analizi.....	115
8.2. COVID-19 Salgınının Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri Ölçeği Anova Testi.....	116
8.3. COVID-19 Kaygı Ölçeği Anova Testi.....	120
8.4. COVID-19 Önlem Ölçeği Anova Testi.....	123
8.5. Pearson Korelasyon Analizi.....	126
8.6. Basit Doğrusal Regresyon Analizi.....	128
9. ANALİZ SONUÇLARI.....	129
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	135
KAYNAKÇA.....	143
EKLER.....	156
ÖZGEÇMİŞ.....	169

TABLÖLAR

Tablo 2.1: Sektörel İstihdam, 2019-2021.....	37
Tablo 2.2: 2020-2021 Popüler Meslek Grupları Sıralaması.....	39
Tablo 2.3: 2019 Yılı'nın 2020 Yılı'na Kıyasla İstihdam, İşgücü ve İşsizlik Farkları (Cinsiyet, Genç/Yetişkin Durumuna Göre Ayrımı).....	51
Tablo 2.4: Türkiye'de 2019-2020 Yıllarına İlişkin İşsizlik Oranları.....	53
Tablo 2.5: Temel İşgücü Göstergeleri (15 + yaş, Bin Kişi).....	55
Tablo 2.6: Türkiye'nin 2019 ve 2020 Yıllarına ilişkin İşgücü Göstergeleri (İşgücüne Katılma, İstihdam ve İşsizlik Oranları).....	57
Tablo 2.7: COVID-19 Krizinin Sektörler Üzerindeki Etkilenme Dereceleri.....	61
Tablo 3.1: Kaygının Belirtileri.....	77
Tablo 4.1: Güvenilirlik Analizi.....	98
Tablo 4.2: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	98
Tablo 4.3: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	98
Tablo 4.4: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı.....	99
Tablo 4.5: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	99
Tablo 4.6: Katılımcıların Çalıştığı Sektöre Göre Dağılımı.....	100
Tablo 4.7: Katılımcıların Aylık Gelir Ortalamalarına Göre Dağılımı.....	100
Tablo 4.8: Katılımcıların Tanılanmış Ruhsal Hastalığına Göre Dağılımı.....	101

Tablo 4.9: Katılımcıların COVID-19 Hakkında Bilgisi.....	102
Tablo 4.10: Katılımcıların COVID-19 Hastalığı Geçirme Durumları	102
Tablo 4.11: COVID-19 Salgınının Katılımcıların Günlük Yaşantısına Etkileri.....	103
Tablo 4.12: COVID-19 Salgınının Katılımcılar Üzerinde Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri.....	103
Tablo 4.13: Mevcut Birikimin Katılımcıların Hayatını Sürdürmeleri İçin Yeterlilik Durumu.....	104
Tablo 4.14: COVID-19'un Sektörleri Etkileme Durumu.....	105
Tablo 4.15: Katılımcıların Home Office/Online Çalışmaya Bakış Açıları.....	105
Tablo 4.16: COVID-19'un Türkiye Ekonomisine Etkileri.....	107
Tablo 4.17: Katılımcıların COVID-19 Sürecinde Yaşadığı Kaygı	108
Tablo 4.18: COVID-19 Salgınına Yakalanma Korkusu	109
Tablo 4.19: COVID-19 Pandemi Sürecinde Katılımcıların Kaygılarını Azaltmak İçin Yaptıkları Faaliyetler.....	110
Tablo 4.20: İşsizlik Kaygısı.....	111
Tablo 4.21: Alınan Önlemler.....	112
Tablo 4.22: İşyeri Önlemleri.....	113
Tablo 4.23: Yeteneklerin Kazanılması.....	114
Tablo 4.24: Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	115
Tablo 4.25: Yaş Gruplarına Göre Anova Sonuçları.....	116
Tablo 4.26: Medeni Duruma Göre Anova Sonuçları.....	117
Tablo 4.27: Eğitim Durumlarına Göre Anova Sonuçları.....	118
Tablo 4.28: Sektörlere Göre Anova Sonuçları.....	119
Tablo 4.29: Aylık Gelir Düzeyine Göre Anova Sonuçları.....	119
Tablo 4.30: Yaş Gruplarına Göre Anova Sonuçları.....	120

Tablo 4.31: Medeni Duruma Göre Anova Testi Sonuçları.....	121
Tablo 4.32: Eğitim Durumlarına göre Anova Testi Sonuçları.....	122
Tablo 4.33: Sektörlere Göre Anova Sonuçları.....	122
Tablo 4.34: Aylık Gelir Durumuna Göre Anova Testi Sonuçları.....	123
Tablo 4.35: Yaş Gruplarına Göre Anova Testi Sonuçları.....	124
Tablo 4.36: Medeni Duruma Göre Anova Testi Sonuçları.....	124
Tablo 4.37: Eğitim Durumuna Göre Anova Testi Sonuçları.....	125
Tablo 4.38: Sektörlere Göre Anova Testi Sonuçları.....	125
Tablo 4.39: Aylık Gelir Durumlarına Göre Anova Testi Sonuçları.....	126
Tablo 4.40: Korelasyon Katsayısının (r) Yorumu	127
Tablo 4.41: Ölçekler Arasında Pearson Korelasyon Analizi.....	127
Tablo 4.42: COVID-19 Salgınının Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri ile Kaygı Durumuna Dönük Regresyon Analizi Sonuçları.....	128

GRAFİKLER

Grafik 1.1: COVID-19 Aşılarının Açıklanan Etkinlik Oranları.....	25
Grafik 2.1: 2014-2020 Yılları Arası İstihdam Oranları (15+ yaş).....	36
Grafik 2.2: 2019-2021 Yılları Türkiye’deki İstihdam Oranları.....	37
Grafik 2.3: 2014-2019 Yılları Arası Dünya’da İşsizlik Oranlarının Dağılımı.....	50
Grafik 2.4: 15-64 Yaş Arası Kadın ve Erkek İşsizlik Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	52
Grafik 2.5: 15+ yaş Toplam İşsizlik Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı, Bin Kişi.....	53
Grafik 2.6: Dar ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (Ocak 2020-2021) (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış).....	56
Grafik 2.7: Dar ve Geniş Tanımlı İşsiz Sayıları ile İşsizlik Oranları (Toplam, Bin, Yüzde).....	59
Grafik 3.1: COVID-19 Öncesi ve Sonrası İşsizlik Oranlarının Aylara Göre Dağılımı (2019-2021).....	65
Grafik 3.2: Evden Yapılabilir İşlerin Meslek Kolları Payı.....	67
Grafik 3.3: Evden Yapılabilir İşlerin Sektörel Payı.....	68
Grafik 3.4: COVID-19’un Tüketicilere Yönelik Psikolojik Durumları (Widjaja ve Chipeta, 2020).....	83

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi
AIDS	: Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu
COVID-19	: Yeni Koronavirüs Hastalığı
CPI	: Yolsuzluk Algısı Endeksi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DNA	: Deoksirübo Nükleik Asit
EU	: Avrupa Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
LSD	: Asgari Önemli Fark
M.Ö.	: Milattan Önce
MERS-CoV	: Ortadoğu Solunum Sendromu Koronavirüsü
nCov_2019	: New Coronavirus 2019
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RNA	: Ribo Nükleik Asit
SARS	: Ağır Akut Solunum Yolu Yetersizliği Sendromu
SARS-CoV	: Şiddetli Akut Solunum Sendromu Koronavirüsü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TİTCK	: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu
TL	: Türk Lirası

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSEB : Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı
WHO : Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

İşsizlik son yıllarda tüm dünyayı ve Türkiye'yi etkisi altına alan önemli bir sorun haline gelmektedir. Günümüzde sadece az gelişmiş ülkelerde bir problem olarak görülmemiş gelişmiş ülkelerde de işsizlikle olan mücadele giderek artmaktadır. Bu sebeple işsizlikle birlikte bireylerde oluşan korku, endişe vs. olarak adlandırılan kaygı ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise işsizlik kaygısı kavramını ön plana çıkararak, işsizlik kaygısına sebep olan faktörlerin incelenmesini zorunlu bir hale getirmektedir. İşsizlik kaygısına sebep olan birçok faktör bulunmakla birlikte, 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan COVID-19 olarak adlandırılan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından Mart 2020'de pandemi olarak ilan edilmiş bu salgın hastalık, tüm dünyayı ve ülkemizi etkisi altına almıştır. Halen devam etmekte olan bu salgının tüm dünyaya olduğu gibi ülkemizde de başta sağlık olmak üzere sosyal, ekonomik ve siyasi etkileri olmuştur.

Çalışmanın amacı, COVID-19 salgınının istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu işsizlik kaygısı ile sağlıklı bir çalışma hayatı psikolojisine dönüşümün yolları üzerine öneriler sunmaktır. Bu bağlamda çalışmada oluşturulan anket soruları ile demografik bulguların incelenmesi, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma yaşamını etkileme durumu, yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi ve bu konu hakkında öneriler sunulması amaçlanmıştır. Araştırma, Balıkesir ili kapsamı dâhilinde anket çalışması yapılarak, çalışan, çalışmayan ve iş arayan bireyler üzerinde uygulanmış olup, anket sonuçları bir istatistik programı ile analiz edilmiştir. COVID-19 salgın hastalığıyla birlikte sosyal ve çalışma hayatında önemli değişimler yaşanmış, salgından korunmak için dünyanın ve ülkemizin aldığı tedbirler sonrasında oluşan yaşama alanındaki kısıtlamalar sonucu tüm sektörler bu durumdan etkilenmiştir. Bu sebeple salgının insanlar üzerinde kaygı yarattığı gözlemlenmiştir. Ayrıca salgın sonucu alınan birtakım önlemler neticesinde çalışma hayatı, istihdam ve işsizlik kavramlarının nasıl bir düzen içerisinde yürütüleceği konusunda çalışmalara başlanmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde salgın hastalık tanımı, geçmişten günümüze salgın hastalıklar ve günümüz salgın hastalığı COVID-19 kuramsal ve kavramsal çerçeve dâhilinde ele alınmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise işsizlik ve istihdam kavramı, türleri, nedenleri ve COVID-19 salgını öncesi dünyada ve Türkiye'de

istihdam ve işsizlik durumu ile salgın sürecindeki istihdam ve işsizlik durumunun karşılaştırılması yer almaktadır. Üçüncü bölümde sağlıklı bir çalışma hayatı psikolojisinin özellikleri ile kaygı kavramı, türleri, belirtileri ve COVID-19 sürecinde dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkan kaygılar ele alınmıştır. Bunun yanında salgın hastalıklar, COVID-19 salgın hastalığı, istihdam, işsizlik ve kaygı gibi konulara ilişkin literatüre yer verilmiştir. Çalışmanın ampirik analiz kısmı olan dördüncü bölümde ise araştırmanın önemi, amacı, kapsamı, kısıtları, kabul ve sayıltılar, araştırmanın hipotezleri, veri toplama yöntemi, bulgular, analizler ve analiz sonuçları yer almaktadır. Bu bağlamda çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümde uygulanan analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca sağlıklı bir çalışma hayatı psikolojisine dönüşümün yolları üzerine öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

COVID-19

1. SALGIN HASTALIK TANIMI VE TARİHÇESİ

Hastalık, insan hayatıyla ilgili bir kavramdır. Geçmişten günümüze bakıldığında hastalık kavramının tıbbi bir kavramı ifade etmesi dışında tarihsel bir yönünün olduğu da kabul edilmektedir (Yolun, 2012: 11). Bilindiği üzere, hastalık yapan herhangi bir mikroorganizmanın insan vücuduna girerek buraya yerleşmesine ve çoğalmasına bulaşıcılık denir. Bu bağlamda ortaya çıkan hastalığa ise bulaşıcı hastalık denilmektedir. Bulaşıcı hastalıklar ülkelerin iklimi, coğrafyası, kültürel yapısı, temizlik anlayışı, sosyal ve ekonomik yapılarıyla yakından ilişkilidir. Bu anlamda tarihe bakıldığında, bulaşıcı hastalıkların bazen salgına sebebiyet vererek insan yaşamını ciddi derecede tehlikeye attığı görülmektedir (Parıldar, 2020: 19-20). Salgın hastalık veya epidemic olarak adlandırılan bu hastalıklar belli bir bölgede yayılım göstererek birçok insanın aynı zamanda hastalanması olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle salgın hastalık, kısa bir zamanda çevrede yaşayan insanlara, bitkilere veya hayvanlara bulaşması durumu olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir tanım ise salgın hastalığı belli bir bölgede toplumun çoğunu aynı anda etkileyen hastalık olarak tanımlamıştır. Tanımlara bakılırsa salgın hastalığın belirgin özelliklerinden biri belli bir yerde, belli bir zamanda meydana gelmesi ve birçok insana bulaşmasıdır. Bu bağlamda yerleşik hastalık (endemi) ve salgın hastalık (epidemi) arasındaki farkı belirtmek gerekmektedir. Bir hastalığın belli bir bölgede sürekli olarak bulunması endemi olarak ifade edilir. Bu yerleşik hastalık başka bir alanda yayılım göstermeye başladıysa salgına dönüşebilmektedir. Yerleşik ile salgın hastalık arasındaki en önemli fark zaman içerisindeki süredir. Salgın hastalıkların meydana geldikleri yerden başka bir bölgede görülmesine andemi, birkaç bölgede normal seyrinden daha fazla görülmesine epidemic, kıtalararası yayılım göstermesine ise pandemi denilmektedir. Ayrıca bir salgının şiddetli geçmesine olanak sağlayan özelliklerin tümüne ise salgın gücü adı verilmektedir. Hastalığa sebebiyet veren mikroorganizmanın gücü, bulaşma hızı, kişilerin direnci ve toplumun yapısı salgının gücünü etkilemektedir (Kardaş, 2010: 15-16). Dünyada insan egemenliğinin ortaya çıktığı dönemlerden itibaren

birçok salgın hastalık kayıtlara geçirilmiş ve birçoğu da milattan önceki dönemlerde ortaya çıkan hastalıklar olduğu arkeolojik kazılarla ispatlanmıştır. Geçmişten günümüze bakıldığında salgın hastalıkların insan hayatının birçok yönünü etkilediği görülmektedir. Salgın hastalıklar sosyal yaşamı, ticari faaliyetleri ve siyasi otoriteleri olumsuz anlamda etkilemektedir (Yolun, 2012: 11). 19. ve 20. Yüzyılın başlarında dünyada ve Osmanlı Devleti'nde salgın hastalığın etkin bir rol oynadığını, asker ve sivillerin hayatını kaybetmesine sebebiyet verdiği bilinmektedir (Gönüllü, 2008: 446). Bu bağlamda sosyal ve iktisadi yönüyle bu tür durumlar pandeminin tarihiyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Salgın hastalıkların tarihsel niteliğinin değerlendirilmesi açısından dört farklı yaklaşım mevcuttur. Birinci yaklaşım, imparatorlukların ve medeniyetlerin yıkılmasında salgın hastalıkların rolü olduğudur. Bu yaklaşıma göre salgınları biyolojik anlamda değil de meydana getirdiği sonuçlar bakımından ele almakta fayda vardır. Bu bağlamda, Amerika kıtasının keşfedilmesinden sonra Avrupa'dan gelen bulaşıcı hastalıklara bağışıklığı olmayan yerli halkın bir süre sonra yok olması bu durumun en önemli örneklerinden biri olarak gösterilebilir. Amerika kıtasının keşfinden önce birçok insan, Aztek, Maya ve İnka uygarlıklarında yaşam sürdürmekteydiler. Amerika ve Avrupa arasındaki etkileşim sonucunda orada yaşayan yerliler, tifo, kızamık, grip, dizanteri, Alman kızamığı (kızamıkçık) ve kabakulak gibi çeşitli hastalıklara yakalanmış ve nüfuslarında önemli düşüşler olmuştur. İkinci yaklaşım ele alındığında salgın hastalıkların toplumsal değişimi, toplumdaki sınıf çatışmalarını ve toplumların güç dengelerini yansıttığı gözlemlenmiştir. Bir toplumda yaşanan bulaşıcı hastalık o toplumdaki derin yaraları ortaya çıkarabilir. Örneğin, Orta Çağ'daki veba salgınının yabancılara karşı düşmanlığı tetiklediği söylenebilir. Salgınların sonuçları, salgın hastalıkların incelenip değerlendirilmesi açısından çok önemlidir. Bu üçüncü yaklaşımın konusu olan salgının getirdiği sonuçlar geleneksel yöntemleri sorgulatmış ve yeni tıbbi teorilerin ortaya çıkmasına olanak sağlamış, bulaşıcı hastalıklarla baş etmek için yeni ilaçlar ve yöntemler denenmeye başlanmıştır. Son yaklaşım olan dördüncü yaklaşıma göre sömürgecilik ve siyasal güç için tıp ve salgın etkin bir rol oynamaktadır. Uygar topluluklarda yerleşik bir hastalık, bu hastalığa bağışıklığı bulunmayan bir topluluğa bulaştığında yıkıcı bir etki yaratabilir. Bu bağlamda çok açıktır ki biyolojik bir etki toplumun nüfusuna, kültürel yapısına ve siyasal anlamda birçok sonuç doğurmasına sebebiyet vermektedir (Yolun, 2012: 12-13).

Salgın hastalıkların arkasında bıraktığı en önemli sonuç insan ölümleridir. Kitle halinde ölümler sonucu nüfus kayıpları gerçekleşmiş ve ekonomik ve ticari yaşamda son derece ciddi olumsuz sonuçlara sebebiyet vermiştir. Ekonomik yaşamın bir parçası olan toplumda yaşanan can kayıpları, mali hizmetleri aksatmış, mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırmış, enflasyona sebep olmuş ve vergi gelirlerinde büyük oranda azalışa yol açmıştır. Bunun dışında salgın hastalığa yakalanmamış ama yakalanma endişesi yaşayan insanlar ise göç etmek zorunda kalmış ve sonucunda bir süre kayıt dışı kalmak durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda ekonomik yaşamı olumsuz etkileyen bu durum işgücünde azalmaya sanayi, tarım ve diğer alanlarda üretimin azalmasına yol açmaktadır. Bu sebeple arz-talep dengesizliği ortaya çıkmakta ve fiyat artışları meydana gelmektedir. Artan fiyatlar sonucu hastaların mali güçleri zayıflayarak ilaçları satın alabilme gücü azalış göstermiştir. Sonuç olarak salgın hastalıkların ekonomik alanda da derin yaralar açtığı en önemlisi iç ve dış ticareti durma noktasına getirdiği söylenebilir (Kardaş, 2010: 26).

Salgın hastalıkların genel ve kısa tarihi yukarıda belirtilmiş olmakla beraber çalışmanın devamında salgın hastalıkların türlerinin neler olduğunu anlamak adına salgın hastalık tarihi iki bölüm şeklinde incelenecektir. Bunlar 21. Yüzyıla kadar görülen ölümcül salgın hastalıklar ve 21. yüzyılın pandemisi COVID-19 şeklinde olacaktır. Çalışma alanının genişletilmemesine dikkat edilerek 21. Yüzyıla kadar görülen salgın hastalıklar genel hatlarıyla ele alınmış ve COVID-19 pandemisi güncel ve halen devam eden bir durum olduğu için çalışmanın tamamlanması tarihindeki güncel veriler kullanılarak hazırlanmaya dikkat edilmiştir.

1.1. 21.Yüzyıla Kadar Görülen Ölümcül Salgın Hastalıklar

Salgın hastalık tarihinin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Bu bağlamda literatüre bakıldığında birçok hastalığın milattan önce ortaya çıktığı ve günümüze kadar geldiği görülmektedir. İnsanlık tarihi 21. yüzyıla kadar birçok salgın hastalık geçirmiştir. Bunlar veba, kolera, sıtma, çiçek hastalığı, tüberküloz, İspanyol gribi, tifo, ebola, AIDS, SARS gibi hastalıklar konunun genişletilmemesi için kısıtlı bir kapsamda ele alınacaktır.

1.1.1. Veba

Veba, insanlık tarihinin farklı dönemlerinde ortaya çıkan ölümcül bir hastalıktır. Veba hastalığı pire ısırıklarıyla insanlara taşınan, kemirgenlerin bir hastalığı olarak

bilinmektedir. Salgın hastalıklardan çoğunlukla Avrupa kıtası etkilenmiştir ve her salgın insan nüfusunun büyük bir kısmını yok etmiştir. Veba hastalığı ile ilgili en eski kayıtlar Eski Ahit ve Homeros'un İlyada' sında bulunmaktadır. Fakat vebadan bahsedilen bu sözlerin endemik bir hastalığın salgını olmasından ziyade Tanrı'nın gazabı olarak görülmektedir. İlkel tıp zamanında vebanın nedeni büyücülükle ilgili aldatmacalar, ilahi cezalar hatta bir Yahudi nüfusunun varlığı ile ilişkilendirilmiştir. Tıbbi uygulamaların olmaması nedeniyle insanlar putlardan ve azizlerden yardım almaya çalışmışlardır (Demirbağ, 2018: 12).

İslam dünyasında ve Osmanlı toplumunda veba hastalığı "taun" ve "veba" olarak adlandırılırken, Ortaçağ'da veba hastalığı "black death" (kara ölüm) olarak adlandırılmıştır. Taun, "hiyarcıklı veba" olarak kullanılmış, veba ise ölümcül her salgın hastalığın karşılığı olarak ifade edilmiştir. Araştırmalar sonucunda veba hastalığının tarihsel süreci ve hastalığın özellikleri genel hatlarıyla belirtilmiştir. Modern araştırmacılar hastalığın seyrini, nedenlerini, çeşitlerini ve tedavisi hakkında değerlendirme yaparak vebanın iki türü olduğunu açıklamışlardır. Bunlardan birincisi hiyarcıklı veba hastalığıdır. Hiyarcıklı veba hastalığı, yabani kemirgen türlerinden (fare vb.) pirenin insanları ısırması sonucu bulaşmaktadır. Bu türün belirtileri çok net gözle görülebilmektedir. Hastanın enfeksiyon bölgesinde öncelikle siyahımsı bir leke görülmekte ve ardından boyun veya kasıklarda, koltuk altlarından yumurtaya benzer şişlikler meydana gelmektedir (Yıldız, 2014: 7). Belirtileri arasında yüksek ateş, baş ağrısı, halsizlik, baş dönmesi, bulantı ve ishal vardır. Lenf bezleri şişer, karaciğer ve dalakta genişleme meydana gelir. Bu veba türünün en hafifi olmasına rağmen, hastalığa yakalanan kişilerin yarısından çoğunun öldüğü görülmektedir. Vebanın ikinci türü ise pireden değil de insanlardan insanlara bulaşan akciğer vebasıdır. Soğuk hava sonucu mikrobun akciğere girip yerleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda öksürük, yüksek ateş devamında kanlı balgam, nefes darlığı ve morarma gibi belirtiler mevcuttur. Bu hastalık enfeksiyonlu kişinin tükürüğünden ve öksürüğünden diğer insanlara bulaşabilmektedir. Akciğer vebasının yayılma hızı fazladır ve öldürücülük seviyesi yüksektir. Hastanın dış lenf bezlerinde ağrı başlar ve devamında şişlik meydana gelirse bu durum hastayı 2-4 gün içinde öldürür. Bu hastalık çocuklarda daha fazla etki göstermektedir (Kardaş, 2010: 32).

Veba hastalığı her yaşta, her ırkta ve cinste meydana gelebilmektedir. Hijyen sorunu yaşayan ve yeterli derecede sağlığa uygun koşullara sahip olmayan geri kalmış ülkeler de bu durum endemik bir hal alabilir. Veba hastalığının yayılmasını, bulunduğu ortamda düşük hayat şartlarının olması tetiklemektedir. Bu bağlamda epidemi şeklinde yayılması, toplumların hayat standartları, beslenme, sosyo-ekonomik durumları ve sağlık koşullarının önemli bir yer edindiğini belirtmek gerekmektedir. Açlık, sefalet, doğal afetler ve göçler vebanın epidemi ve pandemi halini almasına sebebiyet vermiştir. Tarihe bakıldığında bu yaşantılara sahip toplumların pandemiden kaçamadığı görülmektedir (Demirel, 2019: 63-64).

Literatüre bakıldığında veba salgınlarının çok eski tarihlere dayandığı bilinmektedir. Kaynaklara göre M.Ö. 8. yüzyıla ait eserlerde Mezopotamya bölgesinde vebanın bulunduğu ve M.Ö. 2000’li yıllarda yazılmış olan Gılgamış Destanı’nda veba salgınından bahsedildiği bilinmektedir. Genel olarak Akdeniz ve Avrupa üzerinden araştırmalar yapıldığı için vebanın geçmişinin bu bölgeler üzerinden anlatıldığı görülmektedir (Yıldız, 2014: 8). Tarihte vebanın pandemisi ilk olarak 541 yılında Mısır’da başlamıştır. Bu veba salgını Bizans İmparatorluğu’nu sosyal, ekonomik, siyasi gibi birçok olumsuz yönden etkilediği için “Justinian Vebası (541-542)” olarak adlandırılmıştır. Orta ve Güney Asya’nın, Kuzey Afrika’nın ve Avrupa’nın nüfusunun yarısından çoğu bu pandemiden dolayı hayatını kaybetmiştir (Parıldar, 2020: 22). Veba salgınları Avrupa kıtasında Ortaçağ’dan başlayıp 18. yüzyıla kadar devam etmiş, 18. Yüzyıldan sonrada etkisini yitirmiştir. Osmanlı Devleti’nde ise 15. yüzyılda başlayıp dört asır boyunca devam edecek olan veba salgınları dönemi başlamıştır. Tarih boyunca savaşların da veba salgınının yayılmasında etkili olduğu bilinmektedir. Örneğin, Spartalılar ile Atinalılar arasında meydana gelen Peleponnes Savaşı’nda Atinalıları veba salgını sarmıştır. Bu veba salgınında kaynağın nereden geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte şehrin sağlık koşullarının zayıflığının da etkisiyle Atinalıların üçte biri hayatını kaybetmiştir. Bu salgın sonucu da Atinalıların Spartalılara karşı yenik düşmelerine sebebiyet vermiştir. Tarihi kaynaklara bakıldığında Roma’da veba salgınının 167 yılında patlak verdiğini ve 3000 kişinin yaşamını yitirdiğini, ayrıca Bizans’ta ilk defa 542 yılında veba salgının ortaya çıktığı ve Doğu Roma İmparatorluğu’ndaki birçok insanın ölümüne neden olduğu bilinmektedir. Veba, İslam Dünyasında da etkisini göstermiştir. Hz.

Ömer'in Şam'a doğru yola çıktığı zamanda Şam'da "taun" olduğu duyulmuş ve yanındaki kişilerin Şam'a gidip gitmeme konusunda görüş ayrılığı yaşadığı bilinmektedir. Daha sonra Mısır'da 940 yılında, Bağdat'ta 940-941 yıllarında veba salgını ortaya çıkarak binlerce insan hayatını kaybetmiştir. O dönemlere yakın zamanda da Anadolu'da veba salgını kendini göstermiştir. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de İstanbul'da birçok veba vakaları görülmüştür. Örneğin, 15. Yüzyılın sonları 16. Yüzyılın özellikle ilk üç yılı arasında Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerde yaşanan açlık, Osmanlı İmparatorluğu'nu ekonomik ve sosyal yönden bertaraf etmiştir (Yıldız, 2014: 9-12).

Ortaçağ toplumlarında din farkı olmadan hastalıklara karşı çözüm yolları genel itibariyle aynıdır. Toplumun hastalığa bakış açısı tam anlamıyla geleneksel ve dinsel yorumlamalardır. Hristiyanlara göre Hz. İsa, Tanrı tarafından gönderildiğine ve kullarının hastalık karşısında sabırlarının denendiği yorumu yapılmıştır. Müslümanlar için ise, Allah'ın gönderdiği bir hastalık olarak kabul edilmiş ve şehadete varmada yol göstereceğine inanılmıştır. Fakat buna rağmen şifayı da aramaya devam etmişlerdir. Bir kesim taun hastalığına yakalananlardan kaçmamışken, bir kesim ise hastalığa yakalananlardan kaçarak şehri terk etmişlerdir. Tekrar evlerine gelme durumları olanlar ise sirke ile evi yıkar, buhar ile temizlerlermiş. Daha sonra 19. Yüzyıla gelindiğinde daha geniş önlemler alınmıştır. Osmanlı Devleti Avrupalıların uyguladığı bazı önlemleri uygulamaya geçirmiştir. Veba olan evlerin yakılıp, yıkılması, kıyafetlerin ve eşyaların temizlenmesi, sirke ya da su ile arınık işlemleri, karantina uygulaması, hastalık olan yerlerin askerlerle korunması gibi birçok tedbir uygulamaya geçirilmiştir. Veba hastalığının, Osmanlı Devleti'nin ekonomisine zarar verdiği ve nüfusu oldukça azalttığı bilinmektedir. Avrupa'nın da sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yaşamında derin yaralar açmıştır (Yıldız, 2014: 16-18).

1.1.2. Kolera

Kolera, *Vibrio Cholerae* bakterisinin neden olduğu akut bir hastalıktır. Bu bakteri bağırsağı enfekte eder ve sulu şekilde ishal üretir. Bu durum tedavi edilmezse hızla dehidrasyona ve ölüme sebebiyet vermektedir. Virgül şeklindeki *Vibrio Cholerae* ilk olarak 1854 yılında İtalyan bilim adamı Filippo Pacini tarafından tanımlanmıştır. Bu bakteri temelde kontamine yiyecek ve suyla yayılım göstermektedir. Kötü arındırma ve hijyen koşulları, hastaların dışkılarından toprak, yiyecek veya suyun kirlenmesine neden

olmakta ve yutulduktan sonra kolera hızlı bir ilerleme göstermektedir. Ortalama kuluçka süresinin iki veya üç gün olduğu tahmin edilmektedir. Fakat bazı durumlarda 12 saat kadar kısa olabilir. Hastalık ilerleme gösterdikçe sık ishal yanında kusma, bacak krampları ve morluklar gibi deri lezyonları görülür. Bir sonraki aşamada vücut ısısı düşer, nabız zayıflar ve şiddetli susuzluk hissedilmeye başlanır. Dışkı görünüşleri “pirinç suyu” olarak tanımlanan beyazımsı sıvılar gibi görünür. Vücut sıvılarının yanı sıra hastalar ayrıca sodyum ve potasyum gibi hayati elementleri de kaybeder. Bir kolera kurbanının karakteristik görünümü; dehidratasyon ve temel elektrolitlerin kaybedilmesi sonucunda hasta çökük gözler, kırışık yüz ve siyanotik dudaklar şeklindedir. Bu soluk görünüm genellikle sanat eserleri üzerinde kolera hastalarını betimlemek için tasvir edilmiştir. Kolera günümüzde sanayileşmiş ülkelerde nadir görülen bir hastalık olarak kabul edilmekle birlikte gelişmekte olan ülkelerde halen rapor edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü istatistikleri 2016 yılında 38 ülkeden toplam 132.121 vakanın bildirildiğini ve bunun da 2420 can kaybıyla sonuçlandığını göstermektedir. Tarih, 19. Yüzyıldan beri kaydedilmiş altı kolera salgını olduğu gösteriyor ve yedincisi bugün dünyadaki birçok gelişmekte olan ülkede hala etkilidir (Demirbağ, 2018: 18).

Kolera hastalığı Hindistan’da eskiçağlardan beri bilinmektedir. Salgın Hindistan’ın Ganj Nehri’nde cereyan etmiştir ve yayılım göstererek Hindistan’da sık sık görülen endemilere yol açmıştır. Fakat 1817 yılından sonra ilk defa Hindistan dışında da görülmeye başlamıştır. 1817, 1826-37, 1840-49, 1856, 1863-65, 1879-84, 1891-96 dönemlerini kapsamakla birlikte, bu salgınlar milyonlarca kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur (Kardaş, 2010: 43-44). Literatüre bakıldığında kolera salgını tarihlerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak da hastalığın seyrinin şartlara ve zamana göre değişiklik göstermesidir.

Hindistan’ da ortaya çıkan koleranın yerleşik bir hastalıktan çıkıp pandemi şekline dönüşmesini sağlayacak birçok sebep bulunmaktadır. Başat faktör olarak Hindistan’ın nüfusunun hızla artması gelmektedir. 19. Yüzyıl Sanayi Devrimi ile başlayan kolera, Hindistan’da İngiliz kolonizasyonu ile tüm dünyaya yayılmıştır. Sanayileşme ile birlikte kırsal kesimden kente göçlerin olması, şehirlerdeki altyapının yetersizliği ve kanalizasyon sistemi sorunuyla insanlar sadece Ganj Nehri’nde dini amaçlı yıkanmaları dışında temizlik amaçlı yıkanmaya da başlamışlardır. Bu durum birçok hastalığın doğmasına

sebebiyet vermiştir. 1817 yılında da buradaki hastalıkları diğer ülkelere yayan birçok sebep var olmakla birlikte, 1817 ve sonrasında yaşanan savaşlar, ticari ve askeri yönlü faaliyetler, kara ve deniz yollarının kullanılması gibi birçok etken kolera salgınının yayılmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2017: 31-32).

Kolera hastalığının yayılmasındaki temel neden kirlenmiş su kaynaklarıdır. Kişi kirli su içerek veya kontamine yiyecekler yiyerek koleraya yakalanabilir. Temiz suyu ve modern kanalizasyon tesislerine erişim, gelişmiş ülkelerin kolera salgınlarını önlemelerine yardımcı olmuştur. Temiz su tesislerinin bulunmadığı yerlerdeki risk, dikkatli yiyecek ve su işleme ve hızlı tıbbi tedavi ile yine de azaltılabilir. Gelişmekte olan ülkelerde, hastalık kaynamış su kullanılarak ve pişmiş sebze ve meyveler tüketilerek kontrol altına alınabilir. Mevcut tıbbi uygulamalarda kolera için tedavi yöntemleri basit ve ucuzdur. Sıvıların ve elektrolitlerin hızlı değiştirilmesi, hayatta kalmak için çok önemlidir. Bu nedenle Oral Rehidrasyon Tedavisi en yaygın ve etkili tedavidir. Bir bakteri hastalığına neden olduğundan, antibiyotikler kolera için başka bir etkili tedavi yöntemi değildir (Demirbağ, 2018: 18-19).

1.1.3. Tüberküloz (Verem)

Tüberküloz bakterilerinin insanlık tarihinden bile önce var olduğu düşünülmektedir. Ancak ilk olarak, insanların gruplar halinde başkalarıyla vakit geçirmeye başladıkları kolektif yaşamın başlamasıyla tanınmıştır. Ortak yaşamın artması ve hayvanların evcilleştirilmesiyle tüberküloz gelişmeye ve diğerlerini enfekte etmeye başlamıştır. Muhtemelen bir tüberküloz bakterisinin (ARB) en eski kanıtı, insan kemiklerinde MÖ 5000'den gelmektedir. MÖ 3500'den itibaren Ürdün'de toplanan Mısır mumyaları ve iskeletlerinde de Tüberküloza benzer kanıtlar bulundu. Aynı şekilde MÖ 1750'de oluşturulan Hammurabi Yasası da veremden ilahi bir ceza olarak bahsetmektedir (Barış, 2002: 338-340).

Tüberküloz (verem) tarihinde Hipokrat'ın çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. MÖ 460-375 yılları arasında yaşamıştır ve tüberküloza atıfta bulunmak için, mezarda ayak olması anlamına gelen Yunanca "Phthisis" sözcüğünü kullanmıştır. Tüberküloz hastalığını dönemin en önemli hastalıklarından biri olarak tanımlamış ve 18-35 yaş arasındaki bireyleri etkileyen ölümcül bir hastalık olduğunu belirtmiştir. Aristoteles ve

Galen gibi çağdaşları da hastalık üzerinde çalışmalara devam ettiler. Aristoteles, tüberkülozun bulaşıcı bir özelliğe sahip olduğunu savunurken, diğerleri bunun kalıtsal olduğuna inanmışlardır. Galen, Phthisis için “öksürük, ateş ve vücudun irin tüketiminin eşlik ettiği akciğer, göğüs veya boğaz ülseri” olarak bir tanımlama yapmıştır. Akciğer tüberkülozunun üç evresi olduğunu ve bir tüberküloz hastasıyla aynı odada yaşamının tehlikelerini, bulaşıcı özelliğini vurgulayarak açıklamıştır (Karşlıoğlu: 2018: 3).

15. ve 17. Yüzyılda tıbbi uygulamaların yetkilendirilmesiyle hastalıkların etiyolojileri anlaşılmaya başlandı. Bu arada tüberküloz konusunda da çalışmalar hızlanmaya başlamıştır. Tüberkülozun insanda insana bulaşacağı düşüncesi var olmakla birlikte bu düşünce 300 yıldan bu yana somut bir örnekle kanıtlanamamıştır. Jean Antoine Willemin, 5 Aralık 1865 tarihinde Paris Tıp Akademisi’nde yaptığı bir çalışmada, tüberküloza neden olan bir mikrobun olduğu, bu mikrobun bulunduğu dokuları hasta ederek orada çoğalması sonucu hastalığa yol açtığını ifade etmiştir (Öztürk, 2018: 4). 1882 yılında ise Robert Koch tarafından tüberküloz basilinin keşfi gerçekleşmiştir. Koch, bulaşıcı özelliğini kanıtlayan tüberküloz hastalığı üzerine yaptığı dört çalışmasıyla 1905’te Nobel Ödülü’nü kazanmıştır. O zamanlar bakterilere Bacterium Tuberculosis denmekteydi. Daha sonra 1886’da Lehman ve Neuman mantar benzeri özelliği sebebiyle adını M. Tuberculosis olarak değiştirmişlerdir. Mikroskobun Anthony Van Loeuwenhock tarafından keşfedilmesi ve Wilhem Conrad Roentgen’in x-ışını icat etmesi ile tüberkülozun bakteriyolojik ve radyolojik tanımları netleşmiştir. Tüberküloz bakteri türleri şunlardır: M. Tuberculosis, Mycobacterium Bovisi Mycobacterium Africanum ve Mycobacterium Microti. Günümüzde en sık görülen M. Tuberculosis’tir. 1700’lü yılların başlarında filizlenen Endüstri Devrimi’nin etkisi 1800’lü yıllarda daha çok hissedilerek kentsel nüfusu arttırmış ve yetersiz beslenmeye, yoksulluk ile birlikte sağlıksız hayat koşullarına yol açmıştır. Tüberküloz hastalığının yayılmasına ortam hazırlayan bu durumlar, nüfusun içinde giderek yaygınlaşmıştır. 18. yüzyılda, nüfusun beşte üçüne tüberküloz teşhisi konulabiliyordu. Tüm bu olumsuz sonuçların yanında tüberküloz hastalığı, ünlü yazarlar tarafından romantik bir hastalık olarak da nitelendirilmiştir. Çoğu yazar ve şair ölümcül etkisine vurgu olarak tutkunun gücünü anlatmak için kullanmış ve en yaygın temalardan biri haline gelmiştir. Ancak birçok

popüler yazar ve müzisyen de dâhil olmak üzere binlerce insanın acı çekerek yaşamlarının son bulmasına sebep olmuştur (Karslıoğlu, 2018: 3-4).

Verem tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’deki gelişmelere baktığımız zaman Sultan II. Mahmut ve I. Abdülmecit’in tüberküloz sebebiyle öldüğü bilinmektedir. I. Abdülmecit’in oğlu Sultan II. Abdülhamit, hastalığa karşı duyarlıydı ve 1890 yılında hastalığın son gelişmelerinin incelemek adına Berlin’e bir heyet göndermiştir. Besim Ömer Paşa, 1906 yılında Paris’teki Uluslararası Verem Kongresi’ne gönderilerek, Türkiye’de bilinen ilk veri olan hastalardan istatistiksel veri toplamaya başlamıştır. Verilere göre, o yılın nüfusu 200.000 olan İstanbul’da 92.942 kişinin hayatını kaybettiği, İzmir’de ise ölüm oranı 200.000’de 2.800 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumdan sonra önleyici tedbirler alınmaya başlanmıştır. 1918 yılında “İstanbul’da Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti” ve 1923 yılında İzmir Veremle Mücadele Hayriyesi” kurulmuştur (Öztürk, 2018: 4-5). Hastaların tedavileri sırasında temiz hava alabilecekleri alanlara sanatoryum adı verilen özel hastaneler inşa edilmiştir. Bu izolasyon toplumlararası hastalığın önlenmesi adına yarar sağlamıştır. Fakat 1980’li yıllardan bu yana ABD ve Avrupa ülkelerinde hasta sayısında önemli artışlar olduğu görülmektedir. HIV teşhisi konan kişilerin büyük bir kısmında tüberküloz olduğu görülmüştür. Tüberküloz hastalarının 2003 yılında ise 34 ile 42 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir (Demirbağ, 2018: 20).

Günümüzde de halen önemini koruyan bu hastalık geçmişten bugüne birçok isimle anılmıştır. Hastaların benizlerini soldurarak öldürdüğü için “Beyaz Ölüm” veya “Beyaz Veba” (White Death; White Plague), hastalığa yakalanan insanı tüketerek öldürmesine de “Tüketim Hastalığı” (Consumption) adı verilmiştir. Romalılar ise bu hastalığa öksürükle birlikte balgamın çıkması, nefes alıp vermede hırıltı anlamında “Phthisis” adını vermişlerdir. Bu bağlamda verem hastalığıyla alakadar olan doktorlara Ftizyolog denilmektedir. Bizde ise verem hastalığı en yaygın olarak “İnce Hastalık” olarak adlandırılmıştır (Barış, 2002: 338).

1.1.4. Çiçek Hastalığı

Çiçek hastalığı, insanlık tarihi boyunca birçok ülkeyi derinden etkilemiş ve farklı dillerde karşılık bulmuştur. İngilizcede “smallpox”; Fransızcada “petite verole”;

İspanyolcada “viruela”; Latince “variola”, “variole”, “de varius”, “tachete”, “mouchete”; Almancada “blattern”, “pocken”; İtalyancada “vajuola” olarak bilinmektedir. Osmanlıcada “cederi”, Arapçada ise “cüderi” olarak kaynaklara kaydedilmiştir. Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde ise Türkçe kökenli “çiçek” sözcüğünün ifade edildiği bilinmektedir (Mercan, 2017: 4). Hastalığın insanlarda belirtilerine bakıldığında şiddetli baş ağrısı, yorgunluk, yüksek ateş, sırt ve kas ağrıları şeklinde gerçekleştiği bilinmektedir. Bu süreç 12 günlük kuluçka süresi tamamlandığında gerçekleşmektedir (Demirbağ, 2018: 21). Daha sonra vücutta döküntüler meydana gelir ve kollar, bacaklar, eller ve avuçlarda yoğun olarak gözlemlenir. 10 günden sonra bu döküntüler kuruyarak dökülmeye başlar ve hastalığın son evresinde bu döküntüler tamamen dökülerek yerine çiçek bozuğu denen izlere bırakmıştır. Bu izlerin ise ömür boyu insan vücudunda kaldığı bilinmektedir (Mercan, 2017: 3). Bu döküntü zamanında hastalık oldukça bulaşıcıdır ve hastanın karantinası şarttır. Aşırı durumlarda çiçek hastalığı körlüğe ve erkek kısırlığına sebebiyet verebilmektedir (Demirbağ, 2018: 21). Çiçek hastalığını her yaş grubu geçirebilmektedir fakat daha çok çocuklarda etkili olan bir hastalıktır. Çiçek mikrobu iki tür virüsten oluşmaktadır. İlki, variola major virüsü %30 ölüm oranıyla yaşamı tehdit eden koşullara neden olurken, ikincisi olan variola minörün ölüm oranının %1’den daha az olduğu bilinmektedir (Variola Major, V. Minor”, Federation of American Scientists). Variola virüsü insan vücuduna solunum yoluyla girmektedir ve öksürme anında çıkardığı tükürük damlacıkları ile bulaşmaktadır. Ayrıca hastanın kullandığı eşyalardan da bulaşma riski oldukça yüksektir. Bu durumda hasta ile yakın ilişkisi olan hasta bakıcılar ve kişiler yüksek risk altındadır (Yıldız, 2014: 24).

Çiçek hastalığının ne zaman ve nereden ortaya çıktığıyla ilgili kesin bir bulgu bulunamamakla birlikte ancak Mezopotamya’yı işaret eden bazı kanıtlar bulunmaktadır. Bu düşünce, MÖ 1157’de ölen ve hala Kahire Müzesi’nde korunan V. Ramses’ in mumyası üzerinde çiçek hastalığını işaret eden izlerle pekiştirilmiştir. Ayrıca uluslarda çiçek hastalığına karşı iki kutsal puta tapıldığı bilinmektedir. Hindu tanrısı Sitala Mala ve Çin tanrıçası Niang-Niang bu açıdan önem taşımaktadır. İlk tıbbi bilgiler ise 10. Yüzyılda Persli Doktor Rhazes tarafından açıklanmıştır. 910’da “ Çiçek ve Kızamık üzerine Bir İnceleme” yi belgelemiştir. Her iki hastalığında özelliklerini ayrı ayrı tanımlamıştır (Williams, 2010: 6). MÖ 500’lerde ise Hindistan’ın yirmi beş milyon nüfusunda çiçek

hastalığının varlığından söz edilmektedir. Bu durum da Çiçek Tanrısının varlığı, çiçek salgınının Hint toplumunda ölümcül seviyede olmasının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Mercan, 2017: 5). MÖ 1122 tarihinde Çin’de çiçek hastalığının varlığından da söz edilebilmektedir. Aynı şekilde MS 451 yılında Champs Catauliniques’te yenilmesinden önce Atilla’nın savaşçıları bu hastalığın olduğu ve Avrupa’daki çiçek hastalığının yayılmasındaki etkenin ise Hunlar olduğu düşünülmektedir (Yıldız, 2014: 25). Ebubekir Zekeriya Er- Razi (ö. 925) tarafından çiçek hastalığı hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Daha sonra İbni Sina da (ö. 1037) çiçek hastalığının bulaşıcı bir hastalık olduğunu belirtmiştir. Hastalığın tam anlamıyla tüm Avrupa’ya yayılması Sekizinci Haçlı Seferi (1270) sırasında yaşanan salgından kaynaklı olduğu bilinmektedir. Bu tarihten sonra Afrika kıtasında ve Akdeniz kıyılarında bu hastalıktan söz etmek mümkün olmuştur (Mercan, 2017: 7). Çiçek hastalığı erken yüzyıllarda daha hafif bir şekilde hüküm sürmüştür fakat 17. yüzyılda hastalığın patlak vermesi ile birlikte daha şiddetli bir hal almıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda, kolonizasyon faaliyetleri, ölümcül virüsü Yerli Amerikalılar gibi bağışık olmayan topluluklara yaymayı içeriyordu. 1630 yılında Rus sömürgeciler hastalığı Sibirya’ya taşımış ve Avrupa, hastalıktan 40.000 Parislinin hayatını kaybetmesine sebep olacak önemli kayıplar vermiştir (Williams, 2010: 144). Çiçek hastalığı 19. Yüzyılın başlarında Anadolu’ya tam anlamıyla ulaşmış ve Anadolu’nun hemen hemen her yerinde görülmeye başlamıştır. Özellikle çocuklar olmak üzere birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti çiçek hastalığından kurtulmak amacıyla bir dizi önlem almaya çalışmış, aşı ve hekim ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır (Yıldız, 2014: 51). Çiçek hastalığına en erken tedbir alan milletlerden biri Türklerdir. Çiçek hastalığından dolayı meydana gelen deri döküntülerini ceviz kabuklarında muhafaza etmişlerdir. Daha sonra hastalıktan korumak istedikleri insanların kollarına çizik atıp bu döküntüleri çizik olan yerlere sürmüşlerdir. Bu bağlamda çiçek hastalığı geçiren bir hastada belirtiler yaşansa bile daha hafif bir şekilde atlatabilmiştir. Bu aşılama şekline de insan çiçeği aşılması denilmiştir (Yıldız, 2014: 26).

1796 yılında Edward Jenner ilk başarılı aşırı geliştirmiştir. Edward Jenner, 1798’de aşının sonuçlarını yayınlamış ve takip eden üç yıl içinde İngiltere’de yaklaşık 100.000 kişi aşılanmıştır. Bu sayı 1815 yılında milyonlara ulaşmıştır. Dünya Sağlık Örgütü 1958 yılında bir kontrol programı başlatmış ve çiçek hastalığı 20. Yüzyılda tüm

dünyada ortadan kaldırılmıştır (Demirbağ, 2018: 22). Çiçek aşısının örnekleri ABD Hastalık Kontrol Araştırma Enstitüleri'ndeki dondurucularda ve Rusya Federasyonu'nda Devlet Viroloji ve Biyoteknoloji Araştırma Merkezi'nde saklı tutulmaktadır. Çiçek hastalığı yeryüzünden atılsa bile virüsün, biyolojik silah olarak kullanılabileceği olasılığı tartışması halen devam eden bir konudur (Mercan, 2017:8-9).

1.1.5. Sıtma

Sıtma hastalığının tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Toplamlar, Tarım devrimine geçmesiyle birlikte çeşitli mikroplarla tanışmaya başlamışlardır. Dünya üzerinde tarımla uğraşanların artması, toprağın işlenmesi, insanların tarımla bir araya gelecek şekilde suyun etrafına yerleşim alanları kurması, ormanlarda yaşayan canlıların yaşama alanlarının insanlarınla iç içe olmalarına sebebiyet vermiştir. Nüfusun artmasıyla işlenmemiş topraklar işlenmiş ve buralarda yaşam alanı bulan fareler, pireler, keneler ve sivrisinekler çoğalmaya başlamıştır. Bu zararlı hayvanlarda veba, tifüs ve sıtma gibi mikropları insanlara taşımıştır. Sıtma, Plasmodium türlerinden dişi Anofel cinsi sivrisineklerin insanları sokması sonucu oluşan bir protozoon hastalığıdır. Anofel cinsine göre yaşam alanları farklılık gösterdiği için coğrafyanın neredeyse tamamında hastalığa yol açmıştır. Yüzyıllar süren bu sıtma hastalığı ilk olarak Mısırlılarda görülmüştür. Modern tıbbın kurucularından olan Hipokrat sıtmanın tanımını günlük, güneşli ve 72 saat süren ateş nöbetleri olarak tanımlamıştır. Bataklıktan kirli su içen toplumların karınlarının dışarı doğru çıkacağını ve dalaklarının büyüyeceğinden bahsetmiştir. Afrika'da da bu alanlara uygun şartlar bulunması nedeniyle hastalığın kitlesel çapta yayılmasına sebebiyet vermiştir (Koylu ve Doğan, 2010: 209-210). Sıtma mikrobu taşıyan sivrisinekler kanalizasyon suları, durgun sular ve akarsu kenarlarındaki sularda yaşamını sürdürmektedir. Ayrıca yaz aylarında zirve yaparak birçok insanın ölümüne neden olmaktadır. Sivrisinekler sıcak ve nemli gecelerde kendini daha çok gösterirken, gündüzleri oldukları yerde, kışları ise kapalı alanlarda durağanlaştıkları bilinmektedir (Tuğluoğlu, 2008: 352-353). Bizde sıtma olarak adlandırılan bu hastalık farklı dillerde çeşitli isimler almıştır. Dünya da en çok bilinen isim İtalyanca iki sözcüğün birleştirilmesi ile oluşan Malaria'dır. Daha başka Paludismus, Remittent fever ve Marsh miasma şeklinde isimler verilmiştir (Kardaş, 2010: 46).

Sıtma hastalığının araştırmalar sonucu birçok coğrafyada bulunduğu düşünülmektedir. Otuz milyon yıl öncesinde bulunan sivrisinek fosillerinin insanlığın sıtma ile karşılaşmasının eskilere dayadığının bir göstergesidir. Yakın çağlarda sıtma hastalığına yakalanan insanların bulundukları bölge karantinaya alındığını ve eşyalarının yakıldığını bilinmektedir. MS 980 tarihinde İbni Sina “Kanun” isimli eserinde sıtma hakkında ayrıntılı bir şekilde söz etmiştir. 20. Yüzyılın başlarında artık dünyanın hemen hemen her yerinde sıtmanın yaygınlaştığı görülmüştür. Sıtma, ABD’nin güneyi, güney Amerika kıtasının geneli, Meksika, Avrupa ve Asya’nın birçok ülkesi, Afrika’nın tamamı, Avustralya kıtasının kuzeyi ve bütün adalarda yaygın olarak görülmüştür. Anadolu’da da sıtma tarihler boyunca medeniyetleri çökertecek şekilde etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de o zamanın şartlarından dolayı verilere tam anlamıyla ulaşılamamıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde de Türk ulusunun zorlu bu döneminin yanında sıtma ve verem ile uğraştıkları bilinmektedir. Cumhuriyet’in ilanından sonra da Türkiye’de sıtma ile mücadele başlamıştır. Dünyada sıtmanın bu derece yaygınlaşması sonucu günümüz koşullara yakın şekilde tedavi süreçleri başlamıştır. 1955 yılında Dünya Sağlık Örgütü, “Küresel Sıtma Eradikasyon Programı” uygulanmaya başlanmıştır. Bu program sonucunda birçok ülke sıtma hastalığının durdurulmasında başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Fakat 1970’lerde sıtma eradikasyonu ihtimalinin olanaksız bir durumda olduğu belirlenmiştir ve bu düşünceden uzaklaşmıştır. Programın başarısız olması sonucu 1990’larda kırsal ve kent ayrımının olmaması, sanayinin gelişmesi, orman yangınları, nüfusun artması gibi birçok sebep sonucu sıtmanın bütün dünya geneline tekrardan yerleşik bir hal almasına sebebiyet vermiştir. Dünya nüfusunun neredeyse %40 sıtmanın yerleşik olduğu bölgelerde yaşamaktadır. Günümüz de ise halen sıtma hastalığı insanları korkutmaya devam ettiği gibi dünyadaki ölümlerin %4’nün sıtmanın sebep olduğu bilinmektedir (Akdur, 2006: 1-7).

1.1.6. Diğer Hastalıklar

İnfluenza virüsünün sebep olduğu grip salgını geçmişten günümüze yaşanan bir salgın hastalık olarak bilinmektedir. Fakat yeterli donanım ve kaynağın olmaması açısından 18. yüzyıla kadar net bir şekilde açıklanamamıştır. Grip, virüslerin yol açtığı üst solunum yolu enfeksiyonu olarak tanımlanabilir. Belirtileri ise baş ağrısı, boğaz ağrısı

ve ateş olarak kendini gösterir. Grip “İnfluenza” adı verilen virüsün vücuttaki bağışıklığı çökertmesi sonucu daha ağır olan zatürreye sebebiyet verebileceği bilinmektedir (Yolun, 2012: 71-72). İnfluenza virüsünün genetik bilgileri A, B, C olmak üzere üç tipte incelenmektedir. Tip A, insanları, memelileri ve kuşları etkilemektedir. Bu tip son yılların en ağır olarak geçirilen hastalık sebebi olarak bilinmektedir. Tip B ise yalnızca insanları etkilemektedir ve belirli bir bölgede salgına sebebiyet vermektedir. İnsanlarda ve domuzlarda görülen ve çok az hastalık boyutuna ulaştığı bilinen tür ise Tip C’dir. İnfluenza hastalığından kaçınmak adına insanlar toplu alanlarda dezenfektan kullanmalı ve bulaşma yolunu önlemek amacıyla grip bulaşmış kişilerle temastan kaçınmalılardır. Yapılan tedaviler hastalığın belirtilerinin azaltmaya yardımcı olduğu görülmüştür fakat etkili yolunun da aşı olduğu bilinmektedir. Virüsün mutasyona uğraması sebebiyle her yıl bu anlamda aşılar geliştirilmeye çalışılmaktadır. 1829 yılında pandemi Asya’da başlamıştır ve ticaret yollarıyla Rusya’ya ve daha sonra ABD’ye ulaşmıştır. 19. Yüzyılda grip salgını Avrupa’nın en büyük salgını haline gelmiş ve dünyada birçok insanın ölümüne sebebiyet vermiştir (Demirbağ, 2018: 26-27). 20. Yüzyılda ise grip salgının en ağır dönemi olan 1918-1920 yılları arasına denk gelen H1N1 virüsünün neden olduğu İspanyol Gribidir. İspanyol gribi I. Dünya Savaşı’yla başlayıp askeri kamplarının sürekli olarak yer değişikliği yapması sonucu pandemi haline dönüşmüştür. İspanyol gribi olarak bilinmesinin sebebi ise İspanya’nın savaşa katılmayan bir ülke olması sebebiyle o dönemde gazetelerde bahsetmesinden kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti ’de dahil olmak üzere dünyayı etkisi altına alan bir salgın haline dönüşmüştür. Savaş ve salgın bir araya gelerek büyük yıkımlar meydana getirmiştir (Parıldar, 2020: 21-22). Tek bir yılda (1918-1919) 50 milyondan fazla kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir ve sadece ABD’de 675.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Demirbağ, 2018: 27).

İnsanlığı etkileyen bir diğer hastalık olan tifo, pis yiyecekler ve kirli içme sularından insanlara bulaşarak kendini göstermektedir. İnsanların dışkılarında, tükürüklerinde ve deri döküntülerinde bulunmakta olup 7-15 gün içinde kendini göstermektedir. Tifo, sağlıklı yaşam şartlarına sahip olunması ile birlikte tedavi amaçlı antibiyotikler kullanılabilir. Tifo aşısı da önerilmektedir fakat tam anlamıyla etkisinden söz etmek mümkün değildir. Dünya da halen birçok insan bu hastalığa yakalanarak hayatını kaybetmektedir (Parıldar, 2020: 23).

Ciddi bir akut hastalığı olan ebola virüsü ise, 1976 yılında ilk iki salgın Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde görülmüştür. Daha önce bilinmeyen bu hastalık da 380 köylünün 280'inini öldürdüğü bilinmektedir. Hastalığın tam anlamıyla sebebi bilinmemektedir. Ancak Afrika'da meyve yarasalarının sebebiyet verdiği bildirmiştir. Kötü sağlık koşullarına sahip olan ülkelerin bu hastalık açısından tehdit teşkil ettiği görülmektedir. Virüs yeni hastalıklara sebebiyet verdiği için tedavisi henüz tam anlamıyla bulunamamıştır (Saltık, 2014: 37-38). Diğer bir hastalık olan Sars, corona virüs etkeni ile hayvanlardan insanlara bulaşan çok tehlikeli ve en yeni bir bulaşıcı hastalıktır. İlk olarak 2002 yılında Çin'de görülmüştür. Bulaşma yolu ise hastayla temasta bulunmak, hastanın kullandığı eşyalara dokunmak, öksürük ve hapşırma yoluyla bulaşabilir. Tedavisi uygun zamanda yapıldığında hastaları iyileştirebilmektedir (Demirbağ, 2018: 31).

AIDS hastalığı modern zamanların vebası olarak adlandırılabilir. AIDS, HIV (İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü) enfeksiyonunun son aşamasıdır. HIV, kan, cinsel yollar ve annenin sütü gibi vücut sıvılarından bulaşabilir. Dünyanın neredeyse tamamına bulaştığı bilinmekle birlikte, 1981'den bu yana dünyada 36 milyonu aşkın insan hayatını kaybetmiştir. AIDS tedavileri ise virüsün ilerlemesini yavaşlatmakta ancak iyileştirememektedir (Tümer ve Ünal, 2016: 1-8).

Tüm salgın hastalıkların insan vücuduna etkisinin yanında sosyal, ekonomik ve siyasi hayata bir takım olumsuz etkilerinden söz etmek gerekmektedir. Geçmişten günümüze farklı sonuçlar doğuran salgın hastalıkların en büyük ortak noktası vefatlar olmuştur. Nüfusun azalması sonucunda yeni pazar arayışları ve tüketiciler bulmak amacıyla arayışlara sebep olmuştur. İş kollarında çalışanların sayısındaki azalma sonucu sanayi mallarındaki talebin artış göstermesi yeni program ve saatlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Salgınlar sonucu mağazalar fabrikalar kapanmış, bu sebeple fiyatlar yükselmiştir. Salgından kaynaklı nüfusun azalması gıda alışverişleri de bir azalmaya neden olmuştur (Özden ve Özmat, 2014: 76-78).

Geçmişten günümüze yaşanan salgın hastalıkların boyutlarına göre farklılık göstermiş aynı zamanda o dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi hayatının şartlarına göre şekillenmiştir. Getirilen kısıtlamalar sonucu, alınan tedbirler kapsamında karantinalar, iş yerlerinin kapanması gibi birçok sektör işçi alımlarını durdurmuş ve gelirleri olmayan işyerleri çalışanlarını işten çıkarmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda işsizlik artmış,

büyüme oranında düşüşler meydana gelmiş ve istihdam daralmıştır. Dünyada ve ülkemizde ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiş, dış ticarete zorluklar yaşanmış, ithalat ve ihracat olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu sebeple bu salgın hastalıkların ekonomiye olumsuz etkisinin oldukça fazla olduğu görülmekte ve ülkeler bununla baş edebilmek amacıyla birtakım önlemler alması gerekmektedir (Arabacı ve Yücel, 2020: 92).

1.2. 21. Yüzyılın Pandemisi: COVID-19

COVID-19 kavramı ile birlikte dünyada üç büyük CoV salgını yaşandığı bilinmektedir. İlk olarak, SARS-CoV (Şiddetli Akut Solunum Sendromu Koronavirüsü) 2002-2003 yılları arasında yaşanmıştır. Daha sonra 2012 yılında MERS-CoV (Ortadoğu Solunum Sendromu Koronavirüsü) olarak adlandırılan CoV salgını ortaya çıkmıştır (Karadem, 2020: 3). Covid-19 salgını ise, 2019'un sonlarında Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Wuhan'da meydana gelen zatürree vakaları hakkında Dünya Sağlık Örgütü bilgilendirildikten sonra salgın ile ilgili 2020 Ocak ayında kamuya açıklamalar yapılmaya başlanmıştır. nCov_2019 (New Coronavirus 2019) veya diğer adıyla SARS-CoV-2'nin illiyet bağı Coronaviridae ailesindeki, 2002 yılı Kasım ayında yine Çin'de ortaya çıkan, SARS-CoV ile aynı alt virüs kümesinden gelmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, bu hastalığı COVID-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) olarak adlandırmıştır (Buruk ve Ozlu 2020: 1).

COVID-19 hastalığına yakalanan ilk vakaların Wuhan'ın Huanan deniz ürünleri toptan satış pazarına doğrudan bağlantı kurmaları sonucu bulaştığı bilinmektedir. Bu bağlamda virüsün, hayvandan insana bulaşan bir hastalık olduğu varsayılmıştır ancak yeni vakalarla birlikte insandan insana geçen bir salgın hastalık olduğu tespit edilmiştir (Karadem, 2020: 5). Virüs, 2019 Ocak ayının sonlarında İran'da devamında Avrupa'da İtalya ile yayılım göstermeye başlamıştır. Daha sonra Almanya, İspanya ve Fransa'da vakalar görülmeye başlanmıştır. Aynı zamanlarda ABD'de ve Rusya da virüs etkisini göstererek vaka sayılarında artışlar meydana gelmiştir. Asya kıtasında nüfusun fazla olduğu bölgelerde de virüs kendini göstermeye devam etmiştir. Ayrıca Türkiye'de ise ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde bildirilmiştir. Sağlık Bakanlığı Pandemi Bilim Kurulu tarafından virüsün yayılma yolları ve tedavisiyle ilgili araştırmalar bir an önce yapılmaya başlanmıştır (Şirin ve Özkan, 2020: 9-10).

Virüs öksürük, hapsirık ile yayılan solunum damlacıkları yolu ile bulaşma göstermektedir. Kapalı alanlarda fazla kalındığında damlacık maruziyeti sebebiyle bulaşma riski arttığı ve bireyler arasındaki mesafenin en az bir metre olduğu belirtilmiştir (Karadem, 2020: 5). Virüs, klinik semptomların başlamasından 1-2 gün önce ve hastalık semptomlarından iki hafta sonra hastaların solunum sekresyonlarında bulunabilmektedir. Ek olarak, virüsün varlığı kan, idrar ve fekal (dışkı) örneklerde gösterilmekte olup ayrıca pediatrik hastaların virüsü dışkılarında bir ay tuttukları bildirilmiştir (Buruk ve Ozlu, 2020). COVID-19 virüsünün yüzeyler ve nesneler üzerinde bulunma süreleri hakkında yapılan bir çalışmada, karton yüzeyler üzerinde 1 gün, paslanmaz ve plastik bir çelikte ise 2-3 gün, bakır yüzeylerde ise 4 saate kadar kalabildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca hastane genel servislerinde, yoğun bakım ünitelerinde, zeminlerde ve hastalardan 4 metreye kadar havada bulunabileceği açıklanmıştır (Guo ve diğerleri, 2020: 10-3201). Virüsün kuluçka süresinin ortalama 3-7 gün (ortalama 5,1 gün) olduğu bildirilmiştir (Lauer ve diğerleri, 2020: 577-582). Güneşli ve açık havada bulunmak virüsün bulaşma riskini azaltmaktadır. Ayrıca dışardan gelen pakete 2-3 saat dokunmamak virüsün bulaşmasını engellemektedir (Aslan, 2020: 39). En sık görülen klinik semptomlar yüksek ateş müteakip kuru öksürük, yorgunluk, balgam üretimi, nefes darlığı, boğaz ağrısı ve baş ağrısı şeklinde görülmektedir (Buruk ve Ozlu, 2020: 2). Belirtilerin genel anlamda hastalığın beşinci gününde kendini gösterdiği, fakat farklı vakalara bakıldığında ikinci günden on dördüncü güne kadar farklılık gösterdiği görülmüştür. Tat ve koku alma duyusunun zayıflaması, ishal, vücutta belirginleşen kızarıklıklar, burun tıkanıklığı gibi semptomlar ise daha az rastlanan belirtiler arasına girmektedir. Vakalara bakılarak söylenebilir ki hastaların %80'ninin ciddi bir müdahaleye gerek olmadan hastalığı atlattıkları görülürken, %20'lik kısmı ise suni solunum destekli ve hastalığı ağır bir şekilde geçirdiği gözlemlenmektedir. Hastalığı hafif geçirenler evlerinde dinlenerek bol sıvı takviyesi ve ateş düşürücü tedbirlerle birlikte atlatılması sağlanmaya çalışılmaktadır. Hastalığın risk grupları arasına kronik hastalar, yaşlılar girmekte olup, bunların dışında kalan çocuk ve gençlerde hastalığı kapma ve yayma eğilimi olmakla birlikte ağır vakalarda bulunmaktadır (Budak ve Korkmaz, 2020: 65-66). Pandemi dünyada halen devam etmekte olduğu için toplanan veriler sürekli değişmektedir. Fakat çalışmanın yapıldığı zaman temel alınırsa COVID-19 sebebiyle Türkiye'deki vaka sayısı 1.836.728 'i

bulurken, vefat sayısı 16.417 olarak belirlenmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı). Dünya da ölüm sayıları ise iki milyona yaklaşmış durumdadır (Wikipedia, 2020) .

COVID-19 hastalığını engellemek adına öncelikle enfekte olmuş her hastanın belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca hastaların izolasyonu ve klinik bakımlarının yapılması, bakımları esnasında balgam, damlacık ve temas önlemlerinin alınması gerekmektedir. Eller sık sık yıkanmalı, el dezenfektanı kullanılmalı ve olası bir temas halinde kişinin kendi yüz ve ağızına temas etmemesi en önemli koruyucu önlemlerdendir. Enfekte bireye bakan sağlık çalışanlarının göz koruması, N95 denilen maskeleri, eldiven, önlük gibi kişisel koruyucu donanımlarını hava ve temas yolundan korumaları gerekmektedir (Karadem, 2020: 7). Dünyada ve ülkemizde de bu anlamda birçok tedbirler alınmıştır. Birkaçından bahsetmek gerekirse, sağlık kuruluşlarına ve kamu kuruluşlarına girişlerde ateş ölçümü ve dezenfektan kullanma şartı getirilmiştir. Sağlık kuruluşlarına acil durum olmadıkça bizzat başvurmamaları, telefon ile bilgilendirilmelerin yapılması sağlanmaya çalışılmıştır (Dikmen ve diğerleri, 2020: 34)

Günümüzde hala devam etmekte olan COVID-19 pandemisi dünyayı ve Türkiye'yi sadece sağlık yönünden değil ekonomik, sosyal, dini, ideolojik yönden de ülkelerin farklı ve yeni ekonomik politikaları belirlemelerine yol açmıştır. Kurulu düzenlerin köklü değişikliklerine ve yeniden düzenlenmesi gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda her alanda olumsuz bir etki yarattığı söylenebilmektedir. (Alpago, H., & Alpago, D. O., 2020: 99-114). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi olarak dünyaya duyurulmasında itibaren salgının etkilerinin önlenmesi için ülkeler tarafından bir dizi tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu tedbirlerden bazıları, maske takma zorunluluğu, sokağa çıkma yasağı, sosyal mesafe kuralı vs. şeklinde insanların fiziki olarak temas etmesine sebep olan aktivitelerin durdurulmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda devlet kararı ile küçük işletmeler, uluslararası spor organizasyonları, yürüyüş ve park alanları, uluslararası ve şehirlerarası seyahatlerin kısıtlanması vb. şekildeki önlemler iş hacminin daralmasına yol açarak ekonomik durgunluğa sebep olmuştur. Bu bağlamda devletin kararı ile faaliyetlerinin devam ettiremeyen iş yerleri ise işçi çıkarmak zorunda kalmışlardır ve işten ayrılan işçilerin bir kısmı ise faaliyetini sürdürmeye devam eden işyerlerinde iş arama yoluna başvurumaktadırlar. (Kartal, 2020: 1). Aynı şekilde, hastalığın riskini azaltmak için eğitime ara verilmesi, ekonomik faaliyetlerin durdurulması

veya yavaşlatılması, işsiz kaldığı halde çalışma zorunluluğu olması, mahkemelerin kapanması, karantina önlemleri gibi yaşamın devam etmesini sağlayan çoğu etmen pandemi sürecinden etkilenmiştir (Malay, 2020: 447-8). Ülkemizde 65 yaş üstü bireyler ile 18 yaş altı bireylerin belli saat diliminde sokağa çıkmalarına izin verilmesi, hafta sonları sokağa çıkma yasakları, vakaların artış gösterdiği şehirlerde giriş- çıkış yasakları, iş hayatında esnek çalışma gibi en önemlisi de maske takmanın zorunluluğu ve benzeri birçok tedbir getirilmesi vaka sayılarının azalmasında etkin bir rol oynadıkları söylenebilir (Şirin ve Özkan, 2020: 11).

Pandemi döneminde insanlarda duygusal bunalımlar, uyumsuz davranışlar, korku, kaygı, stres, sinir, öfke, yalnızlık hissi gibi psikolojik anlamda birçok olumsuz davranışlar yaşanmaktadır (Karadem, 2020: 9). COVID-19 salgınının başladığı Çin’de yapılan bir araştırma sonucunda çalışmaya katılanların yaklaşık üçte birinde orta-yüksek seviyede kaygı yaşadıkları ifade edilmiştir (Wang ve diğerleri, 2018: 75-82). Salgın sürecinde yaşananlar ile ilgili eksik ve yanlış bilgilendirmeler, karantinada uzun süre kalınması, güvende hissetme duygusunun azalması, maddi ve manevi kayıplar bireylerde olumsuz anlamda birçok psikolojik sorunu beraberinde getirmiştir. Ayrıca yoğun bakım, ölüm gibi kavramlarla günlük hayatımızda sürekli iç içe olmak özellikle sağlık çalışanlarını ruhsal yönde çöküntüye soktuğunu görülmüştür. Uzun süre çalışmak zorunda olmaları, virüs kapma olasılığının yüksek olması, ailelerinden uzak kalmaları ve yalnızlık gibi birçok duygunun tetiklemesi sağlık çalışanlarını psikolojisini olumsuz yönde tetiklemiştir (Bozkurt ve diğerleri, 2020: 309). Bu bağlamda, ne zaman sonlanacağı belli olmayan COVID-19 salgınının sadece bedensel olarak etkisinin olmadığı aynı zamanda psikolojik olarak da bireylerde kalıcı hasarlara sebebiyet vereceği öngörülmektedir.

COVID-19 pandemisi dünyada etkisini sürdürmeye devam ederken tanı ve tedavileri, tedavi amaçlı kullanılabilecek ilaçların araştırılması halen sürdürülmektedir. Bu süreçte aşı anlamında birtakım çalışmalara başlanmıştır. Normalde bir aşının bulunması, geliştirilmesi, sonuçlanması ve lisanslanması uzun süren bir süreçtir. Bu bağlamda COVID-19 aşı sürecinin dünyaca dayanışma içinde yapılması ve art arda yapılan işlemlerin paralel bir şekilde yürütülmesi amaçlanarak bu süreç daha hızlı bir şekilde atlatılmaya çalışılmıştır. Aşının geliştirilme süreci klinik öncesi (Preklinik) ve klinik çalışmaların yapıldığı aşamaları içine almaktadır. Preklinik adı verilen bu süreç laboratuvar ile hayvan üzerlerine yapılan deneyleri kapsamaktadır (Okyay, 2020: 229).

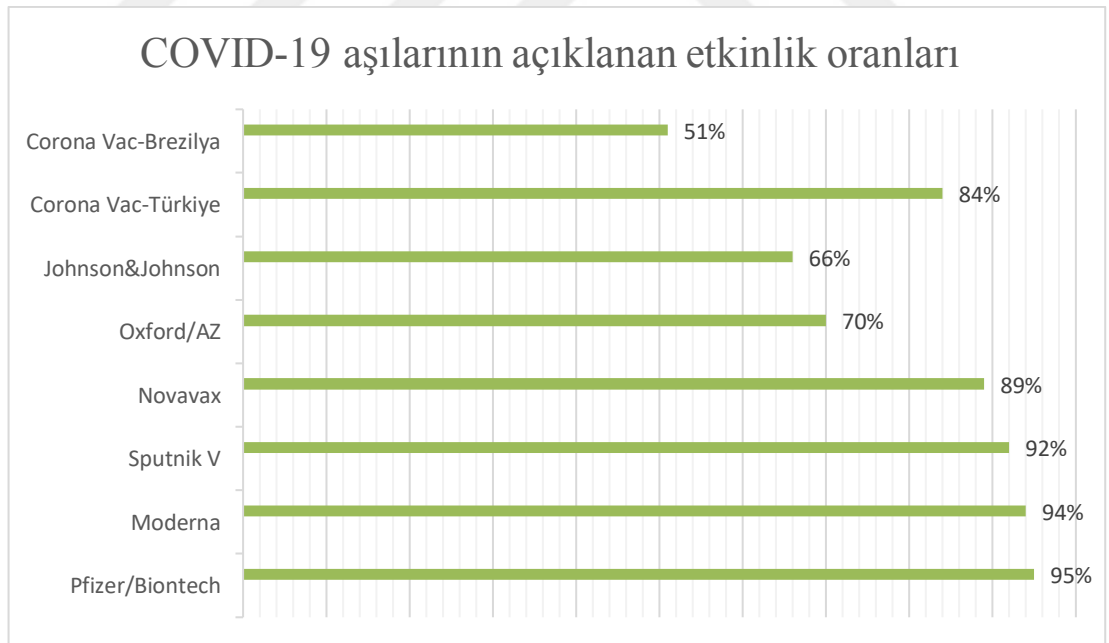
Çalışmalarda, klinik öncesi aşamalar tamamlandıktan sonra başarılı sonuçlanmış ürünlerin insanlar üzerinde denenmesi için 4 Evre veya Faz denilen aşamalara geçilmektedir. Aşamaları tanımlamak gerekirse, Faz 1 klinik araştırmanın ilk aşamasıdır ve burada başarılı sonuçlanmış ürünlerin insanların tarafından alınmasının güvenli olup olmadığı test edilmektedir. Bu aşamada insan sayısı 20-80 kişi aralığında olabilmektedir. İkinci aşama olan Faz 2 ise 100 ile 300 kişinin katılımı sonucunda oluşan, tedavinin sadece güvenliği değil etkinliğini de araştıran bir evredir. Faz 3 klinik araştırması, klinik çalışmalarda olumlu bir etki olduğu ortaya konulursa farklı ülke ve gruplarda yapılmaya başlanır. Ayrıca bu evre Faz 1 ve Faz 2'deki birkaç yüz ile birkaç binden fazla katılımcıyı kapsamaktadır. Bu çalışmada, yapılan müdahaleye deneysel müdahaleler ile karşılaştırılıp, olumsuz tarafları incelenmekte ve müdahale durumunda elde edilen bilgilerin güvenli bir şekilde kullanılması hedeflenmektedir. Bu süreç sonucunda yapılan testler bir ürünün (aşı, ilaç) etkili ve güvenli olduğunu kanıtlıyorsa, üretici grupları ruhsat için başvuruda bulunabilirler. En son aşama olan Faz 4 ise, pazarlama sonrasında yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Burada onaylanan ürünün etkinliği takip edilir ve yaygın bir şekilde kullanılması sonucu herhangi bir sebeple yan etkisinin ortaya çıkıp çıkmayacağı hakkında bilgi toplanılır (International Clinical Trials Registry Platform (ICTRP), 2020.)(Glossary of Terms used in EU Clinical Trials Register., 2020.).

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 12 Kasım 2020 tarihinden itibaren 164 aşı adayı klinik öncesi aşı geliştirme aşamasında bulunurken, dünyada 48 Covid-19 aşısı insanlar üzerinde klinik çalışmalarla denenmeye başlanmıştır. Öncelikle COVID-19 aşılarında kullanılan tekniklere değindiğimizde beş temel teknik üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki DNA-RNA bazlı aşılarıdır. Bu aşı türü DNA ve RNA laboratuvarında üretimi gerçekleşen genetik materyal parçacıklarını kullanır. Bu parçacıkların içeriği virüsün dışında oluşan protein kodlarını oluşturmaktadır. Aşının yapılmasının ardından vücut bu DNA ve RNA kodlarına gönderilen talimatları kullanır ve virüs ya da antijenin kılıfını üretmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte bağışıklık sistemi bu parçacıklara uygun şekilde antikorlar üreterek gerçek virüs vücuda girdiğinde savunmaya hazır şekilde beklemektedir. Bu aşının pozitif yönü, hızlı bir şekilde üretiliyor olmasıdır. Negatif yönü ise insanlarda tıbbi anlamda daha önce denenmemiş olmasıdır. İkinci aşı tekniği türü de Viral Vektör aşılarıdır. Viral Vektör aşıları virüsün etkisi zayıflatılarak hastalığa yol

açılması engellenir ve bağışıklık kazanılması amaçlanır. Çiçek hastalığında da bu teknik kullanılmıştır ve etkinliği yüksek bir aşı olması sebebiyle tercih edilen bir aşı metodudur. Diğer bir aşı tekniği ise inaktif aşı türüdür. İnaktif aşı türü, virüslerin üzerine ısı, radyasyon kullanılarak çoğalması engellemek için üretilmektedir. Bu aşı metodunun en büyük faydası daha önce denenmiş ve güvenli bir aşı tekniği olmasıdır. Bağışıklığı zayıf olan insanlarda kullanılabilir olması da inaktif aşının avantajları arasındadır. Canlı-zayıflatılmış aşılar ve alt ünite aşıları da aşı teknikleri arasındadır. Laboratuvar ortamında virüsün gücü zayıflatılır, zayıflatılan virüs canlılığını muhafaza etse bile hastalığa yol açamıyor olması canlı-zayıflatılmış aşı türünün özelliğini kapsamaktadır. Alt ünite aşılarının ise canlı kısmı olmamakla birlikte tamamen protein kılıfından oluşmuştur. Bu protein, antijenin bağışıklık sistemini tetiklemesi amaçlanmaktadır. Bu aşı metodu da güvenli ve denenmiş bir aşı olarak kabul edilir. Dezavantajı ise en uygun protein kılıfının tespit edilebilmesi için uzun süreli çalışmalar gerektirmesidir (euronews). Bu bağlamda aşı çalışmalarında kullanılan tekniklerin aşı üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Dünya genelinde yapılan klinik çalışmaların üçüncü aşamaları insanlar üzerinde denenmeye başlanmış olan olası üç COVID-19 aşısının başarılı sonuçlar elde etmesi umutları artırmıştır (euronews). İlk aşı adaylarından biri olan, Amerikan ilaç şirketi Pfizer ile kurucu ortaklarından Almanya’da Türk bilim insanı olan Prof. Dr. Uğur Şahin’in biyoteknoloji firması BioNTech’in geliştirmiş olduğu “BNT162b1” adı verilen aşı adaydır. Biontech ve Pfizer, 18 Kasım 2020 tarihinde açıklama yaparak 3. Aşama klinik çalışmalarının tamamlandığını ve aşının enjekte edildiği bireylerde %95 etkili olduğu bilgisini kamuya açıklamıştır. 43.000 kişiye aşı denemesi yapılmış ve olumsuz bir sonuç bildirilmemiştir. Bir diğer aşı denemesi ise ABD’ de Moderna İlaç Firmasının Ulusal Alerji ve Bulaşıcı Hastalıklar Enstitüsü ile geliştirdiği “mRNA-1273” aşı adayı olmuştur. 17 Mart 2020 tarihinde klinik denemeleri Washington eyaletinde başlamış olan “mRNA-1273” insanlar üzerinde denenen ilk potansiyel aşı adayı olarak bildirilmiştir. Kasım 2020’ de yapılan açıklamalar sonucu insan denemeleri üzerinde %95,4 etkili olduğu bildirilmiştir. Bir diğer aşı adayı insanlarda soğuk algınlığına sebebiyet veren bir adenovirüsün etkisinin hafifletilmiş ve kendini çoğaltamayan bir sürümünü içeren bir aşı olan Astrazeneca geliştirildi. Bu aşı adayı, İngiltere’de Oxford Üniversitesi Jenner

Enstitüsü ile Oxford Aşı Grubu ile birlikte yürütülen lisansı İngiliz-İsveç ilaç şirketi Astrazeneca tarafından satın alınan bir aşıdır. Klinik çalışmalar sonucu yapılan açıklamada aşının tek doz uygulandığında %70 ekili sonuç, ilk yarım doz daha sonra tam doz uygulanması durumunda ise %90 etkili olduğu bildirilmiştir. Diğer bir COVID-19 aşısı adayı ise Sputnik V adında Rusya tarafından yapılan bir aşı denemesidir. Yapılan klinik çalışmalar sonucunda bu aşının etkisinin %95'in üzerinde olduğu bildirilmiştir. COVID-19 aşısı adaylarından olan ABD şirketi Johnson ve Johnson'a bağlı Janssen şirketinin geliştirdiği Janssen aşısı adayının 3. Aşama klinik denemeleri başlamıştır ve 60 bin insanın gönüllü katılımı amaçlanmıştır. Ayrıca ABD'li ilaç firması Novavax'ın ise 3. aşama klinik çalışmaları 24 Eylül 2020 tarihinde İngiltere'de başlamıştır. Bir diğer aşı adayı ise Coronavac, Çinli Sinovac Biontech firmasının geliştirmiş olduğu bir aşıdır. Coronavac Çin'de risk içeren gruplara ve sağlık çalışanlarına uygulanmaya başlandığı bildirilmiştir (BBC NEWS). COVID-19 aşılarının açıklanan etkinlik oranları Grafik 1.1.'de gösterilmiştir.

Grafik 1.1. COVID-19 Aşılarının Açıklanan Etkinlik Oranları

Kaynak: Türk Tabipler Birliği, 2021

Dünya'da 21 Mayıs 2021 tarihinden bu yana yaklaşık 1 milyardan fazla COVID-19 aşısı yapılmıştır. Dünyada nüfusuna kıyasla en çok COVID-19 aşısı yapan ülke

İsrail’dir. Ülkelerin aşılama durumlarına bakıldığında aşılardan %70’e yakını ABD, AB ülkeleri, Çin, Birleşik Krallıkta uygulanmıştır. Bu ülkelerdeki COVID-19 vaka sayıları dünyadaki toplam vakaların %50’sini oluşturmaktadır. Ayrıca teşhis koyma durumunun ülkelerin ekonomileri ile ilgili olması sebebiyle aşının nüfusa ve vakalara göre adil dağıtılmadığı söylenebilir (Türk Tabipler Birliği, 2021: 51-52).

Ülkemizde ilk defa 13 Ocak 2021 tarihinde ilk olarak Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) tarafından CoronaVac aşısı için acil kullanım onayı verilmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan “AŞILA” uygulaması ile sağlık personellerinin bu süreci takip edebilecekleri bir platform kurulumu gerçekleşmiştir. COVID-19 aşılama sürecinde öncelik sırası Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulmuş olup hastalığa maruz kalma, hastalığı bulaştırma riski, hastalığı ağır geçirme ile hastalığın toplumsal düzenin gidişatı üzerindeki olumsuz yansımaları ele alınarak öncelikli gruplar belirlenmeye çalışılmıştır. Aşılama, hastanelerin aşı polikliniklerinde, aile sağlığı merkezlerinde, yaşlı bakımevi gibi yerlerde kalan ve evde sağlık hizmetine kayıt edilmiş bireyler için mobilden hizmet verilerek yürütülmeye çalışılmıştır. İlk COVID-19 aşılama uygulaması 14 Ocak 2021 tarihinde sağlık çalışanları üzerinde başlanmıştır. Daha sonra 90 yaş ve üzeri kişilerden başlanarak aşılama sürdürülmüştür. Ülkemizde şuanda CoronaVac ve Pfizer/Biontech aşıları kullanılmaktadır (Türk Tabipler Birliği, 2021: 53-54). Ayrıca, Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB) ve Erciyes Üniversitesi ile birlikte geliştirilen Türkiye’nin yerli Covid-19 aşısı “Turkovac” piyasaya çıkması açısından son çalışmalar yürütülmektedir. Haziran 2021 tarihinde 29 merkezden başlatılan ve 40.000’den fazla gönüllü katılımcının dahil olduğu Faz 3 aşaması başlatılmıştır. Bu aşamada Turkovac aşısının güvenliği ve etkinliği test edilmiş olacaktır. Daha sonra bir taraftan da Ankara ve İstanbul’da toplam 4 merkezden “üçüncü dozda Sinovac ve Turkovac karşılaştırılması” için Faz 2 araştırılmasına başlanmıştır. Gönüllülerin kabul edildiği araştırmaya 18-59 yaş arasından iki doz Sinovac aşısı yatırmış ve daha önce hiç aşı yaptırmamış bireyler kabul edilmektedir. 220 katılımcının sağlandığı bu araştırmada üçüncü doz aşıda hangi aşının daha etkin ve güvenilir olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmaya dahil olan tüm bireyler 168 gün boyunca takip edilecek olup, tüm olası etkileri yakından izlenecektir (Medya Haber, 2021).

Dünyada ve ülkemizde alınan tedbirler kapsamında aşya herkesin eşit şekilde erişim sağlaması, yeterli ve güvenli aşı, aşı reddi, aşı tereddüttü, varyant virüslere karşı aşların durumu ve aşı sonrası koruyuculuk gibi konular COVID-19 pandemisinde çözüm aranan yeni sorunlar halini almıştır. Devletler ve aşı üreticileri pandeminin kontrol altında tutulabilmesi için aşı üretimi üzerine yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Aşılarla erişim sürecinin iyi takip edilmesi ve gerekli bilgilerin paylaşılması güven durumunun sağlanması açısından önemlidir. Bu bağlamda alınan sağlık önlemlerinin devam etmesi, aşı sürecinde toplumun bağışıklık kazanması ve aşı sonrası soruların cevaplanması açısından çok önemlidir (Türk Tabipler Birliği, 2021, 56).

COVID-19 dünyayı ve ülkemizi sadece sağlık anlamında etkilememiş, birçok yönden olumsuzlukları beraberinden getirmiştir. Krizden en çok etkilenen sektör hizmet sektörüdür. Örneğin, otel, sinema, konaklama, havayolu, spor salonları, kamu sağlık ve diğer ulaşım hizmetleridir. COVID-19 nedeniyle alınan kısıtlamalar çalışma hayatında evden çalışmayı arttırmış ve bankalarda ve ofislerde çalışanların daha çok evden çalışmaya yönlendirileceği görülmektedir. Pandemi sonrasında ise sanayi, tarımsal üretim ve inşaat, itfaiye, sağlık, otel, güvenlik gibi alanlara bugün ki gibi devam edileceği, avukatlık, muhasebecilik, danışmanlık gibi mesleklerin evden çalışılacağı görüşü söz konusudur COVID-19 sürecinde ve sonrasında var olan bir sorun halindeki işsizliğin artacağı beklenmektedir. Sendikal hayatta ve işçi sınıfının durumunda yaşanan bazı gelişmeler söz konusu olmaktadır. Bir tarafta sosyal politikalarla istihdam teşvik edilmeye çalışılırken, diğer taraftan reel ücret artışına engel olunmaya çalışılmaktadır. (Türk Metal Sendikası, 2020: 13-15).

COVID-19 sebebiyle oluşan küresel çaptaki krizin etkilerini birçok alanda görmekteyiz. Ülkemize baktığımızda ithalat ve ihracatta bir düşüşün meydana geleceğini, ihracat yapılan ülkelerde daralma söz konusu olduğu için ithalatta düşüş gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda ülkemizde ihracat olumsuz anlamda etkilenecektir. COVID-19 nedeniyle yurtdışından ülkemize gelen turistler seyahatini erteleyecek, aynı şekilde ülkemizden de yurtdışına çıkacak Türklerinde eskisi gibi seyahat etmemeleri sonucu turizm sektörü de olumsuz anlamda etkilenecektir. Ekonominin kırılgan bir durumda olması sebebiyle ülkemizin risk primi yüksek olacaktır. Bu sebeple de TL değer kaybedecek, enflasyon artacaktır. Bu bağlamda COVID-19 pandemisinin birçok olumsuz

senaryoya yol açtığı görülmektedir. Dünyada ve ülkemizde bu amaçla birtakım tedbirler alınarak finansal istikrarı sağlayacak düzenlemeler ile desteklenmesi gerekmektedir (Arabacı ve Yücel, 2020: 93-94).

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI

1. İSTİHDAM KAVRAMI

İstihdam kavramının kelime anlamı çalıştırmak veya hizmete almak olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik bir kavram olan istihdam, üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak ifade edilmektedir (Türel, 2015: 4).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istihdamın tanımını ise iş başında olanlar ve iş başında olmayanlar grubuna dâhil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun tümü olarak ifade etmektedir. İş başında olanlar olarak ifade edilmek istenen; yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir ekonomik faaliyette bulunan kişilerdir. İş başında olmayanlar ise; işi ile ilişkisi sürmeye devam ettiği halde, referans haftası içinde birtakım sebeplerle işinin başında olmayan kendi hesabına çalışan ve işveren olarak ifade edilmiştir. Maaşlı ve ücretli çalışan ve birtakım sebeplerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan bireyler; ancak 3 ay içerisinde işlerinin başına geri döneceklerse veya işten ayrı kaldıkları zaman içerisinde maaş ya da ücretlerinin en az %50 ve daha fazlasını almayı sürdürüyorlarsa istihdam kapsamında kabul edilmektedir. Bununla beraber, referans haftası içerisinde “1 saat” bile çalışmamış olan yevmiyeliler ve ücretsiz aile işçileri istihdamın içerisine dâhil değildir. Bir iş veya meslekte beceri veya bilgi kazanmak suretiyle belirli bir fayda (nakdi veya aynı gelir, yol parası, sosyal güvence, cep harçlığı vb.) karşılığında çalışan çıraklar ve stajyer öğrenciler de istihdam halinde olanlar içerisine girmektedir (TÜİK, 2020).

Geniş anlamda istihdamın tanımı ise tüm üretim faktörlerinin üretim aşamasında kullanılması anlamına gelirken, dar anlamda istihdam ise sadece emek (işgücü) faktörünün üretimde kullanılmasıdır (Gökalp, 2009: 30). Ülke ekonomileri tek tek ele alındığında farklılıklarla karşılaşılsa da genel anlamda her ekonomi doğal kaynaklar (toprak), sermaye, emek (işgücü) ve girişimci (müteşebbis) olarak ifade edilen üretim

faktörlerine sahiptir. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesi, bu üretim faktörlerinin verimli ve etkin bir şekilde kullanımına bağlıdır. Üretim faktörlerini etkin bir şekilde kullanabilmesi ülkelerin refah düzeylerini etkilemektedir. Bu bağlamda kaynaklarını etkin şekilde kullanabilen ülkelerin refah düzeyi, kaynaklarını etkin şekilde kullanamayan ülkelere göre daha yüksek olacaktır. Bir ekonomi de kaynakların etkin kullanılması hangi mal ve hizmetlerin üretilecek olması, bu mal ve hizmetlerin nasıl üretileceği ve nasıl bölüştürüleceği gibi soruların doğru olarak yanıtlanması gerekmektedir. Bu ekonomilerdeki başat sorunların çözülmesi, bu soruların yanıtlanması durumunda karşımıza istihdam kavramı çıkmaktadır (Beyhan, 2019: 10).

İstihdamın, emek piyasalarında ve ekonomik bütünlük içerisinde önemli bir kavram haline gelmesinin sebebi, toplumdaki çalışma yaşına gelmiş ve üretime katkıda bulunabilecek nüfusun içinde yer alan çalışanları ifade etmesidir (Beyhan, 2019: 11).

Emek piyasalarındaki teknolojik gelişmeler sonucu meydana gelen dönüşümler, hayat boyu öğrenme ve sürekli eğitim becerilerimizi artırmamıza sebebiyet vermektedir. Bu kazanılan eğitim ve beceriler, emek piyasalarında işsizliğin azaltılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple bireylerin bilgi ve beceriye sahip olması istihdama katılabilmeleri açısından üstünlük sebebi olarak görülmektedir (Akdoğan, 2015: 4).

1.1.İstihdam Çeşitleri

İstihdam konusu tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdam olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir.

1.1.1. Tam İstihdam

Ekonomik yazında tam istihdam kavramının birçok tanımına yer verilmektedir. Geniş anlamda tam istihdam, üretim faktörlerinin (emek (işgücü), sermaye, doğal kaynak, girişimci) tamamının üretime katılmasını ifade etmektedir. Üretim faktörlerinden sadece emek faktörünün üretimde kullanılması dar anlamda tam istihdam kavramını belirtmektedir. Tam istihdam, işgücü arzının tamamının istihdam edilebildiği bir üretim sürecidir. Bu ifade işgücü piyasasında bulunan emek arzının tamamının istihdamda yer alması gerektiğini savunmaktadır. En sade haliyle ifade etmek gerekirse tam istihdam kavramı, belirli bir bölge içerisinde yaşayıp çalışma arzusunda ve yeteneğinde olan

herkesin makul bir ücret karşılığında çalışabildiği durumu ifade etmektedir (Bekiroğlu, 2010: 10).

Ülkelerin ekonomik istikrar hedeflerinin temelinde bulunan tam istihdam kavramı, hedeflenen gayri safi yurtiçi hâsıla olarak da tanımlanmaktadır. Kaynakların etkin kullanılması ülke ekonomilerinin girdi maliyetlerini azaltarak uluslararası piyasada ülkeleri etkin konuma getirebilmektedir (Gülalioğlu, 2019: 15).

1.1.2. Eksik İstihdam

Bir ekonomideki işgücünün; eğitim, deneyim, yetenek ve erişilebilirlik açısından ne derece verimli olarak değerlendirilmesine eksik istihdam adı verilmektedir. Eksik istihdam edilmiş bireyler grubuna giren çalışanlar aşağıda belirtilmektedir:

- Eğitimli, deneyimli veya yetenekli olup az ücretle çalışanlar
- Eğitimli, deneyimli veya yetenekli olup daha az bilgi ve yetenek gerektiren işlerde çalışanlar
- Tam gün çalışma arzusunda olup, part-time (kısıtlı süre) çalışanlar

Eksik istihdam kavramının işsizlik kavramından farkı, işgücünün “işsiz ” değil de, kapasitesinin altında “çalışıyor” olmasından kaynaklanmaktadır. Eksik istihdam edilmiş bireyler, genel anlamda daha iyi konum, iş ve çalışma saatleri açısından birbirlerini rakip olarak görmektedirler (ILO, 2021).

Eksik istihdam kavramı bir başka ifadeyle, bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin üretim sürecinde tamamının yer almaması durumudur. Dar anlamıyla ifade edilmek istenirse, bir ekonomide çalışma iradesinde olup da bireylerin iş bulamama hali, yani işsiz kalmasıdır. (Dalboy, 2015: 5).

Eksik istihdam görülebilir istihdam ve görülemeyen istihdam olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan görülebilir istihdam, ekonomik faktörler nedeniyle, kişinin kendi iradesi dışında çalışma süresinin (40 saat) altında gerçekleştirilmesi olarak ifade edilmektedir. Görülemeyen eksik istihdam ise çalışan bireylerin elde ettikleri kazancın azlığı ya da çalışmaya devam ettiği işte bireyin kendisinin gerçek kabiliyetini göstermesini engelleyici sebeplerin var olması nedeniyle bireyin çalıştığı ortamda verimli

şekilde çalışamaması ve işini değiştirmek istediğini belirten kişileri ifade etmektedir (Küçükü, 2019: 5-6).

Eksik istihdama sebep olan faktörleri mikro ve makro kapsamında ele almak mümkündür. Mikro kapsamında bireylerin işsizlikle verdikleri mücadeleler, iş arama yolları, mevcut emek (işgücü) piyasalarının yapısı, emek piyasalarına ait eksik bilgiler, yetenek ve becerilerin var olan emek piyasasına elverişli olmaması örnek olarak gösterilebilir. Ülke ekonomisi, dalgalanmalar, krizler, emek piyasasının vermiş olduğu mücadeleler ise makro kapsamında yer almaktadır (Ünal ve Gönülaçan, 2019: 131).

Çağımızın ekonomisine bakıldığında eksik istihdamın daha çok tarım sektöründe görüldüğü gözlemlenmiştir. Geçimlik ekonomi olarak adlandırılan bu durum çiftçilerin ürettikleri ile geçinmeleri sonucunu doğurmakta ve tarım alanlarında çalışanlar ise bu alanların başında gelmektedir. Kar oranları düşük olan veya zararda olan firmalarda çalışan bireyler ve kayıt dışı sektörlerde çalışanlar da bu gruba girmektedir ki bu firmalardaki işverenler ödeme gücünü büyük bir oranda yitirmişlerdir. Bu bağlamda eksik istihdamın önemli sorunlarından birisi, işsizlik gibi düşük verimliliğe sebebiyet vererek, sosyal refahta kayıplara neden olmaktadır (Taşçı ve Darıcı, 2010: 280).

1.1.3. Aşırı İstihdam

Bir ekonominin istihdam kapasitesini, belirli bir dönemde üretim sürecinde kullanılabilecek olan üretim faktörlerinin tümü belirlemektedir. Üretilen toplam mal ve hizmet miktarının (toplam arzın) talep edilen toplam mal ve hizmet miktarını (toplam talebi) karşılamada yetersiz kaldığı durumlarda, var olan üretim faktörlerinin aşırı kullanımı gerekmektedir ve bu bağlamda üretim faktörlerinin aşırı istihdam seviyesinde olduğu kabul edilmektedir (Türel, 2015: 18).

Geniş anlamda aşırı istihdam, bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının aynı zaman dilimi içerisinde tam kapasite ile üretim sürecinde olmasına rağmen, sayı ya da miktar olarak daha çok üretim faktörünün kullanımının gerekli olduğu ekonomik durumu ifade etmektedir. Aşırı istihdamı dar anlamda tanımlamak gerekirse, üretim faktörlerinden biri olan emek faktörünün bir ekonomide veya bir bölgede belirli bir zaman aralığı içerisinde kapasitenin etkin bir şekilde kullanılması olarak tanımlanan tam kapasitenin üretim sürecine dâhil olduğu halde, sayı ya da miktar olarak daha çok emek

faktörüne gereksinim duyulduğu ekonomik durumdur. Bu bağlamda emek faktörünün aşırı değerlendirildiği ifade edilmektedir. Bu yüzden çalışan işgücü normal çalışma sürelerinden daha fazla çalıştırılmakta ya da bölge dışından emek talep edilmektedir (Bekiroğlu, 2010: 12).

Aşırı istihdam sonucunda ekonomilerde enflasyonist baskıların meydana gelmesi olasıdır. Çünkü toplam talep edilen miktarın toplam arz miktarından çok olması ile fiyatlar genel seviyesi yükselecektir. Bu bağlamda ekonomi enflasyon sorunu ile karşı karşıya kalacaktır. Bunun sonucunda meydana gelen enflasyon, “talep enflasyonu” olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle, toplam arzın toplam talebi karşılayamadığı durumda, ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerine olan ihtiyaç artacağından ve ekonomik kaynakların üretim faktörü haline dönüştürülmesi zaman alacağından, üretim faktörleri maliyeti artış gösterecektir. Firmalar açısından bakıldığında, aşırı talebi karşılamak amacıyla daha düşük kalitede üretim faktörlerini kullanma yoluna gireceklerdir. Tüm bunların dışında azalan verim yasası ilkesi uyarınca, faktörlerden bir kısmı sabitken, diğer bir kısmının arttırılması ile üretilen ürünlerin maliyetleri yükselecektir. Artan maliyetler ise fiyatlara yansıtılacağından, fiyatlar genel seviyesi yükselecektir ve “maliyet enflasyonu” meydana gelecektir (Beyhan, 2019: 13).

1.2. İstihdam Oranı

İstihdam oranı, standart işsizlik oranına kıyasla Türk işgücü piyasasını daha iyi ölçmektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’nin işgücüne katılım oranları ve düşük istihdam Türk işgücü piyasasının zayıflıklarını işsizlik oranından daha iyi tanımlamaktadır. Türk emek piyasasında baskın kavramları eksik istihdam, yetersiz kullanım ve düşük verimlilik oluşturmaktadır. Standart işsizlik oranı önemli ölçüde bu kavramları tanımlamakta yeterli değildirler. Fakat bu durumda işsizlik oranından vazgeçilmesi değil de sadece işsizlik oranını tamamlamak için diğer kavramlara da gerekli olacağının bir göstergesidir (Bulutay ve Taştı, 2004: 4).

İstihdam oranı, bir ülke ekonomisinde çalışan nüfusun, toplam işgücüne oranını ifade etmektedir. Ekonomideki istihdama yönelik en önemli göstergelerden biri istihdam oranıdır ve aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$\text{İstihdam Oranı} = (\text{Çalışanlar} / \text{İşgücü}) \times 100$$

İstihdam oranı, işgücünün ekonomik faaliyetler üzerindeki yarattığı katkı derecesidir. İşgücü içerisindeki çalışan nüfusun fazla olması, oranı arttırarak ekonomik faaliyetlere katılmayı ve milli gelire katkıda bulunmayı destekliyor anlamına gelmektedir. İşsizlik oranının ise, çalışmayanların (işsizlerin) toplam işgücüne oranı olduğu düşünüldüğünde, istihdam oranı ile işsizlik oranının toplamı bire eşit olmaktadır. Bu bağlamda bir ekonomideki istihdam oranı %85 ise, mevcut işgücünün %15'i işsiz demektir (Türel, 2015: 12).

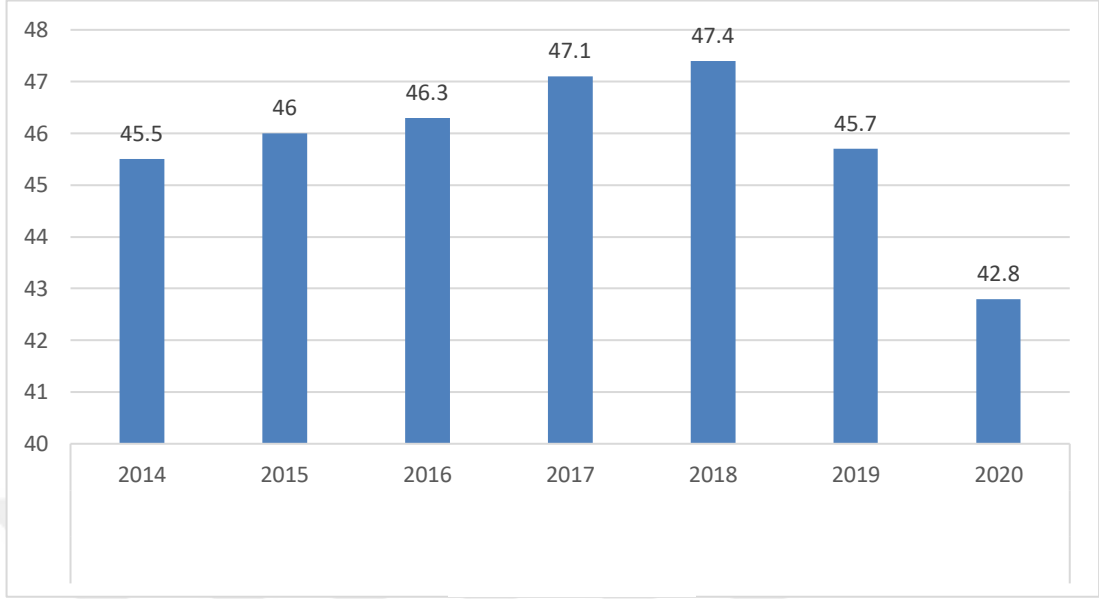
Bir ekonomide istihdam oranının 1 olması olumlu gibi görünse de birçok sakınca doğurabilir. Sakınca olabilecek durumlardan biri de rekabettir. Rekabet ortamının yok olmasına sebep olarak kaliteli çıktı engellenebilir. Ülke ekonomisinin dinamizminin durma olasılığı da ortaya çıkabilecektir. Sakıncalı olmasının sebebi ise, bir ekonomideki işyeri, işkolu ve bölge değiştirmekten kaynaklı sürekli işsizlik ve iş arayan işgücünün olmasıdır. Bu sebeple 2 veya 3 puanlık bir işsizlik oranı olağan bir ekonomik durumu ifade etmektedir. İstihdam oranının 1'e yaklaşması, ekonominin ideallliğini ve canlılığını yitirmesi anlamına gelmektedir (Beyhan, 2019: 18).

1.3. COVID-19 Salgını Öncesi Dünyada ve Türkiye'de İstihdam Durumu ve Salgın Sürecindeki İstihdam Durumunun Karşılaştırılması

Salgın hastalıkların dünya tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Geçmişten günümüze yaşanan birçok salgın hastalık insanın ölümüne sebebiyet vermesinin yanında ülkelerin işgücüne, istihdama genel olarak emek piyasasına olumlu ve olumsuz etkileri görülmüştür. Dünyada ve Türkiye'de yaşanan COVID-19 salgın hastalığının önlenmesi adına birçok tedbir uygulanmaya başlamıştır. Virüsün ortaya çıkışı tüm dünyada spor, sanat, sağlık, eğitim, ulaşım gibi birçok sektörü derinden etkilemiştir. Gelişmiş ülkeler dâhil olmak üzere sağlık sektörü zor şartlardan geçmiştir ve hasta kabul ve tedavi uygulamaları gereken insanlar en önemli haklarından mahrum kalmışlardır. Bunun dışında ulaşım sektörü kısıtlamalardan dolayı büyük zarar görmüş ve dünya genelinde havayolu şirketleri küçülme ile karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye' de ve dünyada COVID-19'un ilanından sonra birtakım önlemler ve tedbirler alınarak neredeyse sosyal ve ekonomik hayat durma derecesine kadar gelmiştir (Bulut ve Pınar, 2020: 218). Alınan tedbirler birçok sektörü ekonomik bir krize doğru sürüklemiştir. Bu kriz, ekonomik sektörler üzerinde iş hacminin düşmesine, istihdamın sektörlere göre farklılık

göstermesine neden olmuştur. Bu krizden olumsuz etkilenen sektörlerin yanında bazı sektörler olumlu etkilenecek iş hacminin genişlemesine yol açmıştır. Temizlik malzemeleri, alkol ve dezenfektan satan şirketler, COVID-19 tedbirler kapsamında talep artışı olmasından kaynaklı olarak şirket karları pozitif yönlü ayrılmıştır (Balcı ve Çetin, 2019: 43). Dijital ortamlarda yapılan ticaret hacmi artmış ve gıda, market, giyim gibi insanların birçok ihtiyacı elektronik ticaret kaynaklı alışverişlerde bir artış meydana geldiği gözlemlenmiştir. Aynı şekilde marketlerin evlere servis hizmeti başlatmaları da bu sektörler için yeni bir bakış açısı kazandırarak satışlarında artışlara yol açmıştır. Bunların yanında sağlık açısından takviye edici gıdalara artan talep de bu sektörü diğer sektörlerle göre pozitif etkilemiştir. COVID-19 kapsamında, maske kullanımının devam etmesi, insan sayısı kısıtlamaları, hijyen ve mesafe kuralları gibi birçok tedbire uymak şartıyla bazı işletmeler faaliyetlerine devam etmişlerdir. Çalışanların aynı saatlerde işyerinde bulunmaları iş sağlığı ve güvenliği açısından bir tehdit oluşturacağı kanısına varılmış, kısmi ve esnek çalışma gibi istihdam türleri uygulanmaya başlanmıştır. Eskiye nazaran daha az iş yapabilen işletmeler ise çalışanlarına süreksiz ya da sürekli izin vermişlerdir. Bu salgın hastalık işgücü arzını olumsuz etkileyerek, işgücü talebinde de düşüşe yol açmıştır (Bulut ve Pınar, 2020: 219).

COVID-19'dan kaynaklı çalışma yaşamına dair alınan birtakım tedbirler, üretim üzerinde düşüşe neden olmakta ve Türkiye'de diğer ülkeler gibi ekonomik krizden önemli ölçüde etkilenmiş ve büyüme oranları da aşağı yönlü revize etmiştir. Daha öncesinde Dünya Bankası tarafından yayınlanan 2020 yılı Türkiye'nin büyümesine ilişkin olarak belirlediği %3 'lük bir oran, yayınladığı "Fighting COVID-19" raporuna göre %0,5 olarak aşağı yönlü revize edilmiştir. Ayrıca rapora göre, 2021 ve 2022 yılları Türkiye için büyüme oranının %4 olması beklenmektedir. (World Bank, 2021). IMF'nin ise 2020 yılı için Türkiye'nin büyüme oranı tahmini %5 daralma, 2021 yılı için ise %5 büyüme tahmini beklenmektedir (IMF,2021).

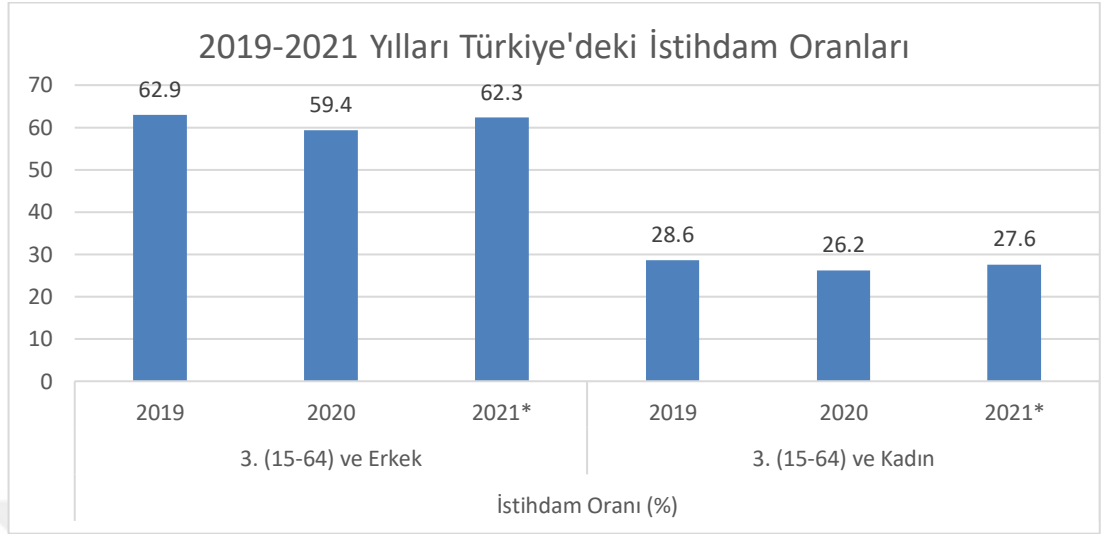
Grafik 2.1. 2014-2020 Yılları Arası İstihdam Oranları (15+ yaş)

Kaynak: TÜİK, 2021

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>

Erişim Tarihi: 18.12.2021

“Tablo 2.1”de 2014-2020 dönemini kapsayan 15 yaş ve üzeri istihdam oranları yer almaktadır. İstihdam oranı seviyesinin en az olduğu %42,8 ile 2020 yılı olduğu görülmektedir. COVID-19 pandemisinin ülkemizde 2020 yılı Mart ayı itibariyle ilan edilmesi sebebiyle istihdam oranında önceki yıllara göre bir düşüş gerçekleştiği söylenebilir. Bu durumun salgın sebebiyle alınan tedbirlerden (sokağa çıkma yasağı, tam kapanma vs.) ve salgının çalışma hayatında yarattığı olumsuz etkilerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

* : 2021 dönemi Kadın ve Erkek İstihdam Oranları 3 çeyrek dönem ortalaması

Grafik 2.2. 2019-2021 Yılları Türkiye'deki İstihdam Oranları

Kaynak: TÜİK, Aralık 2021

“Grafik 2.2”de 2019 ila 2021 üç çeyreklik dönem arası kadın ve erkek 15-64 yaş için istihdam oranları karşılaştırılmıştır. Erkek istihdamı 2019 yılında 62,9, 2020 yılında 59,4 ve 2021 yılı üçüncü çeyrek ile birlikte 62,3 şeklinde gerçekleşmiş olmasına karşın kadın istihdamı 2019 yılında 28,6, 2020 yılında 26,2 ve 2021 yılı üçüncü çeyrek ile birlikte 27,6 şeklinde gerçekleşmiştir. 2020 yılında erkek ve kadın istihdam oranlarında düşüş olmasına rağmen genel trend istihdam oranlarının yatay şekilde görünmesine sebep olmaktadır. 2020 yılında COVID-19 küresel pandemisinin ilk çıkış yılı olması hasebiyle işten çıkarma, iş durdurma, ekip kapatma, ücretsiz izin ve Cumhurbaşkanlığının aldığı sokağa çıkma yasakları ve tam ve/veya kısmi kapanma tedbirleri gibi çeşitli kararlar sonucunda işverenler tarafından emek talebi azaltıldığı düşünülmektedir.

Tablo 2.1. Sektörel İstihdam, 2019-2021

Yıl	Dönem	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
2019	I. Çeyrek	27.335	4.687	5.398	1.510	15.739
	II. Çeyrek	28.221	5.185	5.554	1.555	15.927
	III. Çeyrek	28.482	5.611	5.561	1.613	15.697
	IV. Çeyrek	28.131	4.901	5.775	1.587	15.869
2020	I. Çeyrek	26.699	4.150	5.603	1.386	15.559
	II. Çeyrek	25.853	4.903	5.301	1.336	14.313

	III. Çeyrek	27.364	5.367	5.408	1.729	14.860
	IV. Çeyrek	26.823	4.480	5.670	1.685	14.988
2021	I. Çeyrek	27.391	4.570	5.955	1.629	15.237
	II. Çeyrek	28.448	5.060	6.077	1.776	15.535
	III. Çeyrek	29.652	5.432	6.200	1.857	16.163

Kaynakça: TÜİK, 2021

“Tablo 2.1”e göre 2019Q1- 2021Q3 dönemleri arasında ekonomik faaliyetlere göre mevsim etkilerinden arındırılmış istihdamın karşılaştırılması bulunmaktadır. 2019 yılına göre 2020 yılı son çeyrekte bin kişide 500 kişilik düşüş kaydedilmesine rağmen, 2021 yılı üçüncü çeyrekte 2020 yılına göre yaklaşık bin kişide 800 kişiyi aşkın bir artış gözlenmiştir. Sanayi sektöründe 2019 yılına göre 2020 yılında yaklaşık bin kişide 100 kişilik bir azalış gerçekleşmiş, 2021 yılı üçüncü çeyrekte 2020 yılına göre yaklaşık bin kişide 600 kişiyi aşkın bir artış kaydedilmiştir. Hizmet sektöründe ise 2019 yılına göre 2020 yılı son çeyrekte yaklaşık bin kişide 100 kişilik, 2020 yılına göre 2021 yılında ise yaklaşık bin kişide 200 kişilik bir artış gerçekleşmiştir. Son olarak inşaat sektörüne bakıldığında, 2019 yılına göre 2020 yılı yaklaşık bin kişide 1000 kişiyi aşkın bir azalış olurken, 2020 yılına göre 2021 yılında ise yaklaşık bin kişide 1500 kişiyi aşkın bir artış olduğu görülmüştür (TÜİK, 2021).

COVID-19 sonrası birçok meslek önemini yitirirken bazı meslek grupları ön plana çıkmış ve evden çalışma ile birlikte bazı meslekler parlamıştır. U. S. News’ in haberine göre virüsten dolayı parlayan meslekler, yazılım geliştirici, istatistikçi, bilgi teknolojileri yöneticisi, web geliştirici, veri tabanı yöneticisi, Pazar araştırması analisti, muhasebeci, aktüer, bilgisayar ağı mimarı, bilgisayar sistemleri yöneticisi, yönetim analisti gibi mesleklerden bazılarıdır. Bunların dışında editörler, halkla ilişkiler şirketlerinde çalışanlar, gayrimenkul sektörü ve mimarlık gibi sektörler bu süreçte evden çalışarak verimli bir çalışma yürütmüşlerdir (Hürriyet, 2021). Bunun yanında sosyal iş ağı platformu LinkedIn, dünya genelini kapsayan 2021 meslekleri hakkında bir rapor hazırlamıştır. COVID-19 sürecinde 2020’de değişen meslek grupları ve 2021’de en çok talep gören meslekler ele alınmıştır. LinkedIn raporunda 2021’de en çok talep gören 15 iş yer almakta, diğer baskılarında sıralama mevcut iş ve talebe göre son 5 yıldaki iş eğilimine bakılarak ele alınırken, pandemiden kaynaklı 12 ayda yaşanan hızlı değişim

sonucu birtakım meslekler kendini gözler önüne sermiştir. Bahsedilen bu meslek grupları aşağıda “Tablo 2.2 “de gösterilmektedir.

Tablo 2.2. 2020-2021 Popüler Meslek Grupları Sıralaması

2020-2021 POPÜLER MESLEK GRUPLARI SIRALAMASI	
1. E- Ticaret Çalışanı	8. Eğitim Uzmanları
2. Kredi ve İpotek Uzmanları	9. Dijital İçerik Uzmanları
3. Sağlık Destek Personeli	10. Profesyonel ve Kişisel Koçlar
4. İş Geliştirme ve Satış Uzmanları	11. Uzman Mühendisler
5. İnsan Kaynakları (Çeşitlilik Danışmanı)	12. Ruh Sağlığı Uzmanları
6. Dijital Pazarlama Uzmanları	13. Kullanıcı Deneyimi (UX) Uzmanları
7. Hemşireler	14. Veri Bilimi Uzmanları
15. Yapay Zeka Uygulayıcıları	

Kaynak: Hürriyet, 2021, Ocak 19

[2021'in en çok talep görecek meslekleri açıklandı! Listeyi pandemi çok değiştirdi... - Sondakika Ekonomi Haberleri \(hurriyet.com.tr\)](#)

2019 yılı için LinkedIn’ in hazırlamış olduğu rapora göre dünyada 5 yeni meslek ön plana çıkmaktadır. Teknik becerilerin yanında sosyal becerilerinde ön plana çıktığı, ayrıca yapay zekanın yükselişte olduğunun ve sektörlerde yer alacağının vurgusu yapılmıştır. Mesleklere bakıldığında sırasıyla Blockchain geliştirici, makine öğrenimi mühendisi, uygulama satış uzmanı, makine öğrenimi uzmanı, tıbbi satış temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Yaşar, 2019, Ocak 17) (ceotudent, 2019, Ocak 17). 2019 yılından 2021 yılına gelene kadar online satışların artışıyla birlikte birinci sırayı e-ticaret çalışanları almıştır. Bu meslek için işe alım yıldıan yıla %73 artış göstermiştir. Bu dönemde 400.000’den fazla iş yer almaktadır. Diğer meslek gruplarına genel itibariyle bakıldığında dijital becerilerin ön plana çıktığı görülmektedir. Dijital pazarlama uzmanları işe alımda 2019 yılına oranla 2020’de %33 artış göstermiş, dijital içerik

uzmanları ise %49 artmıştır. Bunun yanında hemşireler, pandemiden kaynaklı öne çıkan mesleklerden biri olmuş, % 30 artış göstermiştir. Ayrıca, yapay zeka ile birlikte birçok meslek grubu kendini göstermiş, birçok insanı iş sahibi yaptığı gibi işsiz de bırakmıştır (Hürriyet, 2021, Ocak 19) (Genç, 2021, Ocak 19).

Deloitte Türkiye’de 2020 Mart ayında yaptığı bir çalışmanın sonucu olarak sektörlerin pandemiye karşı toparlanma hızları ve ne durumda oldukları analiz edilmek istenmiştir. Bu analize göre; otomobil, emlak, yurt dışı pazar yerleri, turizm, havayolu ve diğer ulaşım alanlarının tahmini toparlanma hızlarının düşük olduğu, etkileşim değişimlerinin ise negatif yönlü olduğu sonucuna varılmaktadır. Kişisel bakım-kozmetik, indirim marketleri, ulusal market zincirleri, sağlık destek ürünleri, çocuk/bebek ürünleri alanında faaliyet gösteren firmaların ise toparlanma hızlarının daha yüksek ve etkileşimdeki değişimlerinin ise pozitif yönlü olduğu ortaya çıkmaktadır. (Deloitte, 2020).

2. İŞSİZLİK KAVRAMI

İşsizlik kavramı, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin temel problemleri arasına girmektedir (Gündoğan, 1999: 64). Geçmişten bu yana şartların farklılaşmasına bağlı olarak işsizlik üzerine farklı tanımlar yapılmıştır (Bozok, 2019: 21). İşsizlik kelimesinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için öncelikle işsiz kavramının açıklanmasında fayda vardır. İşsiz, çalışma arzusunda olan yeterli ve geçerli ücret üzerinden, kanun ya da örf ve adetlerle belirtilmiş saatler üzerinden herhangi bir iş aradığı halde bulamayan kişiler olarak tanımlanır (İşlek, 2018: 11).

19. yüzyılda işsizliğin tanımı olarak temel görüş, bireyin eksikliği, yanlışlığı ile bir işe sahip olamadığı idi. 20. yüzyılda ise Dünya İstatistik Enstitüsü (DİE)’ nün yaptığı bir tanım “belli bir dönemde bir işte çalışmayan, iş arama yollarından en az birini kullanarak son altı ay içinde iş arayan, 15 gün içerisinde işe başlayacak durumda olan 15 yaş ve üzeri yaştaki bireyler” olarak tanımlanmıştır (Akgün, 2019: 32). Başka bir tanım olarak Andaç işsizliği, çalışma arzusunda olup ve çalışma yeteneğine sahip olup, ücret şartlarına göre emek verip, ekonomik ve sosyal nedenlerle iş bulamayan kişi olarak ifade etmektedir (Andaç, 2010: 42).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)' nun işsiz tanımı, “referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (yevmiyeli, kar karşılığı, böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan, ücretsiz ya da ücretli olarak hiçbir işte çalışmamış) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki bireyler” olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2021). Geniş tanımlı işgücü hesaplaması (atıl işgücü oranı) ise dar tanımlı işsizlik tanımından farklı olarak, zamana bağlı eksik istihdamı, ümitsiz işsizleri ve iş aramayıp da çalışmaya hazır olanları kapsamaktadır (DİSK-AR).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çerçevesinde işsizlik kavramının temeli olan işsiz kavramının tanımı bazı özellikleri kapsamaktadır (Serter, 1993: 7);

- İş yerinin geçici süreliğine kapanması, iş durumunun sona ermesi sebebiyle iş bulamayan ve ücretli bir iş arayan bireyler,
- Emekliliğe hak kazanmış ya da daha önce bir yerde çalışmamış olup fakat bir zaman daha çalışmaya uygun olan kişiler,
- Çalışmak için herhangi bir engeli teşkil etmeyen ve ileri dönemi kapsayan bir işi olmasına rağmen şuan hazırda çalışmayan kişiler,
- Bir kurum ya da kuruluşa bağlı oldukları halde belirli olmayan sürede herhangi bir ödeme yapılmayan kişiler (İşlek, 2018: 11).

2.1. İŞSİZLİK TÜRLERİ

Ekonomik sebepler ve işsizliğin görünürlüğü açısından işsizliğin ortaya çıkması, kişinin arzusuna bağlı olup olmaması işsizlik türlerini ortaya çıkarmıştır (Kara, 2018: 7). Bu çalışmada işsizlik türleri, İrade bazlı sınıflandırma ve Nedensel sınıflandırma olarak iki başlık altında incelenecektir. İrade bazlı sınıflandırma iradi işsizlik ve gayri iradi işsizlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Nedensel sınıflandırma ise açık işsizlik (Yapısal, Teknolojik, Konjonktürel, Mevsimsel, Arızı (Geçici)), gizli işsizlik ve sürekli durgunluk işsizliği olarak üç başlık altında incelenmektedir.

2.1.1. İrade Bazlı Sınıflandırma

İrade bazlı sınıflandırma, iradi işsizlik ve gayri iradi işsizlik olarak iki kategoride incelenmektedir.

2.1.1.1.İradi İşsizlik

İradi işsizlik, çalışma gücüne sahip olan bireylerin, cari ücret seviyesine ve iş koşullarına razı geldikleri durumunda iş bulması uygun olanların, çalışma arzusunda olmadıkları bir kavramı ifade etmektedir. Bu denli işsizliğin daha çok sosyal yapı ve bireylerin psikolojisine bağlı olduğu söylenebilir. Kişiler, hayatlarını sürdürebilmeleri için güvencelerinin olması sebebiyle işi ya da ücret düzeyinden memnun olmayarak işi istememeleri iradi işsizliğin nedenleri arasında sayılmaktadır (Solak,2012: 15).

İradi işsizliğin başka bir tanımı ise bedensel ve ruhsal açıdan çalışma durumuna engel olmayacak bir özrünün bulunmamasına rağmen, çalışma arzusunda olmayan bireylerin oluşturduğu işsizlik türüdür. İş arama faaliyetini aktif bir şekilde devam ettirmemek, çalışma isteğinin olmaması, tembellik, kendisine ödeme olarak verilen ücreti beğenmemek, kendisine uygun işin olmadığını düşünmek ya da kendisine uygun işin olmaması ve gelire ihtiyacın olmaması gibi nedenler iradi işsizliğin sebepleri arasına girmektedir (Kara, 2018: 7).

2.1.1.2.Gayri İradi İşsizlik

İşgücü piyasasında aktif olarak iş arayan, herhangi bir engeli olmayan bireyin aktif bir şekilde iş aramasına rağmen iş bulamaması durumuna gayri iradi işsizlik denir. Bu kişilerin, çalışacakları bir iş bulma durumları kendilerine bağlı değildir ve işsizliği kendileri tercih etmemişlerdir. İşbölümü ve uzmanlaşmanın olduğu ülkelerde bu işsizlik türüne daha sık rastlanmaktadır (Kara, 2018: 7).

İşsiz bireylerin istihdama katılamamasının sebebi olarak karşımıza çıkan her bir engeli gayri iradi işsizlik olarak tanımlanabilmektedir (Yıldız, 2014: 3). Bireyler, düşük ücretlerde çalışmayı dahi razı gelseler bile iş bulamamalarının en başat nedeni talep ve sermaye yetersizliğidir. Bu durum iradenin dışında gerçekleşir. Klasikler gayri iradi işsizliği reddederken, Keynesyen iktisatçılar kabul etmişlerdir. Gayri iradi işsizlik üretim alt yapısının aksak olmasından ve konjonktürel dalgalanmalardan kaynaklanabilir. Keynesyen iktisatçılar ise bu tür işsizliğin sebebi olarak talep yetersizliğini savunmuşlardır (Bozpınar, 2010: 9).

2.1.2. Nedensel Sınıflandırma

İşsizlik nedensel yapılarına göre farklılık göstermektedir. Nedensel sınıflandırma, açık işsizlik, gizli işsizlik ve sürekli durgunluk olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

2.1.2.1. Açık İşsizlik

Çalışma gücüne sahip ve çalışma arzusu olduğu halde, işgücü piyasalarında geçerli ücret seviyesinde iş arayıp da bulamama durumu olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, bir kişinin geçimini sağlamak üzere yapacağı bir işinin olmaması durumudur (Bozdağlıoğlu, 2008: 47). Bireyin açık işsiz olarak kabul edilebilmesi için çalışma arzu ve yeteneğinin bulunması ve bunun yanında cari ücret ile kanunda belirtilen günlük çalışma saatlerine göre çalışmayı uygun bulmuş fakat iş bulamamış olması gerekmektedir. Çalışmak istediği ya da çalışmak istemediği halde bedenlen ve aklen çalışma gücüne sahip olmadığı için işsiz kalan bireyler açık işsiz grubuna dâhil edilmemektedir (Güneş, 2019: 10).

Makro bir gösterge olan açık işsizlik, işsizliğe bağlı istatistiklerin oluşturduğu verileri oluşturmaktadır (Çiftçi, 2016: 6). Açık işsizliğin nedenleri ele alındığında çok sayıda açık işsizlik türü ortaya çıkmaktadır. Açık işsizlik, yapısal, teknolojik, konjonktürel, mevsimsel ve arızı (geçici) işsizlik olmak üzere kendi içinde beşe ayrılmaktadır (Yıldız, 2014: 3).

2.1.2.1.1. Yapısal İşsizlik

Bir toplumda sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda yaşanan değişimler sonucu oluşan işsizlik türüne yapısal işsizlik denilmektedir. Bireylerin kendi becerilerine uygun işi aktif bir şekilde aramalarına rağmen bulamaması sonucu yapısal işsizlik meydana gelmektedir. Yapısal işsizlik, açık iş sayısı ile çalışmak isteyen insanların sayısı arasındaki farklılıktan kaynaklı bireylerin istihdam edilememesi durumunu belirtmektedir (Çiftçi, 2016: 8).

Dünya piyasaları hızla değişmekte ve bazı ekonomiler bu hıza ayak uyduramayarak ekonomik açıdan güçlü ülkeler ile rekabet edememe durumuna gelmektedir. Eğer bu firmalar piyasadaki paylarını koruyamaz ve gerekli dönüşümü

gerçekleştiremezler ise tüzel ve fiziki varlıklarını sürdüremeyeceklerdir. Bu durumda işgücü piyasasında bir dengesizlik oluşacaktır. Bu süreçte yaşanan işsizlik türüne yapısal işsizlik adı verilmektedir. Bir ülkedeki ekonomik aktiviteler ekonominin farklı katmanlarında icra edilmektedir. Yapısal işsizlik ise, ekonominin birbirinden ayrı katmanlarına göre ekonomik faaliyetlerdeki değişim sonucu ortaya çıkan işsizliği ifade etmektedir. Emek piyasalarına bakıldığında emek arz ve talepleri farklılık göstermektedir. Bir emek piyasasında emek talebi fazlalığı varken diğerinde emek arz fazlalığı vardır. Bir diğerinde ise denge mevcut olabilmektedir. Bu bağlamda bahsedilen bu dengesizlik iş arayan bireyin sahip olduğu yetenekleri ile uyuşmamasından ve açık işler için gerekli olan becerilerden kaynaklanmaktadır. Bazı durumlarda ise oluşan bu uyuşmazlığın nedeni teknolojik sebeplere bağlanmaktadır. Bu durumda ise yapısal işsizlik yerini teknolojik işsizliğe bırakmaktadır. Fakat bazı iktisatçılar bu iki işsizlik türünün farklı farklı ele alınması gerektiğini dile getirirken bazıları ise aynı başlık altında incelemektedir (Yıldız, 2014: 5).

İş arayan bireyin yaşadığı çevrede iş bulamaması durumuna yapısal işsizliğin bir türü olan coğrafi yapısal işsizlik adı verilmektedir. Bu işsizlik coğrafi nedenlerden dolayı ortaya çıktığı için kişiler açık işler hakkında bilgi sahibi olamamakta ve bu durumda göçe sebebiyet vermektedir. Bir diğer yapısal işsizliğin türü olan mesleki yapısal işsizlik ise, mevcut açık işlerle, iş arayan bireyin yetenekleri açısından uyumsuzluğu ifade etmektedir (Yıldız, 2014: 8-9).

2.1.2.1.2. Teknolojik İşsizlik

Yeni teknoloji metotlarının uygulanması, üretimde insan gücü yerine makinelerin kullanılması sonucunda oluşan işsizlik türüne teknolojik işsizlik adı verilmektedir. Teknolojik gelişmelerin yaşanması, endüstride makinelerin kullanılmaya başlanması işgücüne olan talebi azaltmaktadır ve bu durum ise önceden iş sahibi olan bireylerin işsiz kalmasına sebep olmaktadır (Erdönmez, 2009: 69-86). Tarihsel sürece bakıldığında tarımsal verimliliğin artması sonucu işgücü sanayi sektörüne doğru kaydığı görülmektedir. Bu bağlamda sanayide emek yoğunluğunun düşmesi de sanayi sektörüne bir kayma olduğunu göstermiştir (İşlek, 2018: 18).

Uzun yıllar boyunca teknolojinin işsizlik üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Bu etki üzerinde iyimser ve kötümser açıdan iki bakış açısı yer almaktadır. Teknolojinin işsizliğe etkisine kötümser bakanlar Marks'ın görüşlerine benzer şekilde bir yorum getirmişlerdir ve teknolojinin işsizliği arttıracaklarını söylemişlerdir. Teknolojik gelişmelere iyimser şekilde bakanlar ise teknolojinin ilk başta işsizliği ortaya çıkardığı fakat daha sonra gelişen teknoloji ile birlikte istihdam alanlarının oluştuğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda görüşler birlikte değerlendirildiğinde teknolojinin işsizliği ilk etapta kısa dönemde telafi edemediği fakat uzun vadede istihdamda ve reel gelirlerde ciddi artışlara sebebiyet verdiğini belirtmek mümkündür (Yıldız, 2014: 11).

Günümüzde işsizlik, teknolojinin ilerlemesi sonucu oluşan yapısal nitelikte, uzun zamanlı ve özellikle genç nüfusu etkileyen bir özellik taşımaktadır. Bu sebeple teknolojik gelişmenin emek piyasası üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Üretime katılan yeni girdiler sonucu ekonomide değişim meydana gelmektedir. Bu yeni teknolojinin girdiği kesimlerde çalışan bireylerin bir bölümü işsiz kalırken, diğer kesimlere doğru bir emek akımı başlamakta, aynı zamanda da yeni teknolojinin girdiği kesimlerde üretim ise artış göstermektedir. Özellikle bu tür işsizlik gelişmekte olan ülkelerde daha çok tarım sektöründe yaşanmaktadır. Bu sebeple teknolojik işsizlik yapısal işsizlik olarak da adlandırılmaktadır (Solak, 2012: 17).

2.1.2.1.3. Konjonktürel (Dönemsel) İşsizlik

Gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkelerin ekonomilerindeki üretim düzeylerini hep aynı seviyede tutmaları ya da sürekli bir şekilde büyümeleri o ülkenin gücüne bağlıdır. Bu büyüme ve koruma sürecinde ekonomide bazı dalgalanmalar meydana gelmektedir. Bu dalgalanmalar daralma ve genişleme şeklinde birbirini takip etmektedir. Bu durum konjonktür şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda ekonomik daralma döneminde meydana gelen bir konjonktür dalgasının ortaya çıkardığı işsizlik türüne konjonktürel işsizlik adı verilmektedir (Kara, 2018: 8).

Konjonktürel işsizlik, talep yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan işsizlik türüdür. Fabrikalardaki stok halinde bekleyen ve tüketilmeyen mallar, fabrika stoklarında bir artış meydana getirmeye başlamaktadır. İstihdam edilen işçiler yeni bir üretime gerek duyulmadığından işten çıkarılma ihtimalini arttıracak ve bu durum da işçilerin

gelirlerinde azalma meydana getirecektir. Bu azalma sonucunda işçilerin ürünlere talebi azalacaktır. Daha sonra fazla işçi çıkarılarak o işçilerinde gelirlerindeki düşüş sebebiyle toplam talep daha da düşecektir. Bu konjonktür dalgası genişleme dönemine kadar sürecektir. Genişleme döneminde ise daralma döneminin tersi bir durum yaşanmaktadır. Talep arttıkça tekrar işe alımlar başlayacaktır. Üretimin daha fazla artması açısından daha çok işçi çalıştırılması gerekecektir ve bu dönemde geliri artan işgücünün toplam talebi arttırması da bunu sağlayacaktır. Bu durum daralma döneminde artış gösteren işsiz bireylerin sayısını azaltacaktır (Kara, 2018: 9).

Konjonktürel işsizlik genel olarak sanayileşmiş ülkelerde görülmektedir. Yapısal ve teknolojik işsizlik kadar uzun döneme yayılmamaktadır. Konjonktürel işsizliğin kısa döneme yayılmasının sebebi ekonomide yaşanan dalgalanmalardır. Bu sebeple ülkeler bu dalgalanmaları önlemek amacıyla çeşitli tedbirler almaktadırlar ve bazı ekonomik politikalar geliştirerek ekonomik dalgalanmaları azaltmak amaçlanmaktadır (İşlek, 2018: 17).

2.1.2.1.4. Mevsimsel işsizlik

Bazı mevsimlerde yaşanan toplumsal olaylar ya da doğal koşullar sebebiyle ekonomik faaliyetlerde ve üretimde bir durgunluk yaşanmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan işsizlik türüne mevsimsel işsizlik adı verilmektedir. Mevsimsel işsizlik her sektörde görülmemektedir. Bu bağlamda üretimi belli bir dönemi kapsayan özellikle tarım ve turizm gibi sektörlerde mevsimsel işsizlik ortaya çıkmaktadır. Bazı mevsimlerde ise üretim miktarında yaşanan sosyal olaylara göre azalmalar meydana gelmektedir. Bu bağlamda mevsimsel işsizlik, belirli bir zaman zarfında birtakım mal ve hizmetlere olan isteğin azalması sonucu meydana gelen işsizlik türüdür (İşlek, 2018: 17-18).

Mevsimsel işlerin sona ermesiyle ortaya çıkan işsizlikten birçok sayıda insan etkilenmektedir. Bu tür işsizlik gençler, kadınlar gibi işçi dolaşımının yüksek olduğu demografik yapılarıdaki iş türlerinde ve inşaat, turizm, şeker ve benzeri işçi devrinin artış gösterdiği iş kollarında oldukça görülmektedir (Biçerli, 2009: 445- 447).

Mevsimsel işsizlik de yaşanan dalgalanmalar her zaman iklim değişikliklerinden kaynaklı değildir. Örneğin, 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında motor endüstrisinde birtakım değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim, 1967 yılında üretimin %40'ını motor

endüstrisi oluştururken, savaş öncesinde bu oranın ciddi derecede daha yüksek olduğu görülmüştür (Smith, 1973: 184).

Mevsimsel durumlardan kaynaklı talebi düşen bir malın üretiminin azalması sonucu meydana gelen mevsimsel işsizlik aynı zamanda konjonktürel işsizlik olarak da kabul edilmektedir. Bu sebeple bu iki işsizlik türünün karıştırılma ihtimali yüksektir (Yıldız, 2014: 13).

2.1.2.1.5. Arızı (Geçici) İşsizlik

Arızı (Geçici) işsizlik, işgücü piyasasının etkin bir şekilde çalışmaması ya da işgücü piyasasında ortaya çıkan aksaklıklar sonucu bir ülkede emek talebi ile emek arzının buluşamaması durumuna ifade etmektedir (İşlek, 2018: 16).

Arızı (Geçici) işsizliğin ortaya çıkması ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile ilgili değildir. Bu sebeple tüm ülkelerin ekonomik durumları arızı işsizlik ile karşı karşıya kalabilmektedir (Kara, 2018: 10). Ülkelerin ekonomilerinde, iş arayanlar ile açık işler arasındaki iletişim ne kadar kuvvetli olursa, geçici işsizlik seviyesi de bir o kadar düşük yaşanmaktadır. Geçici işsizliğe sebep olan durumlar arasında, işverenler açısından işgücü piyasasının durumu hakkında tam ve geçerli bilgiyi elinde bulundurmamaları, çalışan bireylerin hangi işyerinin işçi aramakta olduğunu bilmemeleri ya da bildikleri halde yaşadıkları yerde kalma durumlarından dolayı bir maddi külfet ortaya çıkması düşüncesi sayılabilmektedir (Eyüboğlu, 2003: 16). Kendilerine uygun işi bulan bireyler ise işveren açısından kendilerini değerlendirmek ve işe alımın gerçekleşmesi için belirli bir zamana ihtiyaçları vardır. Bu bağlamda bu zaman problemi arızı işsizliğin nedenlerindendir. Arızı işsizlik doğal işsizliğin bir parçası olmakla birlikte azaltılması için gerekli bilgiye ulaşımın kolay olmasının sağlanması ve bu ulaşımın gelişimi açısından gerekli politikaların varlığı önem arz etmektedir. Günümüzde teknolojinin gelişimi işçi ve işverenlerin buluşması açısından yeni ortamlar yaratmıştır. Bu sebeple işçi kendisine uygun işe daha kolay ulaşabilmektedir ki bunun da arızı işsizliğin azalmasına yardımcı olabildiği düşünülmektedir (Temur, 2020: 9).

2.1.2.2. Gizli İşsizlik

Görünürde çalışıyor olarak görünen fakat bir takım nedenlerden dolayı normal bir çalışmanın altında çalışan, başka bir deyişle verimsiz çalışan kişilerin işsizlik türüne gizli

işsizlik adı verilmektedir (Yıldız, 2014: 13). Üretim tekniklerinin veya üretim teknolojisinin aynı kaldığı durumlarda herhangi bir işgücünün üretim boyunca bu süreçten ayrılması halinde üretim talebinde önemli bir farklılık olmadığından bu piyasadaki üretimden ayrılan işgücü gerçekte gizli işsiz olarak adlandırılması gerekmektedir (İşlek, 2018: 19).

Gizli işsizlik, az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerdeki gizli işsizliğin sebebi talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır ve bu durum geçicidir. Az gelişmiş ülkelerde ise sermaye yetersizdir ve işsizlik geçici değildir, yapısaldir (Akgün, 2019: 35). Ayrıca gizli işsizlik tarım sektöründe ve kamu sektöründe de sıkça görülmektedir. Örneğin Türkiye geç sanayileşme yaşamış bir ülke olması sebebiyle önemli bir konu olan tarım sektöründeki işsizlik türü gizli işsizlik olarak adlandırılmaktadır. Çalışan bireylerin önemli bir bölümü tarım sektöründe çalışıyor görünmekte ve bu kesimin tarımsal üretimden ayrılması durumunda üretimdeki miktarın farklı olmayacağı hesaplanmaktadır (Eyüpoğlu, 2003: 40). Kamu sektöründe ise işsizlik kaygısını engellemek ve politik kaygılar sebebiyle ihtiyaç dışında kişi alınması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kişilerin belli bir kısmı işten çıkarılsa dahi üretimde azalma olmayacaktır (Çiftçi, 2016: 15).

Gizli işsizlik anlaşılaçağı üzere, işsizlik problemi yaşayan bireylerin sayısının istatistiki bir kavram olmayıp üretime koyulmuş emek faktörünün üretime katkısının düşüklüğüne işaret eden analitik bir kavramdır. Bu sebeple istatistiki açıdan değerlendirilmesi zor bir durumdur (Temur, 2020: 8).

2.1.2.3.Sürekli Durgunluk İşsizliğı

Sürekli durgunluk, 1929' da yaşanan ekonomik buhran sonucu iktisatçıların geliştirdiğı bir kavramdır. Sürekli durgunluk kavramı, ekonomik süreçte oluşan belli bir büyüme sonrasında ortaya çıkan durgunluk halini ve bunun sonucunda oluşan işsizlik halidir. 1929' da yaşanan ekonomik buhrandan sonra teknolojik gelişmelerin giderek artış göstermesi, devletlerin tedbirleri artırması ile bu yaşanan gelişmelerin bilgi ve sanayi toplumu ile bütünleşmesi sonucunda sürekli durgunluk hali zamanla azaldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle sürekli durgunluk kavramı, ekonomik durumun

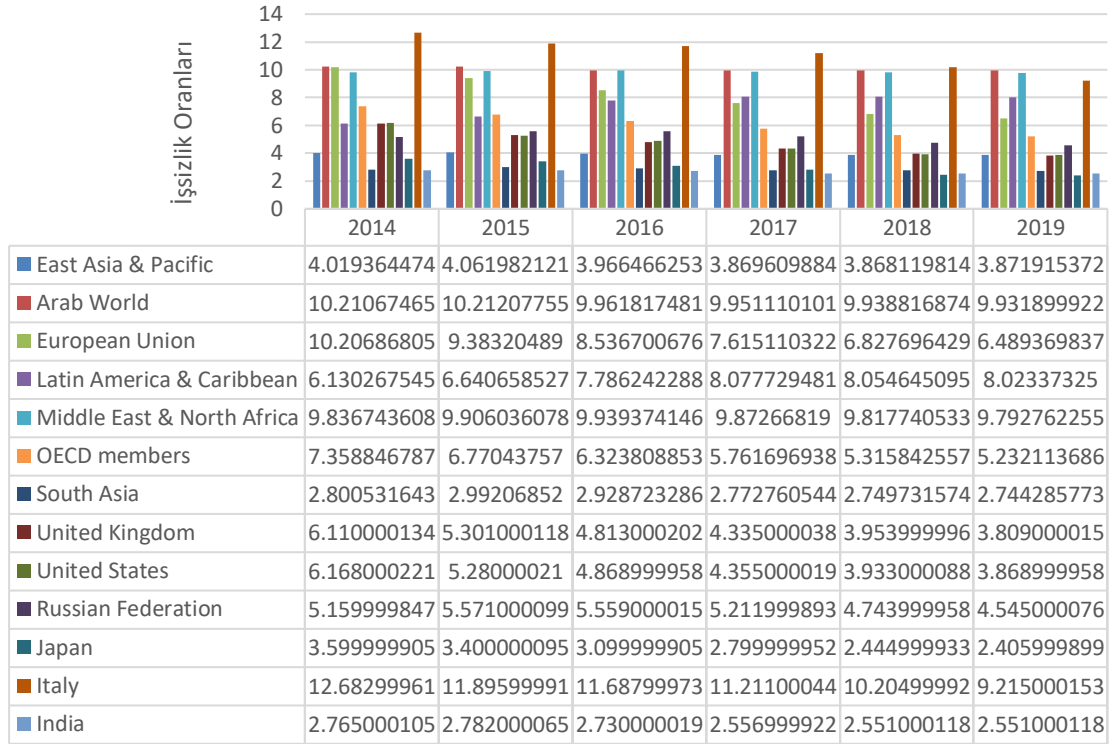
sebebiyet verdiği, yaygın ve uzun süreli işsizlik türünü ifade etmektedir (Akgün, 2019: 35).

Kronik işsizlik olarak da bilinen sürekli durgunluk işsizliği ekonomik yapıdaki durgunluğu ifade etmektedir. Genellikle gelişmiş ülkelerde karşımıza çıkan bu işsizlik türü verimliliğin düşmesine ve ekonomik gerilemeye sebebiyet vermektedir. Ayrıca bu işsizliğin diğere sebepleri arasında ticaret şartlarının değişmesi, nüfus artışının yavaş olması sonucu genç nüfus girişimciliğinin olamaması gibi etmenler yatmaktadır. Bunun sonucunda büyük kitleler işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalabilmektedir (Bozdağlıoğlu, 2008: 50). İç sebeplerin yanında dış sebeplerde sürekli durgunluğa yol açabilmektedir. Örneğin, 1929 Bunalımı, 1973 Petrol Krizi gibi tıkanmalar, rakip ülkelerin daha ucuz ve bol üretim yapmaları gibi sebeplere bağlı olarak sürekli durgunluk ortaya çıkmaktadır (Aral, 2016: 8).

2.2. Dünyada ve Türkiye’de İşsizlik

2.2.1. Dünyada İşsizlik

İşsizlik sadece belli ülkelerin karşı karşıya kaldığı bir problem olmamakla birlikte tüm dünyayı kapsayan temel bir sorun haline dönüşmüştür (Akgün, 2019: 41). İşsizlik sorunu gelişmekte olan ülkelerde geçimlik ekonominin yerini sanayi toplumuna bırakması, gelişmiş ülkelerde ise sanayi sonrası toplumda niteliksiz işgücüne olan gereksinimin azalması ile birlikte yapısal ve uzun dönemli bir sorun haline gelmiştir (Uyanık, 2008: 217). İşsizlik sorununa global anlamda ve daha uzun bir zaman dilimi için incelendiğinde, uzun dönemde olan farklılıklardan ziyade kısa dönemde yaşanan iktisadi değişikliklerin daha çok işsizliğe neden olduğu gözlemlenmiştir. 1930’larda çoğu ülkede yüksek düzeyde oluşan işsizlik 50’li ve 60’lı yıllarda ise azaldığı görülmüştür. 70 ve 80’li yıllara gelindiğinde işsizlik daha düşük düzeyde gerçekleşmiş ve bu duruma karşın 90’lı yıllar işsizlik düzeyi açısından daha karmaşık hal aldığı görülmüştür (Smith ve Zoega, 2007: 433).

Grafik 2.3. 2014-2019 Yılları Arası Dünya'da İşsizlik Oranlarının Dağılımı

Kaynak: World Bank, World Development Indicators (05/04/2020)

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

“Grafik 2.3” de 2014 ila 2019 yılları arası işsizlik oranları gösterilmektedir. 2014 yılında en yüksek işsizlik oranının İtalya’da olmasına karşın en düşük işsizlik oranı ise Güney Asya’da olduğu görülmektedir. İlerleyen dönemler İtalya’daki işsizlik oranı azalış trendine geçerek 2019 yılında seçili ülkeler arasında en yüksek işsizlik oranına sahip 3. ülke sırasını almış bulunmaktadır. Latin Amerika ve Karayipler grubu ise 2014 ila 2019 yılları arasında işsizlik oranlarında artış kaydetmiştir. Seçili dünya ülkeleri ve grupları (OECD, EU vb.) ele alındığında 2014 ila 2019 yılları arası dönemler işsizlik oranlarında aşağı yönlü salınmalar görülsede kısa dönemde yeniden artış göstererek işsizlik oranlarında meydana gelen düşüşleri ekarte etmektedir.

**Tablo 2.3. 2019 Yılı'nın 2020 Yılı'na Kıyasla İstihdam, İşgücü ve İşsizlik Farkları
(Cinsiyet, Genç/Yetişkin Durumuna Göre Ayrımı)**

	İSTİHDAM		İŞGÜCÜ		İŞSİZLİK	
	Milyon	Oran	Milyon	Oran	Milyon	Oran
DÜNYA						
Toplam	-114	-2,7	-81	-2,2	33	1,1
Kadın	-54	-2,4	-45	-2,1	9	0,9
Erkek	-60	-3,0	-36	-2,2	24	1,2
Genç	-39	-3,4	-40	-3,4	-0,7	1,0
Yetişkin	-74	-2,6	-41	-1,9	33	1,2

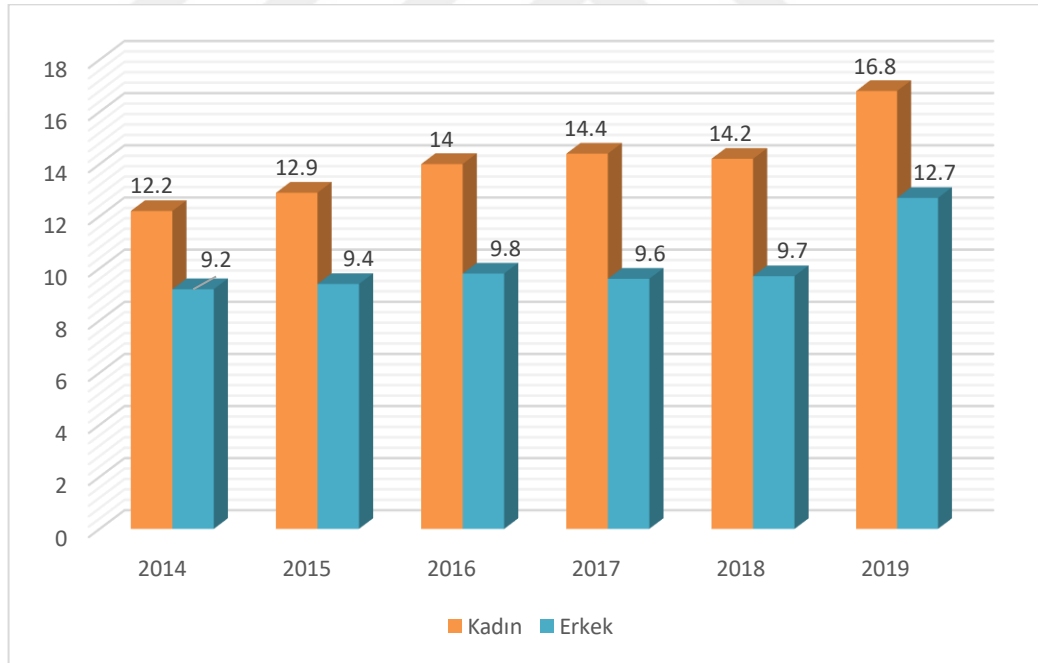
Genç: 15-24 Yaş Arası, Yetişkin: 25-64 Yaş Arası (Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Kaynaklarına Göre)

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ILO Gözlem: COVID-19 ve Çalışma Yaşamı, 7. Baskı [wcms_769693.pdf \(ilo.org\)](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/dgreports/0/0/0/wcms_769693.pdf)

“Tablo 2.3” incelendiğinde Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) yaptığı çalışma kapsamında Dünya Geneline 2019 yılının 2020 yılına göre istihdamın toplam sayısı 114 milyon, istihdam oranı ise %-2,7 düzeyinde azalış göstermiş, işgücüne katılım oranı toplam sayısı 84 milyon, oransal olarak %-2,2 düzeyinde azalış göstermiş ve işsizliğin toplam sayısı 33 milyon, işsizlik oranı ise %1,1 düzeyinde artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca gençlerin (15-24 yaş arası) istihdam ve işgücüne katılım oranı %-3,4 düzeyinde azalış göstermiş olup, bu söz konusu oransal azalışın yetişkinlerin (25-64 yaş arası) istihdam ve işgücüne katılım oranındaki oransal azalıştan daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

2.2.2. Türkiye’de İşsizlik

Türkiye’nin tarım toplumu üzerine kurulmuş olması ve bu tarım toplumu niteliğini tam anlamıyla kaybetmemiş olması, Türkiye’nin zaman zaman işsizlik sorunu ile yüz yüze gelmesine sebep olmuştur. Tarım sektöründeki artan işgücünün tarım dışındaki sektörler tarafından yetersiz seviyede istihdam edilmesi, sanayi sektöründe ise sürekli olmayan ve yetersiz bir şekilde yatırımın yapılması ve bu sorunu yapısal bir hale getirmiştir (Bozdağlıoğlu, 2008: 46). İşsizlik 1923 sonrası dönemde ve 1960’ların ilk yıllarından itibaren %2-4 seviyelerinde dalgalanmıştır, 1978 yılında ise %10,1’e seviyelerine gelmiştir. Diğer yandan 1980’li yıllardan sonra işsizlik daha önemli bir problem haline gelmiştir. İlerleyen yıllarda ekonomik krizlerin etkisiyle de işsizlik oranında bir artış gözlemlenmiştir. 2000 yılına gelindiğinde işsizlik oranı %6,5 iken 2001 Şubat krizinin ardından %10,3 seviyelerine yükselmiştir. 2008 Mortgage Krizi’nden sonra bu oran %14,9 olarak gözlemlenmiştir (TÜİK, 2009).

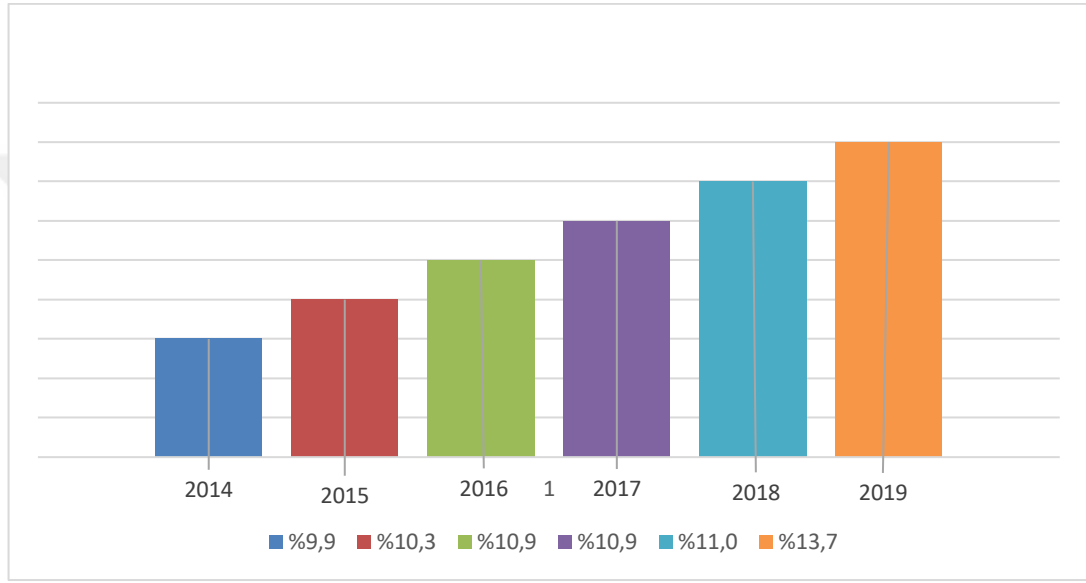

Grafik 2.4. 15-64 Yaş Arası Kadın ve Erkek İşsizlik Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>. Erişim (05.04.2020)

“Grafik 2.4” te Türkiye’de 15-64 yaş arası kadın ve erkek işsizlik oranlarının 2014 ve 2019 yılları arasındaki durumu incelenmiştir. Türkiye’de 2014 yılından 2019 yılına kadar kadın istihdamı artış göstermesine rağmen kadın işsizlik oranlarının artış hızı

artarak devam etmiştir. 2014 ila 2018 yılları arasında kadın işsizlik oranının artış hızı ortalama 13,54 olarak gerçekleşmiş olmasına rağmen en yüksek işsizlik oranının kadın işgücü bazında, 2019 yılında %16,8 oranında gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Erkek işgücü içerisinde işsizlik oranlarının 2014 ila 2018 yılları arasında dalgalı seyretmesine karşın beş yıllık işsizlik oranı ortalama % 9,54 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında erkek işgücü arasında önceki beş yıla kıyasla yüzde 33 artış gerçekleşerek en yüksek düzeye ulaşmıştır.

Grafik 2.5. 15+ yaş Toplam İşsizlik Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı, Bin Kişi

Kaynak: TÜİK, 2021 [TÜİK - Veri Portalı \(tuik.gov.tr\)](https://tuik.gov.tr). Erişim(18.12.2021).

“Grafik 2.5” ele alındığında ise 2014-2019 yılları arasında kurumsal olmayan 15 ve üzeri yaştaki bireylerin toplam işsizlik oranları yer almaktadır. 2014 yılından itibaren 2016 yılına kadar işsizlik oranı artış göstermiş, 2018 yılına gelindiğinde %11,0 oranında kalarak önceki iki yıla göre bir değişim göstermemiştir. 2019 yılında toplam işsizlik oranı %13,7 değerini bularak bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye’de 2019-2020 Yıllarına İlişkin İşsizlik Oranları

Aylar	2019 Yılı İşsizlik Oranı (%)	2020 Yılı İşsizlik Oranı (%)	Fark
Ocak	15.1	14.1	1.0
Şubat	15,0	13,5	1,5

Mart	13,9	13,0	0,9
Nisan	12,9	12,8	0,1
Mayıs	12,5	12,6	-0,1
Haziran	13,4	13,0	0,4
Temmuz	14,1	14,6	-0,5
Ağustos	14,2	13,0	1,2
Eylül	14,0	12,4	1,6
Ekim	13,3	12,8	0,5
Kasım	12,9	12,9	0,0
Aralık	13,6	13,0	0,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) [TÜİK - Veri Portalı \(tuik.gov.tr\)](https://tuik.gov.tr). Erişim (18.12.2021)

“Tablo 2.4” e göre 2019 yılı ile 2020 yılları arasında kıyaslama yapılırsa Covid-19 pandemisinin ülkemizde Mart ayı itibarıyla ortaya çıkması ve Mart-Temmuz ayları arası salgının en yoğun geçtiği dönemler olması sebebiyle işsizlik oranlarında az da olsa bir artışın olduğu söylenebilir. Fakat 2020 yılında bir önceki yıla göre işsizlik oranlarında genel anlamda ve ağırlıklı olarak bir azalış olduğu görülmektedir. Bu durumun, TÜİK’ e göre işsizlik “Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde iş başı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki bireyler” olarak açıklamıştır (TÜİK, 2021). Bu bağlamda “Tablo 2.4”deki bu

durumun Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) işsizlik oranı hesabı yapılırken, dar manada işsizlik tanımından yararlanılarak yapılması kaynaklı olduğu söylenebilir.

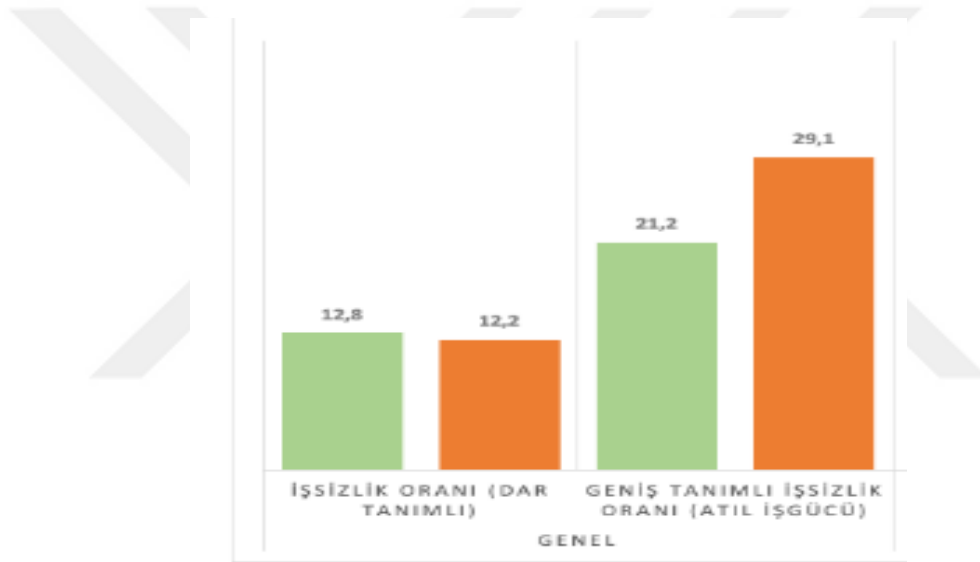
Tablo 2.5. Temel İşgücü Göstergeleri (15 + yaş, Bin Kişi)

Yıllar	Dönem	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
2019	I. Çeyrek	52.4	44.7	14.7
	II. Çeyrek	52.8	46.0	12.9
	III. Çeyrek	53.8	46.2	14.1
	IV. Çeyrek	52.4	45.5	13.3
2020	I. Çeyrek	49.7	43.0	13.6
	II. Çeyrek	47.5	41.4	12.8
	III. Çeyrek	50.3	43.6	13.3
	IV. Çeyrek	48.8	42.6	12.9
2021	I. Çeyrek	50.0	43.3	13.5
	II. Çeyrek	50.7	44.7	11.8
	III. Çeyrek	52.6	46.4	11.7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021 [TÜİK - Veri Portalı \(tuik.gov.tr\)](https://tuik.gov.tr). erişim (18.12.2021)

Tablo “2.5” de 15 yaş ve üzeri temel işgücü göstergeleri yer almaktadır. COVID-19 salgını öncesi yıl ve halen devam etmekte olan süreç için 2019Q1-2021Q3 arasında işgücüne katılma oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranı ele alınarak çeyrek dönemler halinde gösterilmiştir. 2019 yılı birinci çeyrek ile dördüncü çeyrek arasında işgücüne katılma oranı üçüncü çeyreğe kadar bir artış göstermesine karşın, dördüncü çeyrekte birinci çeyrekteki yüzdesel oran ile paralellik göstermektedir. İstihdam oranında ise, 2019 yılı birinci çeyrek ile dördüncü çeyrek arasında istihdam oranında üçüncü çeyreğe kadar bir artış göstermesine karşın, son çeyrekte ortalama düzeyde kalmıştır. İşsizlik oranında ise, 2019 yılı ilk çeyrek %14,7 ikinci çeyrek %12,9, üçüncü çeyrek %14,1 ve dördüncü çeyrek %13,3 şeklinde gerçekleşerek bir dalgalanma sürecine girmiştir. İşsizlik oranındaki bu dalgalanma pandemi yılı olan 2020 yılının ilk çeyreğinden son çeyreğine kadar dalgalanmaya devam etmiş, salgın tedbirlerinin uygulanması (sokağa çıkma yasağı, tam kapanma vs.) ve TÜİK’ in dar manada işsizlik tanımından kaynaklı işsizlik oranının azalış göstermesine neden olduğu düşünülmektedir. 2019-2020 yılları içinde işgücüne katılma oranı ve istihdam oranındaki azalış aynı işsizlik oranındaki azalış gibi

görülmüştür. Bir diğer deyişle hem işgücüne katılma oranı hem istihdam oranı azalırken hem de işsizlik oranının azalması şeklinde meydana gelmiştir. 2019 ve 2020 yıllarındaki işgücüne katılma oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranı, 2021 yılı ilk üç çeyreklik döneminde işgücüne katılma oranında ve istihdam oranında artış, işsizlik oranında ise azalış şeklinde gerçekleşerek ekonomik dengelerin 2019-2020 yılına kıyasla pozitif ayrışmasına neden olmuştur. Ayrıca çalışma kapsamında olan Balıkesir ili dâhilinde 2020 yılı işgücüne katılma oranı %47,7, istihdam oranı %44,0 ve işsizlik oranı %7,8 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı tamamlanmadığı için istatistikler 2020 yılı kapsamında ele alınmıştır (TÜİK, 2021).

Grafik 2.6. Dar ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (Ocak 2020-2021) (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış)

Kaynak: TÜİK, DİSK-AR <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5088>. Erişim 16.12.2021

“Grafik 2.6” ele alındığında 2020-2021 Ocak ayı dar ve geniş tanımlı işsizlik oranlarına yer verilmiştir. Dar tanımlı işsizlik oranlarının düşüyor olarak gözükmemesinin temel nedeni hesaplama yönteminden kaynaklı olduğudur. Dar tanımlı işsizlik hesaplama yöntemi ümitsiz işsizleri, zamana bağlı eksik istihdamı ve iş aramayıp çalışmaya hazır olanları kapsamamaktadır. Fakat geniş tanımlı işsizlik hesaplaması (atıl işgücü oranı) ümitsiz işsizleri, zamana bağlı istihdamı ve iş aramayıp çalışmaya hazır olanları kapsamaktadır. Bu sebeple dar tanımlı işsizlik düşüyor gözükmürken geniş tanımlı işsizlik yüzde 30’a dayanmış durumdadır (TÜİK, DİSK-AR).

2.3. COVID-19 Salgını Öncesi Dünyada ve Türkiye'de İşsizlik Durumu ve Salgın Sürecindeki İşsizlik Durumunun Karşılaştırılması

COVID-19 pandemisinin başlamasıyla birlikte dünyada ve ülkemizde birçok problemin yanında ekonomik anlamda birtakım sorunlar karşımıza çıkmaktadır. COVID-19 krizi, daha önce yaşanan krizlerden yapısal anlamda çok farklıdır. Bu krizin önüne geçilebilmesi için öncelikle salgının bir an önce durdurulması gerekmektedir. Kriz, ekonomik yapıyı oldukça derinden etkilemiş, ekonomi değişkeni olan istihdamı olumsuz olarak sarsmıştır. Dünya geneline bakıldığında işsizlik hızla artış göstermekte, üretim de hızla düşmektedir. Yaşanan işsizlik artışının arkasında yatan asıl neden, üretimin azalması ve ekonomik büyümenin negatife dönmesidir. Bu durum Türkiye’de çalışma hayatına dair olumsuz anlamda sonuçlar ortaya çıkarmıştır. COVID-19 salgının önlenmesi adına alınan tedbirler de çalışma hayatını derinden etkilemiştir (Balcı ve Çetin, 2019: 43).

Tablo 2.6. Türkiye’nin 2019 ve 2020 Yıllarına ilişkin İşgücü Göstergeleri (İşgücüne Katılma, İstihdam ve İşsizlik Oranları)

Aylar	2019 Yılı İşgücüne katılma oranı (%)	2020 Yılı İşgücüne katılma oranı (%)	Fark (%)	2019 Yılı İstihdam oranı (%)	2020 Yılı İstihdam oranı (%)	Fark (%)	2019 Yılı İşsizlik oranı (%)	2020 Yılı İşsizlik oranı (%)	Fark (%)
Ocak	51,4	50,6	0,8	43,6	43,5	0,1	15,1	14,1	1,0
Şubat	52,6	50,4	2,2	44,7	43,6	1,1	15,0	13,5	1,5
Mart	53,3	48,2	5,1	45,9	41,9	4,0	13,9	13,0	0,9
Nisan	52,3	46,2	6,1	45,6	40,3	5,3	12,9	12,8	0,1
Mayıs	52,9	46,9	6,0	46,3	41,0	5,3	12,5	12,6	-0,1
Haziran	53,2	49,4	3,8	46,1	43,0	3,1	13,4	13,0	0,4
Temmuz	54,2	50,3	3,9	46,6	43,0	3,6	14,1	14,6	-0,5

Ağustos	53,7	50,4	3,3	46,1	43,8	2,3	14,2	13,0	1,2
Eylül	53,6	50,2	3,4	46,1	44,0	2,1	14,0	12,4	1,6
Ekim	53,1	49,9	3,2	46,0	43,6	2,4	13,3	12,8	0,5
Kasım	52,5	48,7	3,8	45,7	42,4	3,3	12,9	12,9	0,0
Aralık	51,8	47,9	3,9	44,8	41,7	3,1	13,6	13,0	0,6

Kaynak: TÜİK, 2021 <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>

2020 yılının Mart ayı ile birlikte küresel düzeyde COVID-19 pandemisinin ilan edilmesi sonucu “Tablo 2.6”de yer alan işgücüne katılma ve istihdam oranları 2020 yılı Şubat ayında sırasıyla %50,4, %43,6 oranlarına sahip iken aynı yılın Mart ayında %48,2 ve %41,9 oranlarında azalış göstermiştir. Aynı şekilde 2020 yılının tüm aylarındaki işgücüne katılma ve istihdam oranlarını 2019 yılının tüm ayları ile kıyasladığında fark sütununda görüleceği üzere; tüm aylarda işgücüne katılma oranı kapsamında min. %0,8- max. %6,1 oranları arasında değişen oranlarda azalış olduğu, aynı şekilde tüm aylarda istihdam oranı kapsamında min. %0,1- max. %5,3 oranları arasında değişen oranlarda azalışlar olduğu gözlenmektedir. Hem işgücüne katılma hem istihdam oranlarına ilişkin göstergeler kapsamında söz konusu azalışlar içerisinde en yüksek azalışın olduğu aylar 2020 yılı Nisan ve Mayıs ayları olduğu gözlenmektedir. Bu durumun istihdama yönelik alınan tedbirler kapsamında işten çıkarma yasağının (fesih yasağı) ve nakdi ücret desteği uygulamasının 2020 yılı Nisan ayının ortalarından itibaren uygulanmaya başlaması ve etkilerini göstermesinin zamana dayalı oluşması ve en şiddetli kısıtlamaların uyguladığı dönemler olması ile açıklanabileceği düşünülmektedir. İşsizlik oranları ise 2020 yılının 2019 yılına oranla genel anlamda azalış gösterdiği görülmektedir. Bu durumun işgücüne katılma oranı ile istihdam oranının azalış göstermesiyle uyum sağlamamasının sebebi TÜİK’ in işsizlik oranı hesaplanırken kullanmış olduğu dar manada işsiz tanımından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Grafik 2.7. Dar ve Geniş Tanımlı İşsiz Sayıları ile İşsizlik Oranları (Toplam, Bin, Yüzde)

Kaynak: TÜİK, DİSK-AR, 2021 <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5228>. Erişim (18.12.2021)

“Grafik 2.7” de 2019-2020 yılları dar ve geniş tanımlı işsiz ve işsizlik oranları yer almaktadır. TÜİK’ in dar tanımlı işsiz sayısı hesaplamasına göre, 2020 yılında 2019 yılına göre 408 bin kişi azalarak 4 milyon 61 bin kişi olmuştur. Ayrıca dar tanımlı işsizlik oranı 0,6 puanlık azalış ile %13,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Geniş tanımlı hesaplama göre ise işsiz sayısı 2020 yılında 2 milyon 416 bin kişi artarak 7 milyon 222 binden 9 milyon 638 bine yükselmiştir. 2019 yılına geniş tanımlı işsizlik %20,7 iken, 2020 yılında %27,4’e yükselmiştir.

COVID-19 pandemisinin giderek yayılması, dünyadaki işgücü piyasalarını oldukça etkilemiştir. İnsan hareketliliğini engellemek adına alınan tedbirler, yasaklar, ekonomik aktivitelerin kısıtlanmasına sebebiyet vermektedir. İş yerlerinin küçülmeye ve kalıcı ya da geçici olarak kapanmaya gitmesi sonucu emek talebinde azalma görülmektedir. COVID-19 pandemisi de çalışanların sağlığını olumsuz etkilemesi sebebiyle yapılan insan hareketliliğini önleyici kısıtlamalarda emek arzının azalmasına yol açmaktadır. Tüm bu sebeplerin sonucunda ise milyonlarca çalışan iş ve gelir kayıpları yaşamaktadır (Kara, 2020: 271).

Örgütsel Davranış ve İnsan Kaynakları Yönetimi'nde uzman olan Dr. Madeleine Petzer “İşgücü ve Coronavirus” başlığı altında yaptığı bir çalışmaya göre birçok işletmenin salgın sürecinde maliyetleri düşürmek için iş görenleri işten çıkarabileceğine değinmiştir. Bu bağlamda bu durumu ilk başlatan sektörün 7500 iş göreni ile havayolu sektörü olacağını açıklamıştır. Ayrıca havayolu sektörünü takip edenin hizmet sektörü olacağını, bu salgından olumsuz şekilde etkileneceğini ve işten çıkarmaların başlayacağını ifade etmiştir (Sönmez, 2020: 161).

Üçüncü ILO Monitörü, pandeminin yayılmasını kontrol altına almak amacıyla bir analiz gerçekleştirmiştir. Analize göre, risk altındaki işletmeleri belirlemek amacıyla, sektörel dağılımının yanında istihdam durumunu işverenler, kendi hesabına çalışanlar ve küçük işletmelerdeki göreceli istihdam payı dikkate alınmaktadır. Dünya genelindeki 47 milyon işveren, pandemiden en çok etkilenen sektörlerde, yani imalat, perakende ticaret ve emlak ve iş faaliyetlerinde, konaklama ve yemek hizmetlerinde faaliyet göstermektedir (Tablo). Bu dört sektörde 389 milyon kendi hesabına çalışan işçi bulunmaktadır. İşverenler ile kendi hesabına çalışanlar bir araya geldiklerinde ise dünya çapında yaklaşık olarak 436 milyon işletme en çok etkilenen sektörlerde faaliyet göstermekte ve çalışmaktadır. İmalat sektöründeki 111 milyon işletme, gayrimenkul ve diğer ticari faaliyetlerde 42 milyon işletme, konaklama ve yemek hizmetlerinde ise 51 milyon işletme şu anda istihdam avantajları üzerinde büyük etkileri olan çok zor bir iş ortamıyla karşı karşıyadır. Kendi hesabına çalışanlar ile küçük işletmeler perakende ticarete küresel istihdamın yaklaşık %70'ini ve konaklama ve gıda hizmetleri sektöründeki yaklaşık %60'ını temsil etmekte, bu sektörler mevcut ekonomik krizdeki ciddi kırılganlığının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Covid- 19 ile yaşanan küresel mali krizin ardından, gelişmiş ekonomilerdeki küçük işletme sayısının, iş başarısızlığı sebebiyle azalması, bu bağlamda işsizlik rakamlarının artış göstermesi beklenmektedir. Ayrıca toparlanma sürecinin muhtemel olarak yavaş olacağı ve yatırım ve iş operasyonlarını geri getirmenin önemli ölçüde zaman alacağı düşünülmektedir (Deloitte, 2020: 5-6).

Tablo 2.7. COVID-19 Krizinin Sektörler Üzerindeki Etkilenme Dereceleri

SEKTÖRLER	COVID-19 KRİZİNİN SEKTÖRLERE ETKİSİ
Toptan ve perakende ticaret	Yüksek
İmalat	Yüksek
Emlak; idari ve destek hizmet faaliyetleri	Yüksek
Konaklama ve yiyecek hizmetleri	Yüksek
Sanat, eğlence, dinlence, spor ve diğer hizmetler	Orta-Yüksek
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	Orta-Yüksek
İnşaat	Orta
Finans ve sigorta hizmetleri	Orta
Madencilik ve taş ocaklığı	Orta
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Düşük-Orta
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	Düşük
Eğitim	Düşük
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	Düşük
Kamu hizmetleri (elektrik, gaz vb. üretimi ve dağıtımı)	Düşük

Kaynak: ILO- Third Edition (2020, April 29)

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf

“Tablo 2.7” de ILO tarafından yapılan bir çalışma sonucu COVID-19 krizinin sektörler üzerindeki etkilenme dereceleri gösterilmektedir. Sektörel etkilerin dereceleri, işverenler ve kendi hesabına çalışanlar için rakamlar %66’sını temsil eden 114 ülkeden alınan ulusal hane halkı anket verilerine göre hazırlanmıştır. Bunun yanında firma büyüklüğüne göre hazırlanan rakamlara göre ise küresel istihdamın %78’ini temsil eden 134 ülkeden alınan ulusal hanehalkı anket verilerine dayanmaktadır. Bu veriler sektörler göre 2020 küresel istihdam için tahmin edilmiştir (Deloitte, 2020, 7).

COVID-19 sürecinde sektörel tabanlı etkilenme derecelerinin sebeplerine değinilmesinde fayda görülmektedir. Ülkemizde alınan önlemler sonucunda sosyal izolasyonu sağlamak amacıyla seyahat kısıtlamaları sonucu ulaştırma sektörü olumsuz olarak etkilenmiştir. Beraberinde gıda sektörü alınan önlemler neticesinde konaklama ve yiyecek hizmetleri kısıtlanmıştır. Restoranlarda ve kafelerde tedbir amaçlı kapatmaların gerçekleşmesi, pandemi öncesi daha çeşitli şekilde yapılan gıda harcamalarındaki azalış

gıda sektörünü oldukça olumsuz etkilemiştir. Türkiye açısından önemli bir gelir kaynağı olan turizm sektörü de pandemiden payını almıştır. Turizm sektörünün açılmaması, seyahat kısıtlamalarının getirilmesi gibi birçok neden turizm sektörünü de olumsuz anlamda etkilendiği görülmüştür. Toptan ve perakende ticaretindeki ana paya sahip olan sektördeki şirketler satışlarını çevrimiçi şekilde sürdürebilmesi ve bireylerde yaşanan belirsizlik nedeniyle stoklama eğilimi göstermeleri teknolojinin önemini ortaya çıkarmıştır. Hizmet sektörüne bakıldığında pandeminin bazı hizmet sektörleri üzerinde talep ve arz düşüşü yaşanırken, bazılarında ise tam tersi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; sağlık ve eğitim hizmetinin değeri daha çok ön plana çıkmış ve çalışma hayatını sürdürmeye yönelik birtakım çalışmalar yapılmıştır. Firmaların pandemiden kaynaklı yönetim planlarındaki hazırlıksız durumları pandemi sürecinde yaşanabilecek krizlere karşı planların olması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple uzaktan çalışma sisteminin geliştirilmesi, çevrimiçi satış alt yapı sisteminin oluşturulması, sağlıklı bir çalışma hayatının ve tüketici güveninin sağlanması gibi konular önem arz etmektedir (Tayar ve diğerleri, 2020: 312-314). Uzaktan çalışma sistemi, çalışanların işlerini dijital iletişim ile fiziksel olarak ofis dışında yapmalarını sağlamaktadır. İngiltere, ABD, Japonya ve Güney Kore gibi ülkeler, Google, Twitter, Amazon, Apple, Spotify gibi küresel şirketler COVID-19 salgınının pandemi olarak ilan edilmesinden sonra önlem amaçlı evden çalışmaya geçiş yapmışlardır (Lufkin, 2020). Ülkemizde de COVID-19 nedeniyle 22 Mart 2020 tarihli “Kamu Çalışanlarına 2020/4 sayılı Resmi Gazete Genelgesi” ile ülkemizde kamuda da uzaktan ve esnek çalışmaya geçilmiştir (Resmi Gazete, 2020a).

Evden çalışma trendleri son yıllarda benimsenmeye başlamıştır. COVID-19 sonrası dünyada ve ülkemizde yaşanan kısıtlamalar sonucu evden çalışma ciddi bir artış göstermiştir. Bu sebeple birçok kurum çalışanlarına uzaktan çalışmayı kolaylaştırmak adına birçok çözüm arayışları bulmaya çalışmışlardır. Bazı kurumlar çalışanları için evden çalışma fonu oluşturarak, evlerinde kullandıkları masaları, sandalyeleri ve bilgisayarları için ödemeler yapmışlardır. Yapılan araştırmalar sonucu pandemiyle birlikte evden çalışmanın iş hayatında eşitsizliklere yol açarak, uzaktan çalışan ve uzaktan çalışmaya geçemeyen bireylerin gelirlerini orantısız şekilde etkilediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Araştırmalar sonucu pandemi sonrasında kurumların uzaktan çalışmayı ne

kadar sürdürecekleri ya da uzaktan çalışmayı kalıcı hale getirecekleri konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak uzmanlar uzaktan çalışma yaygınlařtıķa çalışma alanlarına ait oluşan algıda temelden değişebileceğini belirtmişlerdir (DİSK/Birleşik Metal-İş, 2021/2: 1118- 1124).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

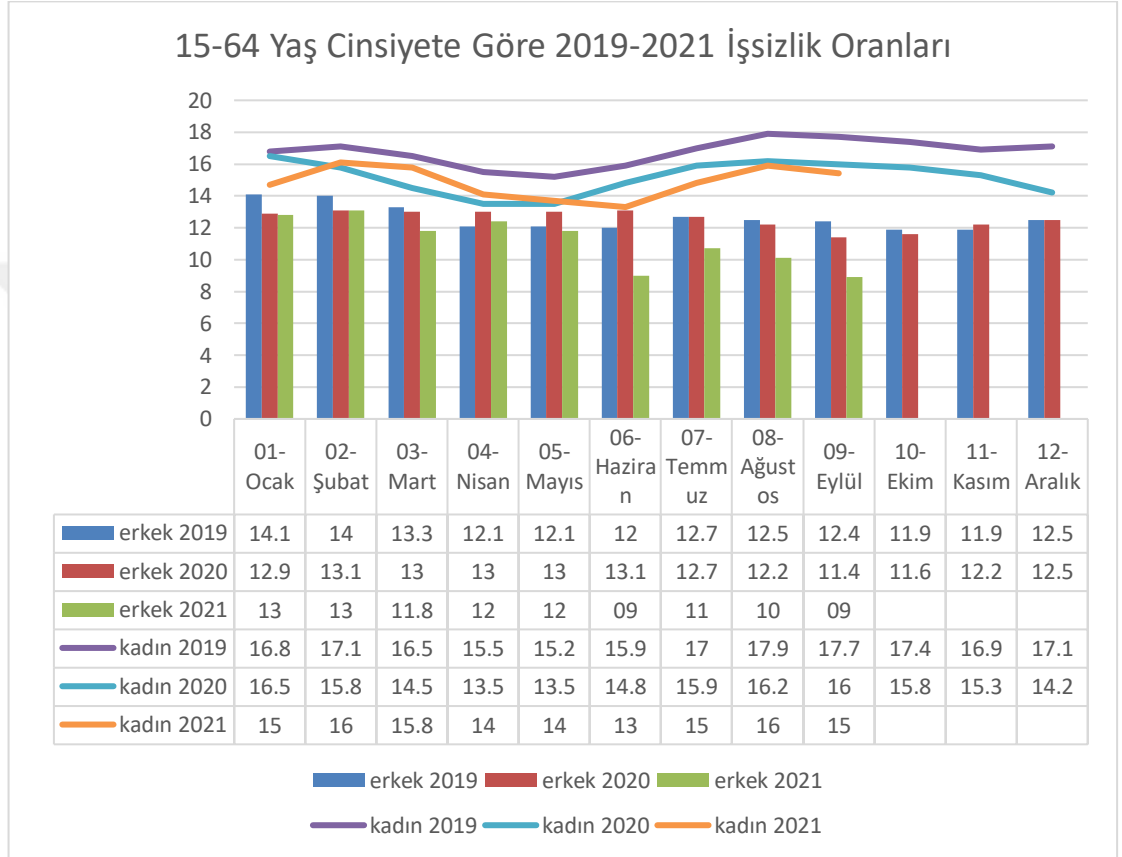
SAĞLIKLI ÇALIŞMA HAYATI VE PSİKOLOJİSİNİN ÖZELLİKLERİ İLE KAYGI KAVRAMI

1. SAĞLIKLI ÇALIŞMA HAYATI, İSTİHDAM ŞARTLARI VE İŞSİZLİK SINIRI

COVID-19 pandemisi hayatımıza girdiğinden bu yana küresel bir salgın olması sebebiyle dünyada ve ülkemizde mal ve hizmetlerin arz ve taleplerini, piyasaları sonuç olarak çalışma hayatını derinden etkilemektedir. Bu küresel salgının ne zaman biteceği bilinmediği için çalışma hayatı, işgücü, istihdam gibi kavramlar üzerinde kesin bir şekilde konuşabilmek mümkün değildir. Pandemi birçok ülkenin çalışma hayatını durma noktasına getirmiştir. Fakat ekonomik hayat içerisinde sağlıklı bir çalışma hayatına geçişin sağlanması için ülkelerin o güce sahip olmaları gerekmektedir. Ekonomik hayatta yaşanan talep düşüşleri, çalışma hayatındaki dengesizlikler, tedarik edilmesinde yaşanan ulaşım zorlukları ticari faaliyetleri oldukça olumsuz yönde etkilemektedir. Zor şartlarda sürdürülmeye çalışılan ticari faaliyetler küresel istihdamın olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Balcı ve Çetin, 2020: 17-18). Dünya'nın hemen hemen her bölgesinde üretim merkezi olarak gösterilen Asya'da, özellikle Çin'de yaşanan üretimdeki aksaklıklar sonucu üretim sistemlerindeki aksamalar işletmelerin varlıklarını tehdit etmektedir. Bu üretim sürecindeki aksaklıklar sonucu çalışma hayatı COVID-19 küresel salgınından dört başat noktada etkilenecektir. Bunlar; iş ve işyeri kapanışları, işletme riskleri, çalışma saatlerindeki kayıplar ve işgücüne etkileridir (ILO-third edition, 2020).

Dünyada ve ülkemizde birçok sektör COVID-19 küresel salgını sonucu istihdam ve iş kayıplarına uğramıştır. Başta hizmet sektörleri olmak üzere, berber, cafe-restorant işletmeleri, avukat, diş hekimler, bu meslekler üzerinde işyeri sahipleri ile birlikte çalışanlar, tarım işçileri, turizm, ulaştırma ve sosyal güvencesi olmayan birçok çalışan pandemi sürecinde birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Dünyada ve ülkemizde de kısa sürede başlayan işten çıkarmalar, ücretsiz izinler ve kısmi çalışmalar gibi çalışma sürelerindeki azalmalar yani “yeni normal” olarak bahsettiğimiz çalışma hayatı yerini almaktadır. ILO'nun 1 Nisan 2020 tarihinden itibaren tüm bunları öngörerek yaptığı

tahmini hesaplamalara göre (ILO Second Edition, Tablo 2), 2020 yılının ikinci çeyreğinde çalışma saatlerinin küresel ölçekte %6,7 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. Bu durum da tam zamanlı 195 milyon çalışan sayısına denk gelmektedir (Balcı ve Çetin, 2020: 19).

Grafik 3.1. COVID-19 Öncesi ve Sonrası İşsizlik Oranlarının Aylara Göre Dağılımı (2019-2021)

Kaynak: TÜİK, 2021

TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanan “Grafik 3.1”e göre işsizlik oranlarındaki değişimin aylara göre dağılımı gösterilmiştir. Ülkemizde 15 ve üzeri yaştaki erkek bireylerin 2019 yılı ve 2020 yılı işsizlik oranları birbirlerine yakın şekilde ilerlemiştir. Aynı şekilde 15 yaş ve üzeri kadınların işsizlik oranları 2019 yılına kıyasla 2020 yılı aylara göre dağılımdan yola çıkarak işsizliğin düşüş gösterdiği söylenebilir. 2021 yılı kadın ve erkek 15 yaş ve üzeri Eylül ayı dahil olmak üzere işsizlik oranları yer almaktadır. 2021 yılı işsizlik oranlarının sadece üç çeyreğinin belli olması sebebiyle kısıtlı bir yorum

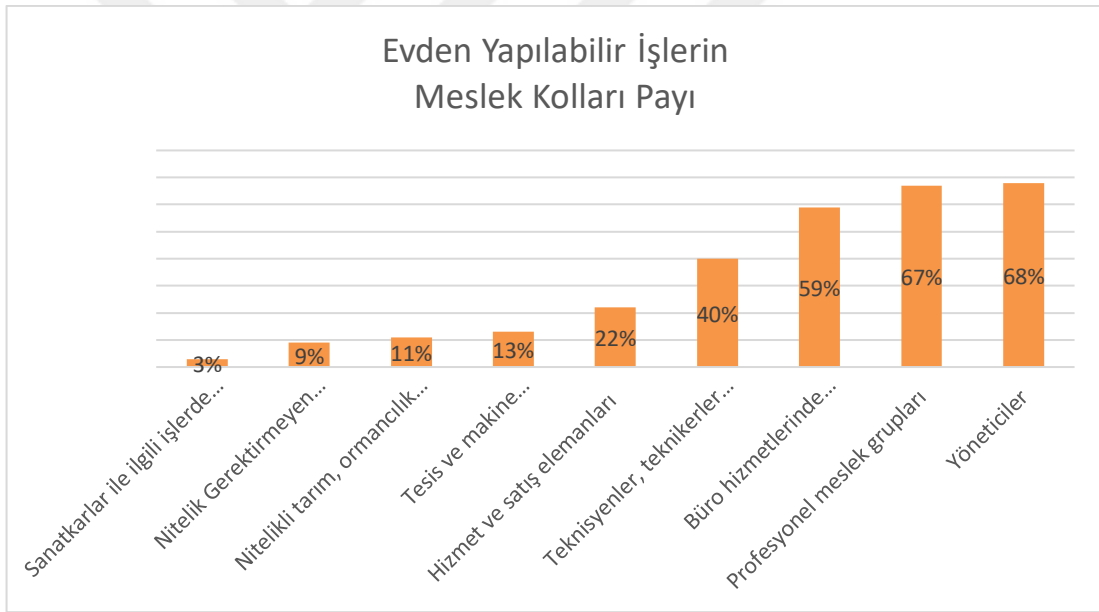
yapılarak, ortalama %15'lik işsizlik oranında olduğu dikkat çekmektedir (TÜİK, 2021).

COVID-19 pandemisinin yayılım göstermesini engellemek adına devletlerin getirdiği birtakım yasaklar ile özel ve kamu kuruluşlarının aldığı önlemler insanların çalışma hayatını derinden etkilemiştir. İnsanlar bu önlemler doğrultusunda bu süreçte daha fazla evden çalışmak zorunda kalmışlardır. Sosyal mesafeyi korumak adına kalabalık gruplar halinde bulunmaları engellenmeye çalışılarak, mağazalar, restoranlar, cafeler, eğlence yerleri kapatılmış, sadece restoranlarda paket servis uygulamasına geçilmiş, spor ligleri ertelenmiş ve çoğu çalışan işyerlerinin kapanmasından kaynaklı evden çalışmaya zorunlu tutulmuştur (Kara, 2020: 273).

COVID-19 pandemisi öncesinde Kuzey Avrupa ülkeleri (Danimarka, İsveç, Norveç) hariç işgücünde yalnızca belli bir grubun evden çalıştığı görülmüştür. 2015 yılında yapılan Avrupa Çalışma Koşulları Anketi'nin sonuçlarına göre 2014 yılında en az bir kere evden çalışanların OECD ülke ortalaması %20 seviyelerinde olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca ayda birkaç kez evden çalışıyorum diyenler ise %5 oranına kadar düşmektedir (OECD, 2016: 1-7). ABD'de ise 2017-2018 yıllarında evden çalışmış olanların oranı %24,8 olarak bulunmuştur (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2020).

ABD'de yapılan bir çalışma sonucu COVID-19 pandemisinin artış gösterdiği Mart ayından Nisan ayı başına kadar olan süreçte işverenleri tarafından kendilerine evden çalışma yapabileceği teklifini sunduğunu söyleyen çalışanların oranında %39 artış olduğu hesaplanmıştır (Brenan, 2020). Bu bağlamda yeni meydana gelmeye başlayan literatüre göre her işin evden yapılması mümkün olmadığı görülmektedir. Dingel & Neiman (2020) ABD'de yapılan Mesleki Bilgi Ağı anketlerinden yararlanarak hangi mesleklerin evden çalışılabilirliğini, hangilerinin evden çalışmaya uygun olmayacağını ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaya göre ABD'de %34 oranında evden çalışma yapılabilirliğini bulmuşlardır. Evden yapılabilirliği en fazla olan işler arasında bilimsel ve teknik hizmetler, eğitim hizmetleri, şirket ve işletmelerin yönetimleri, sigorta ve finans gibi alanların girdiği tespit edilmiştir. Tarım, orman, yiyecek hizmetleri, inşaat, balıkçılık, konaklama, ticaret, nakliye gibi alanlardaki işler ise evden yapılabilirliği en düşük olan işler arasında girmektedir. Bu araştırma dışında buna benzer yapılan bir araştırma ise on tane gelişmekte olan ülke (Ermenistan, Bolivya, Yunnan Bölgesi (Çin), Kolombiya,

Gürcistan, Gana, Kenya, Laos, Makedonya, Vietnam) verileri kullanılarak, gelişmekte olan ülkelerin evden çalışma oranı tahmin edilmeye çalışılmıştır. Sonuçlar ülkelerin eğitim düzeyleri, hanehalkı geliri ve kayıtlı çalışmanın evden çalışmayı etkilediği görülmüştür. Ülkelere göre farklılıklar olsa bile çalışmanın sonucuna göre gelişmekte olan ülkelerdeki işlerin evden yapılabilecek oranı %13 olarak belirlenmiştir (Kara, 2020: 274). Türkiye’de TÜİK’ in Hanehalkı İşgücü Anketi verilerindeki meslek sınıflamasına uyarlanarak buna benzer bir çalışma yapılmıştır. Aşağıda “Grafik 3.2”de evden çalışılabilen meslek gruplarının oranları yer almaktadır. Araştırmaya göre üst kademede olan yöneticiler, bir altındaki profesyonel meslek sahiplerinin %70’ine yakını evden çalışabilir, fakat ağır iş yükü olan, kas gücüne dayalı ve zanaat gibi işlerin bu oranın %10’un altında olduğu görülmektedir (Aytun ve Özgüzel, 2020).

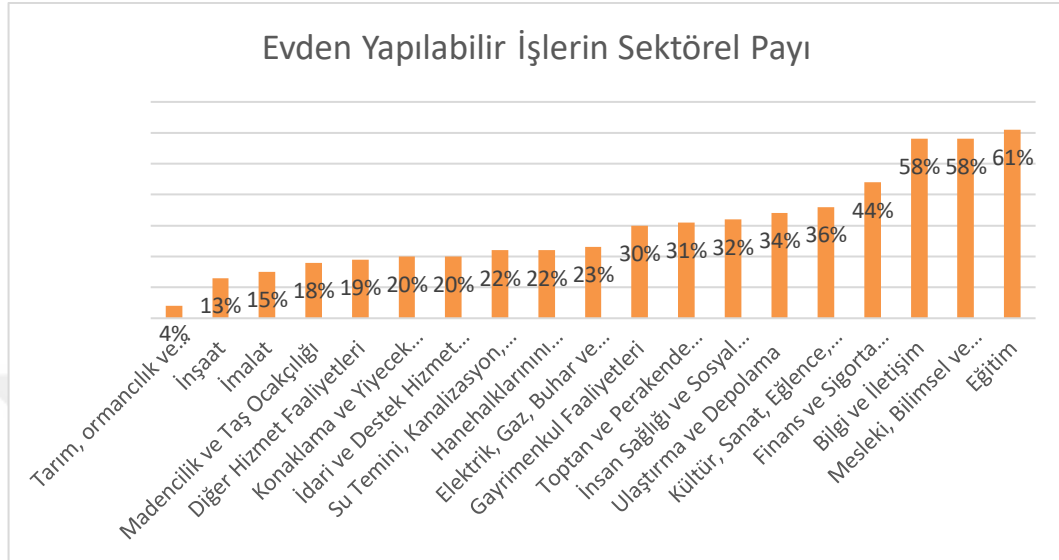

Grafik 3.2. Evden Yapılabilir İşlerin Meslek Kolları Payı

Kaynak: Aytun, U. & Özgüzel, C. (2020, April 12), [Türkiye’nin evden çalışması mümkün mü? - Sarkaç \(sarkac.org\)](https://sarkac.org/2020/04/turkiyenin-evden-calismasi-mumkun-mu/) <https://sarkac.org/2020/04/turkiyenin-evden-calismasi-mumkun-mu/> Erişim Tarihi: 17.02.2021

Sektörel bazda da evden yapılabilir işler farklılık göstermektedir. “Grafik 3.3”de gösterilen ana sektörler arasında, eğitim, bilimsel, mesleki ve teknik faaliyetler ile bilgi iletişim, finans ve sigortacılık, eğlence, ulaşım gibi sektörler evden çalışmaya en uygun

sektörlerdendir. Fakat tarım, inşaat ve imalat sanayi gibi sektörler ise evden çalışmanın son sıralarında yer almaktadır (Aytun ve Özgüzel, 2020).

Grafik 3.3. Evden Yapılabilir İşlerin Sektörel Payı

Kaynak: : Aytun, U. & Özgüzel, C. (2020, April 12). [Türkiye'nin evden çalışması mümkün mü? - Sarkaç \(sarkac.org\)](https://sarkac.org/2020/04/turkiyenin-evden-calismasi-mumkun-mu/) <https://sarkac.org/2020/04/turkiyenin-evden-calismasi-mumkun-mu/> Erişim Tarihi: 17.02.2021

Dünyada ve ülkemizde yaşanan COVID-19 pandemisinin sebep olduğu ekonomik kriz birçok tedbiri de beraberinde getirmektedir. Yaşanan bu ekonomik kriz çalışma hayatını ve istihdamı olumsuz yönde etkilemekte olup ülkemizde bazı tedbirler alınmaya çalışılmaktadır. “İşten çıkarma yasağı”, “kısa çalışma ödeneği”, “asgari ücret desteği” gibi birtakım önemli tedbirler yer almaktadır.

İşten çıkarma yasağı, 7244 sayılı Kanun ile 17 Nisan 2020 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sebeple 4857 sayılı İş Kanunu’na göre, “Bu kanun kapsamına giren veya girmeyen her türlü işçinin iş sözleşmesi, COVID-19 salgın hastalığı sonucu kamu yararının gerektirmesi sebebi ile bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay süreyle 25’inci maddenin birinci fıkrasının ikinci bendinde ve diğer kanunların ilgili hükümlerinde yer alan ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller vb. sebepler, belirli süreli iş veya hizmet sözleşmelerinde sürenin sona ermesi, işyerinin herhangi bir sebeple kapanması ve faaliyetinin sona ermesi, ilgili mevzuata göre yapılan her türlü hizmet alımları ile yapım işlerinde işin sona ermesi halleri dışında

işveren tarafından feshedilemez. Fesih yasağı uygulanan hallerde işveren işçiyi ücretsiz izne ayırabilmektedir. Bu madde dahilinde belirlenen fesih yasağı süresini altı aya kadar uzatmaya Cumhurbaşkanı yetkilidir” şeklinde değişiklik yapılarak, işten çıkarma yasağı getirilmesine ve ücretsiz izin döneminde ödeme yapılmasına ilişkin 4688 sayılı Kanun Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu ile 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu’nda da değişiklikler yapılmıştır. Yasa kapsamına göre çalışanını işten çıkaran işveren ya da işveren vekiline, işten çıkarılan her işçi için aylık brüt asgari ücret değerinde (2.943 TL) idari para cezası verilecektir. Ücretsiz izindeki çalışanlara, İşsizlik Sigortası Fonu’ndan günlük 39,24 TL ödeme yapılmasına dair düzenleme yapılmıştır. Ücretsiz izne çıkarılmış bir çalışan için 30 gün üzerinde ödeme yapılması halinde aylık yaklaşık olarak 1.177 TL ödeme yapılmış olacaktır. COVID-19’un Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmesinden sonra ve Kanunun kabul edilmesinden önce işten çıkartılıp işsizlik maaşı alamayanlar için İşsizlik Sigortası Fonu’ndan ödeme yapılacağı bildirilmiştir (Balcı ve Çetin, 2020: 36-37). Dünyaya bakıldığında ABD’de ilk kez işsizlik maaşı talebinde olanların sayısı, Mayıs 2020’de 2 milyon 438 bini bulmuştur. Covid-19 salgınının etkisiyle ülkede ilk kez işsizlik maaşı talebinde bulunanların sayısı, 9 hafta içerisinde yaklaşık 39 milyona ulaşmıştır (Zengin, 2020).

İstihdama yönelik yaşanan bir diğer gelişme ise, COVID-19 pandemisi nedeniyle faaliyetleri yavaşlatılan ya da durdurulan tüm işletmelerin kısa çalışma ödeneğine başvurabilmesi imkanındır (Balcı ve Çetin, 2020: 37). Kısa çalışma ödeneği, ekonomik anlamda zorlayıcı nedenlere bağlı olarak, işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin kalıcı olmadan en az üçte bir oranında azaltılması veya süreklilik gibi bir koşula bağlanmadan işyerinde faaliyetlerini kısmen ya da tamamen en az dört hafta süreyle durdurulması hallerinde uygulanmaktadır. Bu kapsam dahilinde sigortalılar için üç ayı geçmemek şartıyla ve çalışmadıkları dönemde geçerli olmak kaydıyla gelir desteği sağlamaktadır. Kısa çalışma ödeneği, sigortalının son 12 aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının %60’ı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde hesaplanan kısa çalışma ödeneği tutarı, aylık asgari ücretin brüt tutarının %150’sini geçemez. COVID-19 nedeniyle işverenlerin yaptıkları kısa çalışma ödeneği için uygunluk tespitinin tamamlanması beklenmemektedir. İşverenlerin beyanları yeterli kabul edilmektedir (İŞKUR, 2021). Kısa çalışma ödeneğinden yararlanabilmesi için

işçinin kısa çalışmanın başladığı tarihte çalışma sürelerini ve prim ödeme şartlarını sağlamış olması (Son 60 gün hizmet akdine tabi olmak şartıyla son 3 yıl içinde 450 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olması) gerekmektedir (Türk Metal Sendikası, 2021: 25). Kısa çalışma ödeneğinin süresiyle ilgili farklı tarihlerde Resmi Gazete’de ilan edilen Cumhurbaşkanı Kararları ile COVID-19 pandemisinden kaynaklı kısa çalışma ödeneği ile Cumhurbaşkanı’nın en son yayınlanan kararı, 19 Şubat 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 31 Ocak 2021 tarihine kadar kısa çalışma başvurusu yapan işyerleri için kısa çalışma ödeneğinin süresi 31 Mart 2021 tarihine kadar uzatılmıştır (Mysoft, 2021).

COVID-19 pandemi sürecinde kısa çalışma ödeneği gibi önemli düzenlemelerden bir diğeri de asgari ücret desteğidir. 5510 sayılı kanuna ait geçici 78 no’lu maddesine göre uygulanmaktadır. Asgari ücret desteğinden, özel sektör işyerine sahip işverenleri, 5018 sayılı kanun kapsamında 1 sayılı cetvelde sözü geçen kamu idareleri dışındaki diğer kamu iş yerlerinin işverenleri destekten yararlanabilmektedir. Desteğin sağlanması açısından sigortalıdan aranan şartlar ise 5510 sayılı kanunun 4 no’lu maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi kapsamında uzun vadeli sigorta kollarına dahil olan sigortalı olunması şeklindedir (SGK, 2020). Asgari ücret desteğinin sağlanmasının amacı, 2020 yılı istihdamı destekleyip sektör gözetmeksizin işgücü maliyetlerini olabildiğince düşürebilmektir. Devlet asgari ücret desteğini İşsizlik Sigortası Fonu üzerinden sağlamaktadır. 2020-2021 asgari ücret desteği günlük 2,5 TL ve aylık 75 TL tutarında olacak şekilde belirlenmiştir. Asgari ücret desteğinin süresi Ocak-Aralık 2020 dönemi şeklinde düzenlenmiştir. 2020 yılında ilk defa SGK’ da tescil edilmiş olan iş yerlerinin destekten faydalanabilmeleri için söz konusu olan ayın prim borcunun yasal süre içinde ödenmiş olması gerekmektedir. Ayrıca gecikme ve faiz zammı ve idari para cezası gibi borçlarının bulunmaması ya da var olan borcun yapılandırılmış veya taksitlendirilmiş olması gerekmektedir. 2020 yılından önce SGK’ de tescil edilmiş olan işyerlerinin borcu olsa dahi asgari ücret desteğinden yararlanabileceklerdir. Önceki yılların aksine 2020 yılı için iş yeri bünyesinde çalışan işçi sayısına bakılmaksızın her işyeri için asgari ücret tutarı sabit tutulmuştur (Logo İşbaşı, 2020). 2019 yılında uzun vadeli sigorta primi yatırılmış işçi çalıştıran işverenler asgari ücret desteğinden aydalanabilecek ve destek verilecek işçi sayısı, işverenin bir önceki yıl çalıştırdığı brüt ücreti günlük 128 TL’nin altındaki işçi

sayısını aşamayacaktır. Fakat 2020 yılında faaliyete başlayan işyerleri istinai bir durumda sigortalı çalıştırdıkları işçilerin tamamı için asgari ücret desteği alabilecektir ve işçilerin günlük brüt tutarı 128 TL'nin altında kalıp kalmadığı dikkate alınmayacaktır. Ev hizmetlerinde çalışamayanlar için ise, ayda on günden fazla işçi çalıştıranlar ile konut kapıcısı çalıştıranlar da asgari ücret desteğinden faydalanabilecektir. Fakat 2019 yılında bu kapsama ait çalıştırılan işçilerin günlük ücretlerinin 128 TL'nin altında olması gerekmektedir. 2020 yılında ilk defa COVID-19 pandemisi nedeniyle ev hizmetlerinde işçi çalıştıranların prim süreleri içinde ödemeleri şartıyla ücret tutarına bakılmaksızın destekten faydalanabilecektir (HaberTürk, 2020).

Sendikalı işyerlerinde günlük 256 TL, yeraltı madenlerinde ise günlük 341 TL'nin altında ücret alan işçi sayıları esas alınarak uygulama yapılacaktır. Ayrıca işverenlerin destekten yararlanabilmesi için 2020 yılına ait aylık prim ve hizmet belgesi ile muhtasır ve prim hizmet beyannamesini yasal süresi içinde vermeleri gerekmektedir (Türk Metal Sendikası, 2021: 22-23).

2. SAĞLIKLI ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ

Geçmişten bugüne salgın dönemlerinde insanlar bedensel olarak belirtiler göstermektedir. Bedensel belirtilerin ve dönemin zorluğu bireylerde ruhsal hastalıkları da beraberinde getirmektedir. COVID-19 bedensel bir hastalık olması dışında psikolojik, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla büyük sonuçlar doğuran salgın bir hastalıktır (Baltacı ve Coşar, 2020: 5).

COVID-19 salgın sürecinde dünyada ve ülkemizde hizmet ve üretim sektörleri olumsuz anlamda etkilenmiştir. Bu bağlamda işletmeler belirli zorluklarla baş etmeye çalışmışlardır. Salgından kaynaklı ticari faaliyetlerde azalma söz konusu olmuş, gerek iç gerekse dış pazarlarda talep oranlarında ciddi derecede azalmalar gerçekleşmiştir. Tüketicilerin günlük rutin yaşantısının dışına çıkması sonucu alışkanlıkları farklılaşmış, harcamalarında da değişimler oluşmaya başlamıştır. Salgının getirdiği önlemler neticesinde iş yerlerinde alınması zorunlu tedbirler maliyetleri artırmıştır. Salgının hızının yavaşlatılması adına aynı iş yerinde çalışan bireylerin sayılarında azalmaya gidilmiş ya da evden çalışma, esnek çalışma gibi çalışma hayatına yeni sistemler getirilmesi çalışanların verimliliğini olumsuz olarak etkilemiştir. Bunların yanında salgın sonucu yurt içi ve yurt dışı vadesi gelmiş ödemelerin tahsil edilememesi gibi birtakım sorunlar

yaşanmış, sonucunda farklı satış yöntemleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bütün bu yaşanan olumsuz sebepler sonucu işletmelerin, işletme ortaklarının ve iş görenlerin, sağlık problemleri ve alınması gereken önlemler ve iş güvencesi açısından birçok nedenden dolayı kaygı duyabileceği, bu nedenden kaynaklı iş görenin performansını ve isteğini etkileyebileceği değerlendirilmektedir (Sönmez, 2020: 157).

Bu durum bireylerde iş hayatı açısından işinden çıkarılma, iş bulamama kaygısı ve iş alımlarının durdurulması sebebiyle korku, endişe, kaygı gibi birtakım psikolojik durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda pandemi sürecinde örneğin yeni mezun üniversite öğrencilerinin pandeminin ne kadar süreceği konusunda yaşadığı belirsizlik ve işe alım sürecinin uzaması gibi nedenler çalışma hayatı açısından birçok kaygıyı beraberinde getirmiştir.

3. KAYGININ TANIMI

Kaygı kavramı Latince “anxietas” ve “angere” kelimelerinden türetilerek ortaya çıkarılmıştır. Türkçede “*anksiyete*” kelimesi olarak da kullanılan, İngilizce karşılığı “*anxiety*” olan ve herhangi bir başarısızlık, tehlike veya şansızlık ile alakalı bir takım fiziksel ve kognitif belirtiler sonucu meydana gelen huzursuzluk durumunu belirtmektedir (Colman, 2015: 46). Anksiyete kelimesi Hint-German dilinde “*angh*” sözcüğünden türetilmiş olup “*sıkışma*” ve “*darlık*” anlamına gelmektedir (Yapıcı, 2006: 13).

20. yüzyılın başlarına kadar psikoloji literatürüne bakıldığında anksiyete kavramının fobi ve korku başlıkları altında incelendiği görülmektedir. 1928 ile 1931 yıllarına denk gelen zamanda bir takım araştırmalar sonucu fobi ve korku kelimelerinden daha başka bir durum olduğu gözlemlenmiştir. 1950’lerde psikoloji alanında kaygı (anksiyete) kavramı ilk defa kullanılmıştır (Spielberger, 1966: 7).

Psikiyatri biliminde kaygı kavramına karşılık gelen “bunaltı” kelimesi kullanılmaktadır. Dilimizde bu kavram ise daha çok psikoloji alanında kullanımı tercih edilmektedir (Sahranç, 2007: 78). Kaygı kavramı dilimizde ise “*tasa*, *üzüntü* ve *endişe*” gibi kelimelerle eş anlamlıdır (Balkaya, 2017: 3).

Kaygı kavramı geçmişten beri varlığını kabul ettirmesine rağmen ve genel olarak herkesin yaşadığı bir durum olan kaygının tanımı, tam anlamıyla yapılmamıştır ve değişik

şekillerde tanımlanmıştır. Ruhsal olarak sıkıntı yaşama şeklinde ifade edilen ara ara herkes tarafından hissedilen korku duygusuna benzetilmektedir (Akgün, 2019: 25).

Sigmund Freud, psikoloji alanında ilk defa kaygı kelimesini kullanmıştır ve kaygı kelimesini bir kavram halinde tanımlayarak sebeplerini ortaya çıkarmıştır (Lök, İnce: 2008). Freud (1936) kaygıyı “istenmeyen durumlarda etkili olan ve kendini hissettiren bir şey” olarak açıklanmışken, Miller (1951) “korkuya benzeyen ve daha önce ortaya çıkan bir reaksiyon” şeklinde tanımlamıştır (Fitzgerald, 1997: 20). Kaygı ve korku anlam olarak birbirleri ile yakın oldukları için günlük yaşantıda birbirleri yerine kullanılmaktadır ancak kaygı ve korku arasında oldukça önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Korku daha çok meydana gelmesi an meselesi olarak düşünülen tehlikeli durumları ifade ederken, kaygı ise geleceğimizi ilgilendiren konularda ortaya çıkmaktadır. Korkuyla kıyaslama yapılırsa, kaygının tanımı daha zor bir şekilde ortaya koyulmaktadır, daha yaygın bir şekilde görülmektedir ve daha yavaş ilerlemektedir. Korku kısa süren bir duyguyu hissettirirken, kaygı ise uzun süreli bir duyguyu ifade etmektedir (Balkaya, 2017: 3-4). Bir diğer görüş olarak Mills (1996), korku ile kaygı arasındaki farklara değinmiştir, kaygı da net bir dışallığın söz konusu olmadığı bazı kanıtların varoluşuyla meydana gelebileceğini söylemiştir. Kaygının korkuya göre daha çok görüldüğünü ve bir uyarıdan daha fazla bir tecrübe olduğunu ileri sürmüştür (Niggemeyer-Hall, 2001: 5-6).

Kaygı (anksiyete) terimi, bu kavramı psikoloji alanında daha iyi tanımlayabilmek için birkaç kez tanımlanmıştır. Bazı psikologlar tarafından endişe verici bir zihin durumu, tesadüfen bir konuyla bağlantılı olan belirsiz bir endişe olarak tanımlanmaktadır (Göncü, 2020: 11). Dahası, Spielberger (2013) kaygının bilinçli olarak ayırt edilebilecek hoşnutsuzluk stresi ve otonom sinir sistemini harekete geçiren ve tetikleyen endişe olduğunu belirtmektedir. Eysenck (1979) hafızayı ve bilişi olumsuz yönde etkilediğini iddia etmektedir. Anksiyetesi yüksek olan insanlar diğer yaygın belirtiler ile birlikte kendilerini hafife alma eğilimindedir (Mitchell & Myles, 2004). Öte yandan, Weiner ve Craighead (2010), kitaplarında, endişenin neden olduğu fiziksel uyarımın oluşumunu vurgulamaktadır. Duygusal durum ve biliş açısından sinirlilik ve endişeye ek olarak, kaygının sonuçlarını normalden daha hızlı kalp atışı, titreme veya terleme olarak fiziksel olarak deneyimleyebilmektedir (MacIntyre, 1999) (Göncü, 2020: 11).

Kaygı, belli olmayan ve kendiliğinde ilerleyen ve gelecekte gerçekleşme ihtimali olan zararlara bağlı tehditlerin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan sübjektif bir duygudur (Tang ve Gibson, 2005: 612).

Kaygı; nefes darlığı, çarpıntı, göğüs ağrısı gibi semptomları olan; tehlikenin gerçekliği netleşmese de geleceğe bağlı tehditlerle bir kuşku duyma hali, zihinsel yorgunluk hissi ve olması ihtimal olan tehlikelerin üstesinden gelememe ve bitik bir halde olma gibi bazı kötü duyguların hissedildiği bir durum olarak tanımlanmaktadır (Stein ve diğerleri, 2009: 134).

Geniş anlamda kaygı, karşılaşılma olasılığı olan bir tehditte karşı hazırlık sırasında meydana gelen güçsüz olma duygusunun hissedildiği bir durumdur (Aydın ve Zengin, 2008: 83).

Genel itibarıyla yapılan bu tanımlar, kaygının gelecekle ilgili varsayımları oluşturduğu ileri sürülmüştür. Bunun yanında insanlar bakımından negatif durumlara sebebiyet vereceğini ifade etmektedir. Ancak kaygının şiddetine ilişkin insanlar açısından pozitif sonuçlar doğurabileceği gibi bazı görüşler de literatürde yer almaktadır (Balkaya, 2017: 6).

3.1. Kaygı Türleri

Freud (1924) kaygıyı “ahlaki”, “nevrotik” ve “gerçekçi” olmak üzere üçe ayırmaktadır (Endler ve Kocovski, 2001: 232). Spielberg (1966) ise kaygıyı; sürekli olmayan bir durumu ifade eden “*durumluk kaygı*” ve bir kişilik özelliği olarak sürekli bir şekilde devam eden bir durumu belirtmek için “*sürekli kaygı*” olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır. Literatürde Spielberg’ in sınıflandırılmasının daha çok kabul edildiği görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada da kaygının türleri olarak durumluk ve sürekli kaygı ele alınmaktadır (Balkaya, 2017: 7).

3.1.1. Durumluk Kaygı

Normal kaygı olarak da tanımlanan durumluk kaygı, bilinçli bir şekilde hissedilen geçici olan duygular sonucu ortaya çıkan kaygı türüne denilmektedir. Spielberg, durumluk kaygıyı; bir olayın tehdit olarak algılanması ve bu durumun süresi ve şiddeti, algılanan tehdittin boyutu ve kalıcılığıyla ilgili olarak ortaya çıkan ve sık rastlanmayan durumlara karşı verilen geçici bir duygusal tepkidir (Yılmaz ve diğerleri, 2014: 17).

Durumluk kaygı korku verici bir duruma karşı genel olarak sinir sisteminin kendiliğinden uyarı vermesi ve otomatik bir şekilde tepki verilmesi ile meydana gelmektedir (Hagstrom, 2008: 2).

Young (1994)'a göre durumluk kaygı, süresi ve şiddeti genellikle yaşanan bir duruma göre şekillenen ve farklılık gösteren, hoş olmayan kısa süreli bir duyguyu ifade etmektedir (Balkaya, 2017: 8).

Durumluk kaygı, kişinin yaşadığı çevrede etrafında iletişimde bulunduğu kişi veya durumlarla birlikte etkileşim halinde olmalarından da kaynaklanmaktadır. Örneğin; bir sınav anında sınav görevlisinin davranışı ve tavrı, sınava katılan kişide durumluk kaygıya neden olabilir ya da o an ki durumluk kaygı düzeyinde olumlu veya olumsuz etki yaratabilir (Zeidner, 1998: 20).

Bu bilgiler doğrultusunda durumluk kaygı, kişinin günlük hayatı içerisinde yaşadığı dışsal durumlardan etkilenmesi ve kendiliğinden ortaya çıkan, şiddeti ve süresi algılanan tehditte göre değişiklik gösteren kalıcı olmayan bir duygusal durum olarak tanımlanabilir (Balkaya, 2017: 8).

3.1.2. Sürekli Kaygı

Literatürde sürekli kaygı “nevrotik” ya da “kronik” olarak ifade edilirken, durumluk kaygıyla karşılaştırıldığında sürekli kaygı daha sabittir ve daha uzun süreyi ifade etmektedir (Bauer, Schlottmann, Bates & Masters, 1983: 375-382).

Spielberger sürekli kaygının özelliklerinin aşağıdaki gibi açıklamıştır:

- Kişiye göre kaygının süresinde ve şiddetinde bazı farklılıklar mevcut olabilir. Kişinin kaygı durumuna yatkın olması kaygının düzeyini etkilemektedir.
- Bireylerin kaygı düzeylerinin birbirleri ile farklılık göstermesinin sebebi bireyin durumunu korkutucu olarak düşünmesine, yorumlamasına göre değişiklik göstermektedir.
- Sürekli kaygı durumluk kaygıya göre daha durağandır ve daha uzun sürelidir (Bozok, 2019: 16)

Sürekli kaygı türünde kişi içinde bulunduğu durumu genellikle stresli bir biçimde idrak etmektedir. Kişinin, aslında tehdit altında olmamasına rağmen tehdit içinde

olduğunu hissetmesi durumunda yaşanan süreklilik gösteren kaygı türünü ifade etmektedir. Günlük yaşantıda devamlı kaygı yaşayan bireylerde stres oluşturan durumlar daha fazla tehdit edici olarak düşünülmekte olup bireylerin bu duruma tepki verme eğilimi de artış göstermektedir. Sürekli kaygı yaşayan bireylerde kaygı net bir şekilde gözlemlenmiyor olsa da farklı zamanlarda ve durumlarda sıklığına ve şiddetine bakılarak bir tespitte bulunulabilir (Bozok, 2019: 16).

Sürekli kaygı, durumluk kaygı ile kıyaslandığında sadece süre bakımından değil nitelik bakımından da farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, sürekli kaygı içgüdüsel tehditlerden kaynaklı oluşmasının yanında sebebinin tam olarak anlaşılamadığı, normal olarak oluşabilecek çevresel etkenlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir (Balkaya, 2017: 9).

3.2. Kaygının Belirtileri

Hem psikolojik hem de fiziksel belirtilere sahip olan kaygı, duygusal şoklar yaşama, dağınıklık ve şartlanma gibi bazı belirtileri mevcuttur (R. Sharma, 2004: 306). Kaygının fiziksel belirtileri, nefes almada zorluk, kasların gergin olması, titreme, çarpıntı ve baş ağrısı, psikolojik belirtileri ise olumsuz durumların yaşanacağı düşüncesi ve bunun sonucunda oluşan korku, boğuluyormuş hissi gibi belirtileri bulunmaktadır (Çoban ve Karaman, 2013: 79). Bireyin olması gerekenin dışında tavır sergilemesi ve davranışlarında farklılık olması ise bilişsel belirtileri kapsamaktadır. Kişiler kaygı halini hissetmemek için tehlikeli olarak algıladıkları durumlardan uzak durmaktadırlar. Bu durumlardan kendilerini korumak için etkili olmayan, güven vermeyen ve sorun çözücü olmayan bir takım davranışlar göstermeleri de kaygı kavramının davranışsal belirtilerini kapsamaktadır (Akgün, 2019: 31).

Beck ve Emery (2005)'e göre kaygı davranışsal, bilişsel, psikolojik ve fiziksel olmak üzere dört farklı şekilde belirtiler gösterdiklerini ifade etmişlerdir (Balkaya, 2017: 12).

Tablo 3.1. Kaygının Belirtileri

Psikolojik Belirtileri	Aşırı Sinirli, Endişeli, Gergin, Dehşete Düşmüş, Tahammülsüz, Ürkmüş, Şaşkın, Diken Üstünde
Fiziksel Belirtileri	İştahsızlık, Karın Ağrısı, Nefes Darlığı, Bazı Bölgelerde Terleme (Avuç içi), Çarpıntı, Tepkilerde Artış, Kasılma, Göz Seğirmesi, Bulantı
Davranışsal Belirtileri	Konuşma Bozukluğu, Duruş Bozukluğu, Sakınma, Sık Nefes Alıp Verme, Koordinasyon Bozukluğu, Hareketsizlik
Bilişsel Belirtileri	Kafa Karışıklığı, Yargılama Güçlüğü, Dikkat Dağınıklığı, Objektiflikte Azalma, Hatırlama Güçlüğü, Kontrolü Kaybetme Korkusu, Zihin Bulanıklığı, Başaramama Korkusu, Düşünceyi Kontrolde Zorluk, Ölüm Korkusu

Kaynak: Beck ve Emery, Anksiyete Bozuklukları ve Fobiler (2005), (Çev: Veysel Öztürk), Litera Yayıncılık, İstanbul

3.3. Kaygıyı Etkileyen Etmenler

Kaygı modern çağın en önemli sorunlarından biri haline gelmektedir. Günümüzde nüfusun giderek artması devamında sosyal ve ekonomik problemler, çevresel sorunlar ve teknoloji ve bilimin gelişmesi gibi sebepler kaygıyı etkileyen sebepler arasındadır (Bozok, 2019: 16). Bunların dışında da bireyin kaygı seviyesini etkileyen etmenler arasında bireyin yaşı ve cinsiyeti, ailenin sosyo-ekonomik özellikleri, akademik başarı gibi bireyin bulunduğu çevrede kaygıyı etkileyen etmenler yer almaktadır (Çakmak ve Havedanlı, 2005: 117). Kaygı ile ilgili literatür araştırmasına göre kaygıyı etkileyen etmenlerin bazıları incelenecektir.

Kaygıyı etkileyen etmenlerden biri olan bireyin yaşı, kaygının seviyelerinde farklılık gösterebilmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde küçük yaştaki çocuklara göre büyük yaştaki çocukların daha çok kaygı seviyesinin yüksek olduğu görülmüştür (Dong ve diğerleri, 1994: 351). Bireyin gelişim aşamasında ergenlik dönemi kaygının en yüksek yaşandığı zamanlardır (Alisinanoğlu ve Uluğtaş, 2000: 16).

Cinsiyet kavramı da kaygıyı etkileyen etmenler arasına girmektedir. Araştırmalar sonucu erkeklere göre kadınların kaygı seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kadınların topluma ve ailelerine karşı sorumluluklarını daha fazla hissetmeleri, ailelerin kendilerinden beklentilerinin olması gibi sebepler kadınlarda gerginliğe sebebiyet vererek kaygıya yol açmaktadır (Şahin ve Tunçel, 2008: 48). Bu sebepler dışında kadınların olaylara karşı daha duygusal tavır sergilemeleri kaygıyı artırmaktadır. Bir diğer etmen ise sosyal ve ekonomik durumun yetersiz olması nedeniyle bireyin aile içinde stresin ve huzursuzluğun artması, ebeveynlerin gerginliklerini çocuklara yansıtması sonucu çocuklarda yaşam kaygısı ortaya çıkmaktadır (Bozok, 2019: 18-19).

Kaygı hem kalıtsal hem de biyolojik etkileri olan çevresel kaynaklı sorunlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bireyin kendi ile çevre arasında bazı isteklerinde çatışmalar meydana gelebilir. Bu durumda kaygıyı tetikleyen savunma mekanizmalarını ortaya çıkarmaktadır. Savunma mekanizmaları devamlı kullanıldığında kaygının derecesi de artmaktadır ve topluma uyum konusunda sorun yaşanabilmektedir. Bunların dışında günümüzde teknolojinin gelişmesi sonucu bireyde öğrenme isteği artmaktadır. Fakat bu durum başta olumlu gözükse de teknolojinin insan beynini giderek ele geçirdiği söylenebilir. Öğrenilen her şey yaşanmak istenilebilir ve sonucunda da bireyde tükenmişlik, umutsuzluk gibi duygular ortaya çıkarak kaygıyı meydana getirmektedir (Akgün, 2019: 29-30).

Kaygıyı etkileyen etmenlerin bir diğeri, toplumda yaşanan sosyo-ekonomik değişimler sonucu oluşan işsizlik kaygısıdır. Post-modern topluma geçişin yaşanması ile birlikte emeğin yoğun olduğu iş piyasaları yerini sermayenin yoğun olduğu iş piyasalarına bırakmıştır. Bu yaşanan değişim; teknik ve mesleki işlerde mavi yakalı işçilere olan gereksinimi ciddi oranda azalttığı, beyaz yakalı çalışanların sayısını ise artırdığı görülmüştür. Bu bağlamda yeni teknolojiyle birlikte üretim sürecinde insan gücü önemini yitirmiştir. Yeni teknoloji, sadece iş arayanları etkilemeyip, üretim firmalarında çalışan kişilerin de yaptıkları işi yapacak bir makinenin olması veya yeni teknolojiye ayak uyduramaması gibi nedenlerle kişilerin işsiz kalma durumlarını artırdığı görülmüştür (Balakrishnan,1999: 11). Bu yaşanan değişimlerin yanında küresel çaptaki krizler de işgücü piyasalarını negatif şekilde etkilediği görülmüştür. 21. Yüzyıla gelindiğinde, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan küresel krizler, dünya genelinde işsizlik oranlarında önemli

bir artışa sebebiyet vermiştir. Bunun gibi krizlerin ve diğer sebeplerin etkisiyle birlikte işsizlik giderek yapısal bir hale gelmiş ve uzun döneme yayılarak ülkelerin ekonomik gelişmişliğine bakılmaksızın önemli bir problem haline gelmiştir. (Guichard ve Rusticelli, 2010: 5).

İşsizlik giderek artış göstererek kalıcı bir hal almaktadır. Ayrıca işsizliğin sadece ekonomik bir sorun olmadığı, birçok psikolojik ve toplumsal açıdan da sorunlara yol açtığı gözlemlenmiştir. Özellikle işsizliğin kişiler üzerinde önem teşkil eden bir problem olduğu, bireylerin alkol uyuşturucu, hırsızlık, intihar gibi bir takım olumsuz davranışlar sergiledikleri araştırmalar sonucu açıklanmıştır. Ayrıca işsizlik kaygı, korku, depresyon birçok psikolojik sorunlarla da ilişkilidir (Weich ve Lewis, 1998: 118). İşsizlik sonucu ortaya çıkan psikolojik etkilerinden biri olan kaygı kavramı, gelecek zamanda gerçekleşme olasılığı olan olumsuz olaylara karşı meydana gelen ve özellikle kişilerde risk altında olma hissi ve bu riske karşı kişide oluşan olumsuz duygusal bir durumu ifade etmektedir (Sjöberg, 1998: 90). Artan işsizlik oranları, işgücü piyasalarında yaşanan ekonomik sorunlar ve belirsizlikler ile birlikte insanlarda çalışma hayatına bakış olumsuz yönde etkilenecek bireylerde “işsizlik kaygısı” ortaya çıkmaktadır (Balkaya, 2017: 32-33).

Geçmişten günümüze yaşanan salgın hastalıklarda sosyal hayatı son derece olumsuz etkilemesinin yanında bireyde psikolojik açıdan da birçok olumsuz sonuçlara yol açtığı bilinmektedir. Salgın sonucu sosyal hayattaki bir takım belirsizlik kaygıya neden olmaktadır. Günümüz pandemisi COVID-19 sürecinden yaşanan sağlık sorunları bireyde birçok olumsuz etkiye sebebiyet vermiştir. Televizyonlarda pandeminin devamlı yer alması, sağlık açısından tehdit etmesi sağlık kaygısına sebebiyet vererek beraberinde yoğun bir şekilde televizyona maruziyeti de aslında bu hastalıktan daha büyük bir kaygının varlığından söz etmektedir. Tüm dünyayı ele geçiren COVID-19 hakkında her bilgiye rahat ulaşılabilmesi aynı zamanda yüksek kaygı seviyelerine sahip insanlar açısından olumsuzluklar yaratmaktadır. Çünkü salgınlar bireylerde yoğun korku, stres ve kaygının artmasına yol açmaktadır. Literatür çalışmalarına göre pandemi sürecinde en çok bireyler başta kendi olmak üzere, sağlık kuruluşlarına karşı ve idari organizasyonlara karşı güvensizlik yaşandığı belirlenmiştir (Çiçek ve Almalı, 2020: 244-246).

Literatür çalışmalarda yapılan araştırmalar temel alınarak COVID-19 pandemi sürecinde yaşanan kaygının cinsiyete, medeni duruma, bireyin işine devam edip

edememesi durumuna, bireyin yakınlarından COVID-19 hastalığına yakalananların olup olmaması gibi durumların kaygı düzeyinde farklılıklara neden olduğu gözlemlenmiştir. Kadınların erkeklere göre, bekâr bireylerinde evlilere göre daha çok kaygı seviyesinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Pandemi sürecinde işe devam edemeyen bireylerin, işe devam edenlere göre daha çok kaygı yaşamaları ayrıca yakınları hastalığa yakalanan bireylerin, yakınları hastalığa yakalanmayan bireylere göre kaygı seviyelerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Çölgeçen ve Çölgeçen, 2020: 268-269).

3.4. COVID-19 Salgını Sürecinde Dünyada ve Türkiye'de Ortaya Çıkan Kaygılar

Salgın hastalıkların dünyada ve ülkemizde bilindiği üzere birçok önemli sonuçları bulunmaktadır. Ancak bireylerin ruh sağlığı üzerinde önemli bir etki yaratan, stres seviyelerini yükselten bir takım kaygılar ortaya çıkarmaktadır (Roy ve diğerleri, 2020: 1). Kaygı, kontrol edilmesi güç olan ve bir dizi fizyolojik farklılıklar sonucu ortaya çıkan, olaylar üzerinde endişe duyma, kalıcı stresten kaynaklı kronik ve içsel bir durumu ifade etmektedir (Poudel-Tandukar vb., 2019: 496). Hjemdal vd. (2011)'de psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin olayları daha az stres yaptıklarını, daha az depresyona girdiklerini ve daha az kaygılandıklarını savunmaktadır. Daha önce gerçekleştirilen çalışmalara göre, Zhou vd.'nin (2018) Çinli hemşireler arasında yaptıkları çalışmada, psikolojik dayanıklılığın bir bileşeni kabul edilen pozitif psikolojik kapasitenin, azalan iş tükenmişliği ve artan örgütsel bağlılık ile bir ilişkisi olduğunu bu durumda hemşireler üzerindeki kaygı düzeylerini azalttığı sonucuna varılmıştır (Zhou ve diğerleri, 2018: 76). Bunun yanında Poudler-Tandukar vd.'nin (2019) çalışmasında, psikolojik dayanıklılık seviyesinin yüksek olduğu bireylerde, daha az depresyona girdikleri ve daha düşük kaygı düzeyleri yaşadıkları gösterilmiştir.

COVID-19 yaşanırken dünyada kaygı ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi anlamak adına birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin; Roy vd., (2020), COVID-19 pandemisi yaşanırken Hindistan'da anket yöntemi ile yetişkinler üzerinde kaygı incelenmeye çalışılmış, 662 yanıt alınan anket sonuçlarına göre, katılımcıların kaygı düzeylerinin yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmış ve katılımcıların %80'ininden fazlasında sağlık hizmeti gereksinimi olduğu bildirilmiştir. COVID-19 sırasında Çin'de 7.236 katılımcı arasında gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcıların

%20,1'inin depresif belirtiler, %35,1'inin kaygı bozukluğu ve %18,2'sinin uyku kalitesinde problem yaşadığı ortaya çıkmıştır (Huang ve Zhao, 2020:1).

COVID-19 salgını nedeniyle işgücü piyasalarında yaşanan gelişmeler iş görenler tarafından oldukça endişe verici bir haldedir. Bu dönemde Amerika'da işsizlik kaygısı yaşayan iş görenlerin sayısı yaklaşık 22 milyon olduğu tespit edilmiştir (Ting, Ling ve Cheah, 2020: 4). Ayrıca COVID-19 salgınının iş gücü piyasasına getirdiği şartlardan dolayı iş görenlerin birbirleri ile iletişime geçememeleri, temas kuramamaları, sağlık konusunda kendilerini güvende hissetmemeleri ve iş güvencesi gibi nedenler birçok kaygıyı ortaya çıkarmaktadır (Nastopoulous, 2020: 12-21). İş görenlerin işini kaybetme korkusu beraberinde işsizlik kaygısını getirirken, diğer taraftan sağlığını kaybetme endişesi ile birlikte özellikle iş görenin çalıştığı alanda enfekte olabilme riskinin yüksek olduğu sektörlerde bu kaygının artabileceği, daha sonra bu kaygının panik şekline dönüşme ihtimali olabileceği sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda iş dünyasında yaşanan bu panik, virüsün yayılmasında etkili olabileceği, bireyin motivasyon ve performansında sorunlar ortaya çıkarabileceği belirtilmektedir (Sönmez, 2020: 161).

COVID-19 pandemisi sonucu değişen günlük yaşam rutin olanını dışına çıkararak belirsizliğe sebebiyet vermektedir. Bu yaşanan belirsizlik ise bireylerde kaygıya yol açmaktadır. Günlük hayatta alışıldık kişiler ile iletişime geçilememesi, artan hasta sayıları, maskeler ve dezenfektanları temin etmede yaşanan zorluklar kaygı artışında etkili olduğu görülmektedir (Baltacı ve Coşar, 2020: 3). Haywood'un bir çalışmasında COVID-19 sürecinde tüm işletmelerin ve iş görenlerin belirsizlik içinde bir çözüm arayışında olduklarını, belirsizlik ve ikilemlerle dolu bu yeni sürece alışmaya çalıştıklarını ve bu uyum sürecinde iş görenlerin korku ve endişe yaşadıklarını ifade etmiştir (Haywood, 2020: 599-609).

Tyrer'in ise yaptığı bir çalışmada belirli bir düzeye kadar kaygının iş görenlerde ve bireylerde performansı artırıcı bir rolü de olabileceğini ifade etmiştir. Öte yandan kaygı seviyesinin artması dikkatin azalmasına, performansın dağılmasına, bireyin zihinsel ve fiziksel aktivitelerini yapma yeteneklerinin yok olmasına sebebiyet vereceğini belirtmiştir. Bu bağlamda söylenebilir ki, COVID-19 virüsünün yayılma hızı, iş görenlerin sağlıklı bir ortamda çalışmaları için alınan ek önlemler ve buna bağlı olarak oluşan maliyet artışları, işletmelerin krizden kaynaklı iş gören çıkarmaları ve salgının

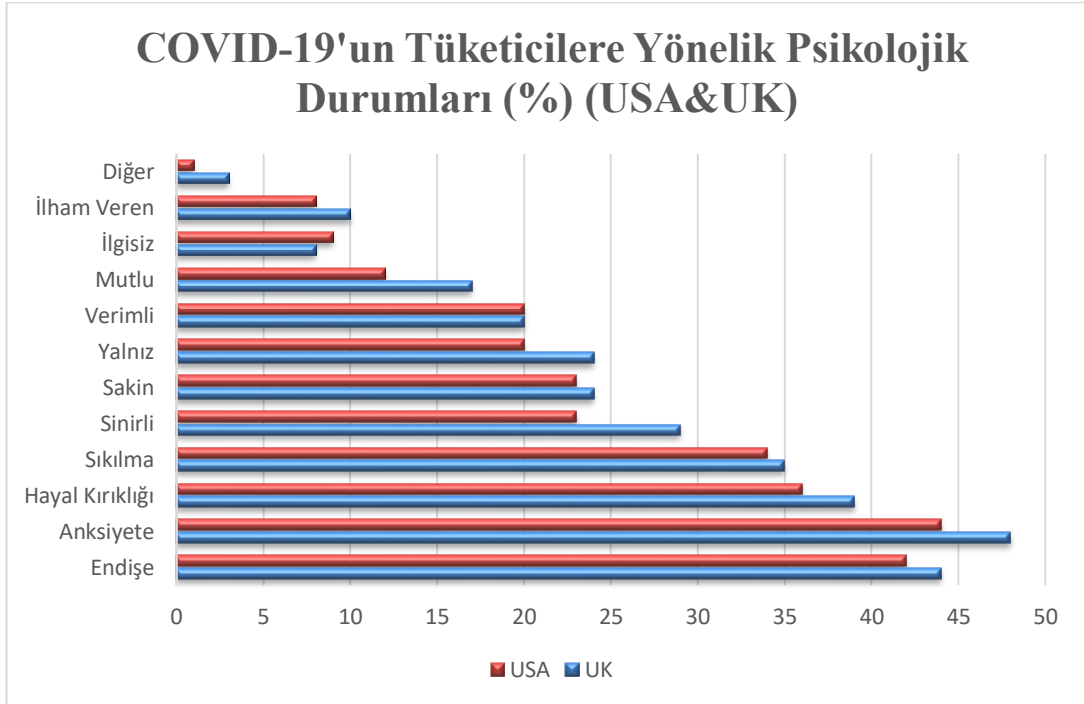
sürecinin ne zamana kadar devam edeceği konusundaki belirsizlik, iş görenleri sağlık ve istihdam açısından kaygılandırabilmektedir. Dolayısıyla iş görenlerin motivasyon ve performanslarını etkileyeceği değerlendirilmektedir (Sönmez, 2020: 161-162).

COVID-19 birçok insanın hayatını olumsuz yönde etkilemesi ve ayrıca içinde bulunduğumuz belirsizlik beraberinde kaygıyı tetiklemektedir. Virüsün insandan insana geçme hızı, salgının ne kadar süre devam edeceği gibi soruların cevapları net olmadığı için meydana gelen belirsizlik kaygıyı artırmaktadır. Bu bağlamda bireyin kaygılı ve stresli hissetmesi psikolojik iyi oluşu olumsuz yönde etkilemektedir (Çiçek ve Almalı, 2020: 243). COVID-19 pandemisinden en çok etkilenen kesimlerden biri de üniversite öğrencileridir. COVID-19'un getirdiği korku ve belirsizlikler kaygının bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu süreçte yaşanan belirsizlikler ruh halini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan bir araştırmada üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlüğü orta seviyede olduğu görülmüştür. Araştırmaya göre, yakınının COVID-19'a yakalanması ya da yakalanmaması korku düzeyini anlamlı şekilde değiştirmezken, yakınının COVID-19 sebebiyle kaybetmesi pandemi korkusunu anlamlı düzeyde artırdığı sonucuna varılmıştır (Duman, 2020: 428-433).

COVID-19 tüm dünyayı etkisi altına alması sebebiyle, kitle iletişim araçları yoluyla tüm bilgilere kolayca ulaşılabilirliktedir. Salgınlar stres, korku ve kaygıyı artırması nedeniyle tüm bu durumlar yüksek kaygı düzeylerine sahip olan insanlar için olumsuz bir hal almaktadır (Çiçek ve Almalı, 2020: 246).

COVID-19 birçok sektörü olumsuz anlamda etkilemektedir. Pandemi sürecinde çoğu sektör bu süreci ekonomik etkilerin yanında psikolojik anlamda da zor bir süreç geçirmektedir. COVID-19 sürecinin ön safhasında yer alan sağlık çalışanları yoğun çalışma saatleri üzerine sadece bedenlen değil ruhen de etkilenmektedirler. Çalışma sırasında yaşanan stres, hastalarla iç içe olmaları, koruyucu ekipmanlara ulaşımın zorluğu, kişisel sağlıkları ve yakınlarının risk ile karşı karşıya kalmaları gibi yaşadıkları ölüm korkusu, endişe, kaygı gibi birçok duyguya maruz kalmak durumundadırlar (Karasu ve Çopur, 2020: 12-13). COVID-19 salgınından etkilenen sektörlerden birisi de turizm sektörüdür. İnsanlar seyahat etmek istediklerinde ekonomik durum ve zamana göre tercihlerini belirlemektedir. Fakat COVID-19 gibi pandemi dönemlerinde psikolojik

etkiler belirginleşmekte ve kişilerde korku, panik ve endişe gibi duygular yer almaktadır. Sağlık kaygıları sebebiyle kendilerini güvene almak için tatil planlarını ertelemek ya da iptal etmek gibi sonuçlara sebebiyet vermektedir. Bu durumda özellikle en çok etkilenen hizmet sektörü içinde yer alan turizm sektörüne ilgi de azalmış olacaktır (Alaeddinoğlu ve Roİ, 2020: 236). COVID-19 pandemi sürecinde insanların bulaşma riskini azaltması amacıyla satın alma işlemlerinden oldukça kaçınmış ve bu durumda hizmet sektöründe gerileme yaratmıştır. Literatüre bakıldığında kuaför ve restoran gibi insanların virüsün bulaşma riskinin yüksek olduğu alanlardan uzak durduğu gözlemlenmiştir. Deloitte' nin (2020) araştırmasına göre, pandemi döneminde restoranlarda yemek yeme harcamalarında azalma (%-1,6), evde yemek yapma harcamalarında ciddi bir artış (%5,2) söz konusudur. Bu bağlamda insanlar üzerinde tüketici harcamalarını etkileyen bir diğer önemli sebep ise yaşanan endişedir. “Grafik 3.4”de pandemi döneminde yaşanan psikolojik etkilerin anlamak adına İngiltere ve Amerika’da yapılan bir araştırmanın sonuçları yer almaktadır. Widjaja ve Chipeta (2020)’ye göre, Amerikalıların daha sakin ve daha mutlu yapıya sahip olduklarını, İngilizlerin ise daha çok endişe duydukları görülmektedir. Ayrıca tüketiciler virüse yakalanma endişesinin yanında ekonomik durumunda ne duruma varacağı konusunda da endişe duydukları söz konusudur.

Grafik 3.4. COVID-19'un Tüketicilere Yönelik Psikolojik Durumları (Widjaja ve Chipeta, 2020)

Kaynak: Widjaja ve Chipeta, 2020 <https://conjointly.com/blog/covid-consumer-impact-survey/> Erişim Tarihi: 18.03.2021

ABD ve İngiltere'de yapılan bir başka anket çalışmasına göre COVID-19 sürecinde sağlık ve ekonomik etkilerin hangisinin en çok endişe kaynağını oluşturduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Anket sonuçlarına göre, katılımcıları her iki etken de kaygılandırmaktadır. Fakat İngiltere'de ekonomi üzerinde sağlık konusuna göre biraz daha endişe duyulmaktadır. ABD'de ise virüsü çevreleyen sağlık ve ekonomik koşullar üzerindeki endişe eşit derecede seyretmektedir (Widjaja ve Chipeta, 2020).

COVID-19 ile gelen 'yeni normal' hayat, bireyin tüm yaşamında önemli değişimlere sebep olarak ruhsal sağlığı üzerinde endişe, kaygı gibi ciddi sorunlara sebep olmaktadır. Bu durum birey üzerinde olumsuz etkiler yaratarak hayatın her alanını giderek zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda halen süren pandemi sürecinin problemlerini gidermek adına her ülkenin tedbir kapsamında sağlıklı bir hayata tekrar dönebilmek için araştırmalar devam etmektedir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde geçmişten günümüze salgın hastalıkların sosyal, siyasi ve ekonomik etkileri üzerine birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de ve dünyada yapılan çalışmalara bakıldığında, yaşanan salgın hastalıkların tarihçesi, salgın hastalıkların neler olduğu, belirtileri, etkileri, sonuçları, alınan tedbirler ve öneriler ele alınmıştır. Ayrıca salgın hastalığın ekonomik etkilerinden çalışma hayatına, istihdama ve işsizliğe etkilerini geniş kapsamda inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bunun yanında salgın hastalığın stres, kaygı gibi psikolojik etkilerini de ele alan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışma ise, COVID-19 Salgınının istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu kaygı ile sağlıklı çalışma hayatına dönüşümün yolları üzerine bir çalışmadır. Çalışmamda diğer çalışmaların yanında bahsedilen kavramların bir arada ele alan geniş kapsamlı bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Salgın hastalıklar hakkında ele alınan çalışmalar;

Mercan (2017), 19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nde görülen bir salgın hastalık olan çiçek salgınına araştırmıştır. Çalışmada ilk olarak çiçek hastalığının tarihçesine ve bu dönemde çiçek salgınıyla nasıl mücadele edildiğine değinilmiştir. Ardından modern aşının keşfiyle Osmanlı döneminde çiçek aşısının üretilmesi ele alınmıştır. Bu bağlamda görsel ve yazılı olarak Osmanlı arşiv kaynaklarından faydalanılarak bu çalışmanın tıp tarihine fayda sağlaması amaçlanmıştır. Sonuç olarak çalışma, Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılda salgınla ilgili büyük çabalar sarf edilmesine karşın yetersiz kalındığını ortaya koymaktadır.

Öztürk (2018) çalışmasında, verem hastalığının Türkiye'den silinmesi için büyük çabalar sarf eden Tevfik Sağlam'ın hayatını ve verem hastalığının tanıtılması ve belirtileri gibi konuları kapsayan 'Verem Savaş Mücadelesi' adlı kitap açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de önemli bir salgın hastalık olan verem hastalığının tedavisinin geliştirilmesi açısından bu hastalığın tanınması gerektiğinin önemi vurgulanarak tıp alanındaki gelişmelere fayda sağlaması amaçlanmıştır.

Akdur (2006), yaptığı çalışmada geçmişten günümüze önemli bir salgın hastalık olan sıtma hastalığının tarihini açıklamış ve bu hastalığı hem Türkiye'de hem de dünyada incelemiştir. Türkiye'de sıtma hastalığının nasıl seyrettiğini ve bu hastalıktan kurtulmak için alınan önlemleri dile getirmiştir. Sonuç olarak günümüzde bile sıtmanın hala önemini koruduğu görülmekte ve iklim değişikliği, nüfus hareketliliğinin artması gibi nedenler sıtmanın yayılmasını giderek artırmaktadır. Bu bağlamda konunun geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemsenererek gereken tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Yılmaz (2017), çalışmasında 1847-1848 kolera salgının Osmanlı dönemindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. . Kolera salgınının ilk olarak 1844 yılında Hindistan'da ortaya çıkarak İran'a ve buradan da batı yönüne yayılması anlatılmıştır. Çalışmada Trabzon ve Erzurum'daki konsolosların raporlarından hastalığın yayılma sürecine dair önemli bilgiler edinilmiştir. Sonuçlar, Batı-Doğu dünyasının arasında çok sayıda ölüme sebep olan koleranın İran ve Osmanlı coğrafyasından batıya yayıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum 19. yüzyılda hastalığın ilk taşıyıcıları olarak bilinen Osmanlı'da ciddi kayıpların olduğunu göstermektedir.

Kardaş (2010), çalışmasında 19. yüzyılda Kafkasya’da görülen salgın hastalıklar ve alınan karantina önlemlerinin neler olduğunu aynı zamanda bu salgının Kafkas-Rus üzerindeki etkilerinin anlatılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda salgın hastalıkların Kafkasya’da çok sayıda nüfus kaybına yol açtığı aynı zamanda Rusya için bölgeyi işgal etmede bir araç olarak kullanıldığı ortaya konmaktadır.

Demirel (2019), çalışmasında Eski Anadolu, Eski Mısır ve Eski Mezopotamya’da görülen salgın hastalıkların neler olduğunu açıklamıştır. Bu bağlamda salgın hastalıkların tarihçesi ve topluluklar üzerindeki sosyal, siyasi, ekonomik ve dini etkileri üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede tıbbi bir bakış ve salgın hastalık tanımı yapılmıştır. Salgın hastalıklar dönemin kalıntılarından yola çıkılarak antik buluntular çerçevesinde ele alınmıştır. Sonuçlar, Eskiçağ ’da Ön Asya coğrafyasında çiçek, dizanteri tüberküloz, sıtma, veba ve iltihaplı enfeksiyon gibi salgın hastalıkların görüldüğünü ortaya koymuştur. Bu salgın hastalıkların tedavisinde dini inançlara dayalı uygulamalar ve bazı cerrahi yöntemler kullanılmıştır.

İstihdam ve işsizlik kavramları hakkında ele alınan çalışmalar;

Kol (2007), İstihdam kavramının ekonomideki yeri ve önemi, 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve bu programın istihdam üzerindeki etkilerini incelemeye çalışmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde istihdama dair kavram açıklamalarına yer verilerek teorik kısım oluşturulmuştur. Devamında Cumhuriyet Dönemi’nden günümüze Türkiye Ekonomisi’nde ki ekonomik dalgalanmalar, yaşanan krizler ve çeşitli reformlar başta olmak üzere bu reformların ekonomiyi nasıl etkilediğini ve özellikle istihdama etkisi ele alınıp açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hakkında bilgi verilerek, bu programın ülke ekonomisine ve istihdam yapısına etkileri ve 2001 program sonrasında Türkiye’ye ait istihdam verilerine dayanılarak yaşanan istihdam süreci, Türkiye’de uygulanan istihdam politikaları araştırılmış ve Türkiye ekonomisinin bu politika ve değişimlerden nasıl etkilendiği açıklanmıştır. Sonuç olarak, Türkiye’nin 2001 yılına kadar geçirmiş olduğu krizlerden ağır yaralarla çıkması ve üretimi ve istihdamı artırması için daha çok çaba sarf etmesi gerekmektedir. 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın uygulanmaya başlaması sonucu birtakım olumlu gelişmeler beraberinde gelmiştir. Türkiye ve dünyada 2002 yılı toparlanma yılı olmuş ve 2001 krizi telafi edilmeye çalışılmıştır. GSMH’de, sanayi

üretiminde, ihracatta artışlar meydana gelmiş ve ekonomide bir canlanma olmuştur. Fakat 2002 2003 yıllarında yeterince istihdam yaratılamaması işsizlik sorununu çözümleyememiştir. İstihdamın düşüklüğü yani işsizliğin sorun olmaya devam etmesi, ancak ülkemizde ve dünyada yeni politikalar, yeni uygulamaların yaratılması işsizliğin azaltılmasında önemli arz etmektedir. İstihdamda istikrarlı bir artış sağlanması için yeni yatırımların yapılmasıyla ancak gerçekleşebilir. Yeni yatırımlarda ülkelerin istihdama yönelik teşvik sistemine geçmesi, hukuki sıkıntıların önüne geçmesi, yabancı ve yerli yatırımlara ortam hazırlanması gibi birtakım önlemlerle gerçekleşmesi mümkündür.

Gökalp (2009), çalışmasında Türkiye ekonomisinde büyüme, istihdam ve işsizlik olgularını ve bunların arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Uygulanan varsayım Türkiye’de ekonomik bir büyümenin reel bir büyüme olduğunun ve bu büyümenin istihdam üzerindeki etkilerinin 1990’dan 2009 yılına kadar olumlu şekilde belirlenmesi şeklindedir. Çalışmasında metot olarak alan araştırması metodunu tercih etmiştir. Alan araştırmasında tezler, makaleler, süreli yayınlar, literatür, konu ile ilgili kitaplar, raporlar ve güvenilir internet kaynaklarını kapsamıştır. Çalışmanın başında ortaya konulan varsayım çalışmanın sonucunda bu hipotezi kanıtlar nitelikte olmamıştır. İşsizlik 1990’dan 2009’a kadar ekonomik ve sosyal nitelikte bir sorun olmaya devam ettiği sonucuna ulaşmıştır. Kalkınma planları ile ekonomik büyüme sonucu işsizliğin azaltılması amaçlandığı halde yeterli ve kapsamlı istihdam politikaları oluşturulamadığı ve uygulanamadığını ileri sürmüştür. Araştırmanın kapsadığı dönemlerde yaşanan krizler sonucu istihdam yaratılamamış beraberinde işsizlik giderek artmıştır. Yerli ve yabancı yatırımlara imkân verilememiş, istihdamın sektörel dağılımda tarımda sürekli bir azalış yaşanırken, sanayi ve hizmet sektöründe ise istikrarsız ve yavaş artışlar meydana gelmiştir. İstihdam ve iş imkânlarının yaratılması açısından, doğrudan ve dolaylı yatırımları kapsayan yabancı sermaye ile yurtiçi yerleşiklerin yatırım yapmasını özendirici politikaların uygulanması gerektiğini vurgulamıştır.

Solak (2012), çalışmasında Türkiye’deki işsizliği, asgari ücreti, sanayi istihdam oranı ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın örneklem aralığı, sanayi sektöründeki yıllık istihdam artış oranlarının ve asgari ücret yıllık artış oranlarının 1990-2011 yıllarını ve yolsuzluk oranları için ise 1995-2011 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmanın hipotezleri seri durağan değil ve seri durağan olarak belirlenmiştir.

Durağanlığın saptanabilmesi için, 16 yaş altı ve üzerinelere ödenen asgari ücret yıllık artış oranının, sanayi sektöründeki yıllık istihdam artış oranının ve yolsuzluk oranlarının işsizlik oranları üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi uygulanmıştır. Modelde yararlanılan yolsuzluk oranları, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün "Yolsuzluk Algılama Endeksi'nden (CPI-Corruption Perception Index) alınmıştır. Analizin sonuçlarına göre 16 yaş altı ve üzerinelere ödenen asgari ücret yıllık artış oranları ve sanayi sektöründeki yıllık istihdam artış oranının işsizlik yönünden istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmadığı görülmüştür. Sanayi istihdam artışı bakımından analiz sonuçlarına bakılırsa, sanayi yatırımları ile sanayileşmenin, emek istihdam edici yönünün çok fazla olmadığı, bu bağlamda işsizliği azaltma yönünde bir yararının görülmediği sonucu elde edilmiştir. Son olarak analizin yolsuzluk açısından verdiği sonuç ise, işsizlik oranları ile yolsuzluk endeksi arasında güçlü ve anlamlı bir negatif ilişki bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ülkemizde işverenlerin ve işçilerin yolsuzluğa, yolsuzlukla ilgili olumsuz davranış ve faaliyetlere çok fazla duyarlı oldukları ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz durumların giderilmesi sonucunda istihdamın artacağı, beraberinde işsizliğin azalacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Türel (2015), çalışmasında Isparta ili kapsamında özel sektör açısından istihdam ve işsizlik sorunlarının sebeplerine bağlı olarak çözüm önerileri ortaya koymayı amaçlamış, çalışmanın ilk bölümünde istihdam ve işsizlik ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Türkiye'deki istihdam ve işsizliğin boyutları ele alınıp, işgücü göstergeleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölüm olan son bölümde, Isparta ili içinde bulunan TR61 Bölgesi ve Isparta ili kapsamında özel sektörü için mevcut istatistiki göstergeler dâhilinde istihdam ve işsizliğin kapsamı ortaya konulmuştur. Isparta ili kapsamında özel sektör çalışanlarına anket çalışması uygulanarak bir istatistik programı desteğiyle analiz edilmiş ve sonuçlandırılmıştır. Sonucunda, Türkiye'de ve Isparta ili kapsamında işsizlik sorununun sebeplerinden araştırmaya katılanların demografik özelliklerinden cinsiyet ve çalıştıkları sektöre göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Fakat işsizlik sorununun sebeplerinden özel sektör çalışanlarının demografik özelliklerden yaş, eğitim düzeyi, çalışma süresi, medeni durum, ekonomik geliri ve işyeri büyüklükleri açısından farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan bakıldığında, işsizlik sorununa çözüm önerilerinin özel sektör çalışanlarının demografik özelliklerinden eğitim düzeyi, cinsiyet,

işyeri büyüklükleri ve ekonomik gelirin farklılık gösterdiği görülmüştür. Buna karşılık, işsizlik sorununa çözüm önerilerinin özel sektör çalışanlarının demografik özelliklerinden medeni durum, yaş ve çalışma süresi ise bir farklılık yaratmamıştır. Bu sebeple, Türkiye’de ve Isparta ilinde istihdam ve işsizlik problemlerinin önemli bir boyutta olduğu sonucuna varılmış ve birtakım önlemler alınması gerektiği öneriler dâhilinde belirtilmiştir.

COVID-19 pandemisinin dünya ve Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı makroekonomik etkiler ile çalışma hayatı üzerindeki etkileri hakkında yapılan çalışmalar;

Fernandes (2020), COVID-19 pandemisinin farklı endüstri ve ülke ekonomilerinin yarattığı etkilerin asimetrik sonuçlarını belirtmiştir. Farklı durumlar ele alınarak COVID-19’un tahmini ekonomik maliyetleri gösterilmeye çalışılmıştır. Heterojen bir yapıya sahip olan ülke ekonomilerinin bu yapıda olmaları etkilenme düzeylerini belirlemede etkili olmuştur. COVID-19’dan kaynaklı yaşanan bu krizin yaz sonuna kadar bu hızıyla devam etmesi, küresel ekonominin son iki yüzyılın en büyük problemi olarak karşı karşıya kalınacağı ifade edilmiştir.

Del Rio-Chanona vd. (2020), talep ve arz şoklarını baz alarak COVID-19’un bireysel meslekler ve endüstriler düzeyindeki etkilerini ele almışlardır. Evden çalışma yeteneğini ölçen İşgücü Endeksi ile endüstrilerin sınıflandırılması arz şokunun temelinde yer almıştır. Tahmin sonuçları, işgücünün %24’ünün, gayrisafi yurtiçi hasılanın %22’sinin tehdit altında olduğuna ve toplam ücret gelirin %17 oranında daralacağı dikkat çekmektedir. Özellikle imalat, madencilik ve hizmet sektörlerinin arz şokları ile ulaştırma, sanayi sektörlerinin ise üretim şoklarının taleple karşı karşıya olduğu öne çıkarılmıştır. İşgücü açısından bakıldığında ise düşük ücretli mesleklerin COVID-19 salgınına karşı daha savunmasız olduğuna dikkat çekmişlerdir

Balcı ve Çetin (2020), çalışmalarında COVID-19 pandemisinin Türkiye’yi ve dünyayı nasıl etkilediği, küresel boyutta makroekonomide meydana gelen değişimler ve bunların çalışma hayatı ve istihdama olan yansımalarının nasıl olduğunu incelemiştir. Bu doğrultuda çalışma hayatına ve istihdama dair sorunlar ve çözüm önerileri ayrıntılı bir şekilde ifade edilmektedir. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, işverenler ve sendikaların üzerine düşen görevler kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırmalar,

COVID-19 pandemisinin çalışma hayatı ve istihdamı olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda mevcut dijitalleşme düzeyinin olası bir salgın durumunda yetersiz olduğunu, bu sebeple tüm iş yerlerinin öncelikle uzaktan dijital ortamdan idare edebilecek düzeye getirilmesi ve internete erişimin daha ucuz ve kolay olmasının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. İlave olarak kamunun düzenleyici ve denetleyici rolü etkin olduğu kadar özel sektörde de işverenlerin rolü büyüktür. Çalışan sağlığını korumaya odaklı eğitimlerin verilmesi, esnek bir ortamda çalışma şartlarının oluşturulması sağlanmalıdır. İstihdamın korunması ve çalışma hayatının sağlıklı bir şekilde devam etmesi adına yeni döneme uygun alınan tedbirler bakanlıklar tarafından revize edilmesi gerekmektedir. Ve ele alınması gereken bir diğer boyut olan dayanışmanın tüm kamu ve özel kurum ve kuruluşlar arasında sağlanması önem arz etmektedir.

Deloitte Danışmanlık ekibi (2020), bu çalışmada COVID-19 salgınının Türkiye'de farklı sektörlere olan etkisini 42 alt kategoriye ayırarak incelemiştir. Bu salgının sektörlere olan etkilerini tüketici etkileşimi üzerinden analiz etmek amaçlanmıştır. Çalışma sektör temsilcileri, sosyal medya araçları ve arama motoru çalışmalarından beslenmiştir. Bu salgından etkileşim artışı göstererek pozitif etkilenen kategoriler, uzaktan eğitim sistemleri, sağlık destek ürünleri, hobi siteleri, kıyafet, internet, evcil hayvan malzemeleri ve ulusal market zincirleri olmuştur. Bunlara ek olarak kişisel bakım, kozmetik, iç giyim, kitap, benzin, ev gereçleri ve sosyal medya da pozitif etkileşim halindedir. Etkileşim azalışı göstererek negatif etkilenen kategoriler ise otel-konaklama, kültür ve sinema, ulaşım, oto kiralama, bankacılık, eğitim kurumları, pazar yerleri, spor alışverişi, otomobil, emlak, yemek siparişi, yurtdışı pazar yerleri ve havayolu şirketleridir. Ayrıca salgın sürecinde yapılan indirimler, hijyenik teslimat, müşteri desteği ve erken dijitalleşme yatırımları gözlemlenen iyi uygulamalar arasındadır.

Yükseler (2020), Türkiye'de ve dünyada COVID-19 salgınının istihdam ve büyümeye olan etkisini incelemiştir. Çalışmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistiklerinden alınmıştır. Bu salgının istihdama etkisi, bu doğrultuda yaşanan gelir kayıpları ve alınan önlemler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Sonuç olarak COVID-19 salgınının küresel boyutta olması ve her kişi, sektör ve ülkeleri tehdit etmesi büyük sorunlara sebep olmuştur. Bu bağlamda çalışmada, başta hizmet

sektörünün bu salgından nasıl etkilendiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Sonuçlara bakıldığında, Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre, 2019 yılı Aralık ayı itibarıyla Türkiye’de 26,4 milyon kişi “devletin koruma kalkanı” altında bulunmaktadır. Bunlar kamuda çalışanlar, bu kişilerin bakmakla yükümlü olduğu kişiler ve emeklilerdir. Ayrıca özel kesim çalışanlarında ise 55,3 milyon kişi “devletin koruma kalkanı dışında” bulunmaktadır. Bu kesimin ciddi iş ve gelir kaybı yaşadığı ortaya konulmuştur. Bu durumda devlet, iş ve gelir kaybı olan bu kesime gelir desteği sağlama ve kısa çalışma ödeneği verilmesi gibi çeşitli düzenlemelerin uygulamasını kolaylaştırmalı ve desteğin bu süreçte devamlılığı sağlanmalıdır.

İşsizlik kaygısı ve COVID-19 salgın sürecinde yaşanan kaygılar ile ilgili yapılan çalışmalar;

Kıcıır (2010), işsizliğin üniversite öğrencileri üzerinde yarattığı kaygıyı belirlemek ve işsizliğin yaşanması halinde ortaya çıkan sözel ve sayısal bölümler arasındaki farkı ortaya koymayı hedeflemiştir. Ayrıca çalışmada işsizlik kaygısı ile psikolojik belirtiler (durumluk kaygı, stres belirtileri, depresyon), arasındaki ilişki incelenmiş, kontrol odağı ve özsaygının etkisi de göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma Kocaeli Üniversitesi’nde eğitim gören 4. Sınıf öğrencisi 280 kişiye anket yöntemiyle uygulanmıştır. Analizler bir istatistik programı ile gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre hiçbir değişkenin ortak etkilerinin anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, depresyon ve stres düzeyinin artması sonucu anksiyete ve işsizlik kaygısının arttığı görülmüştür. Daha çok işsizlik kaygısı yaşayan bireylerin, dıştan kontrol puanı yüksek olan bireyler olduğu belirlenmiştir.

Akıncı (2016), çalışmasında yükseköğretime devam etmekte olan üniversite öğrencilerinin mezun olduktan sonraki döneme ait işsiz kalma durumuna karşın kaygı düzeylerini ölçmeyi ve okudukları bölüm ile ilgili çalışma hayatı algılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma Süleyman Demirel Üniversitesi’nde öğrenim gören İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırma kapsamındaki bu öğrencilere İşsizlik Kaygısına İlişkin Sosyometrik Sorular Anketi uygulanmıştır. Anket 350 kişiye uygulanmış ve 295 tanesi analiz için kullanılmıştır. Bireyin demografik özelliklerine göre sorulan soruların yanıtlarını işsizlik kaygısı temelindeki fark test edilmiştir. Veriler Sosyal Bilimler İçin bir

istatistik programı yardımı ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, kapsam içinde olan üniversiteden mezun olan öğrenciler orta seviyede işsizlik kaygısı taşıdıkları ve çalışma hayatı algısının gelişmiş olarak bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Ceviz vd. (2020), çalışmalarında COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin yaşadıkları kaygı düzeylerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmış ve anket üniversitelerin yükseköğretimin farklı kademelerinde öğrenim gören 443 öğrenciye yapılmıştır. Anket iki bölümden oluşmakta olup ilk bölümde kişisel bilgi formu, ikinci bölümde ise Spielberg Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği yer almaktadır. Gruplar arasındaki farkın belirlenmesi açısından bağımsız t-testi, tek yönlü ANOVA modelleme amacıyla korelasyon ve hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda Covid-19 pandemisi ile öğrencilerin durumluk ve sürekli kaygılarının arttığı görülmüştür. Katılımcıların demografik değişkenlerine göre de durumluk ve sürekli kaygı durumlarının farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Çölgeçen ve Çölgeçen (2020), çalışmalarının amacı Türkiye’de yaşayan bireylerin COVID-19 pandemi sürecinde yaşadıkları kaygı düzeylerini ölçmek ve değişkenler arasındaki kaygıyı değerlendirmektir. Araştırmaya 422 kişi katılım göstermiştir. Çalışma tarama araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş olup demografik bilgi formu ile Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri ile toplanmıştır. İstatistiksel işlemlerde ise bir istatistik programı kullanılarak t-testi, aritmetik ortalama, tek yönlü varyans analizi, standart sapma, korelasyon analizi gibi analiz türleri kullanılmıştır. Sonucunda ise, COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye’de ikamet eden bireylerin durumluk kaygı düzeylerinin, sürekli kaygı düzeylerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca cinsiyete göre farklılığın olduğu, kadınların erkeklere göre durumluk- sürekli kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bir diğer değişken olan bekârların ise evlilere göre daha yüksek kaygı düzeyi taşıdıkları ortaya çıkmıştır. İşe devam etmeyenlerin, işe devam eden ve uzaktan çalışan bireylere göre kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Baykal (2020), yaşanan COVID-19 salgınının bireyler üzerinde panik, endişe gibi birtakım duyguların oluşumuna sebep olduğunu belirtmiştir. Çalışmanın amacı, COVID-19 bağlamında psikolojik dayanıklılık, kaygı ve yaşam doyum ilişkisini anlamaktır.

COVID-19 salgını sürecinde yaşanan kaygının bireylerin dayanıklılığı konusunda etkin bir rol oynayacağı varsayılmıştır. Bu amaçla Türkiye’de COVID-19 sürecini geçirmiş olup hizmet sektöründe çalışan 191 kişi üzerinde saha araştırması yapılmıştır. Bir istatistik programından yararlanılarak korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Sonuç olarak daha yüksek kaygı düzeylerinin daha düşük psikolojik dayanıklılık seviyelerine neden olduğu ve bu durumda daha düşük yaşam doyumu seviyelerine yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Fetzer vd. (2020), çalışmasında COVID-19 pandemisinin bireylerin duygu ve davranışlarını ne yönde etkilediğini araştırmıştır. Bireylerin davranışları beş temelde ele alınmıştır. İlk olarak COVID-19’un web tabanlı araştırma oranları değerlendirilmiştir. İkinci sırada ise, COVID-19’un ABD’de görülmesinden sonra ekonomik kayıplardaki artış incelenmiştir. Üçüncü olarak bireylerin COVID-19 hakkındaki bilgi ve görüşleri, duydukları endişe düzeyleri değerlendirilmiş, dördüncü olarak bireylerin virüsün bulaşıcılığı ve öldürücülüğü konusundaki algı düzeylerinin homojenliği incelenmiştir. Son olarak da bireylerin sosyal ve ekonomik endişeleri ele alınmıştır. COVID-19 pandemisi için alınan önlemlerin bireyler üzerinde kaygıyı ve ekonomik zorluğu azaltmada etkili olduğu belirtilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

COVID-19 SALGINININ İSTİHDAMA ETKİSİNİN ÇALIŞMA HAYATI PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK ANALİZ

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

İşsizlik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılık göstermiş olsa da, işsizlik birçok ülke tarafından bir sorun haline gelmiştir. Diğer ülkeler gibi Türkiye de hızlı nüfus artışı, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, yatırım yetersizliği, eğitim politikasında yaşanan sorunlar, ekonomideki krizler ve salgın hastalıklar gibi birçok sebebin sonucunda istihdam ve beraberindeki işsizlikten önemli derecede etkilenmektedir (Eser ve Terzi, 2008: 229- 230).

Geçmişten günümüze salgın hastalıkların sadece sağlığı olumsuz etkilemediği, ekonomik, sosyal, insan güvenliği ve eğitim alanında da ülkelere birçok problemi beraberinde getirdiği bilinmektedir. 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2020 Mart ayında "pandemi" olarak ilan edilen COVID-19 salgını dünya ekonomisini olumsuz olarak etkilemiştir. COVID-19 salgını etkisiyle Türkiye'de 2020 Mart ayı itibariyle ekonomik büyüme, dış ticaret, işsizlik gibi makroekonomik etkiler ciddi derecede etkilenmiştir. COVID-19 salgını sonucu sağlığın korunması adına alınan tedbirler sokağa çıkma yasakları, hizmet sektöründe yaşanan kapanmalar, uzaktan çalışma gibi çalışma hayatının düzenini değiştirecek yeni düzenlemeler getirilmiştir. COVID-19 salgını sebebiyle iç ve dış talebin düşmesi sonucunda da üretim durma derecesine kadar gelmiştir (Eryer ve Konuk, 2020: 21-22). COVID-19 salgını sonucu üretimin devam etmesi açısından birçok işyeri işçilerini çalıştırmak zorunda kalmışlardır. Fakat bu durum salgının yayılmasına yol açtığı için çalışma hayatında birçok tedbir alınması gerekmiştir. Tedbirlerden bazıları olan uzaktan çalışma, kapanan işyerleri sonucu işçi çıkarılması, ücretsiz izin gibi birtakım sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu durum hem çalışanları hem ailelerini gelir açısından zor

durumda bırakmış ve insanlarda kaygıya yol açmıştır. COVID-19 salgını insanların yaşamlarını hem tıbbi olarak hem de sosyal boyutta önemli derecede etkilemiştir (Duyan, 2020: 162-164) .

Bu çalışmanın temel amacı dünyada ve ülkemizde yaşanan COVID-19 salgın sürecini il bazında ele alarak salgınının, istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu işsizlik kaygısı ile sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları üzerinde öneriler sunmaktır. Literatür incelendiğinde bu kavramları ikili olarak ele alan araştırmalar mevcut olsa da, COVID-19'un istihdama ve işsizliğe etkisi ile sağlıklı çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları bir arada ele alınması geçmiş çalışmalarda konu edilmemiştir. Bu bağlamda bu çalışma, yapılacak diğer çalışmalara kaynak teşkil edebilecektir. Bu bağlamda oluşturulan anket soruları ile demografik bulgular, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, işe devam etme durumu, gelir durumu, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma yaşamını etkileme durumu ve yaşanan kaygı düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarının tüm taraflara konu ile ilgili gereken bilgileri vermesi hedeflenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

İşsizlik son yıllarda tüm dünyayı ve Türkiye'yi etkisi altına alan önemli bir sorun haline gelmiştir. 2019 yılının son ayında ortaya çıkan, tüm dünya ile birlikte ülkemizi de etkileyen COVID-19 salgını birçok ekonomik ve sosyal problemlere yol açmıştır. Bu bağlamda salgınla birlikte giderek artan işsizlik ve istihdamda yaşanan problemler ülkemizi de önemli derecede etkilemiştir. Araştırma kapsamı dâhilinde COVID-19 öncesi ve sonrası istihdam ve işsizlik oranları tablo yardımıyla gösterilerek, pandeminin çalışma hayatına etkisi ve çalışanlar üzerinde yol açtığı kaygıya yer verilmiştir. Ek olarak araştırma Balıkesir ili kapsamında gerçekleştirilmiş olup, Balıkesir iline bağlı ilçelerde çalışan, çalışmayan ve iş arayan yetişkin (18-65 yaş) bireylere anket uygulaması şeklinde yapılmıştır. Uygulanacak olan anket kişisel bilgiler, COVID-19 salgını öncesi ve sonrasında yaşanan işsizlik ve yarattığı işsizlik kaygısı düzeyinin ölçülmesi, sağlıklı çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları üzerine önerilerden oluşmaktadır. Anket 54 sorudan oluşmakta olup toplam 371 katılımcıya uygulanmıştır. 2021 yılı Mayıs-Eylül ayları arasında uygulanan bu çalışma kavramsal çerçeve detaylarıyla aktarılarak

nicel bir araştırma ile desteklenmiştir. Elde edilen veriler bir istatistik programı ile analiz edilmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN KISITLARI

1. Araştırma Balıkesir iline bağlı ilçeler dâhilinde çalışan, çalışmayan ve iş arayan yetişkinler ile sınırlıdır.
2. Araştırma 18-65 yaş grubuna uygulanmıştır.
3. Konu ile ilgili sorularımız anket formu ile sınırlıdır.

4. KABUL VE SAYILTILAR

Araştırmaya katılan bireylerin anket formlarını içtenlikle okuyarak cevapladıkları kabul edilmektedir.

5. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Bu çalışmada COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri, COVID-19 sonrası oluşan kaygılar ve alınan önlemlere dair hipotezler geliştirilmiştir. Çalışmada ele alınacak olan hipotezler aşağıda belirtilmiştir;

H₁ : COVID-19 pandemisi işsizliği artırmıştır.

H₂ : COVID-19 pandemisi çalışanlarda kaygıyı artırmıştır.

H₃ : COVID-19 pandemisi iş arayanlar üzerinde kaygıyı artırmıştır.

H₄ : COVID-19 pandemisi çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemiştir.

H₅ : COVID-19 pandemisi sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşüm mümkündür.

6. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ANALİZİ

Bu araştırma COVID-19 salgınının istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu işsizlik kaygısı ile sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları üzerine alınan tedbirler ve önerileri belirlemek amaçlı yapılan 3 ölçek ve 8 demografik özelliğe ilişkin sorulardan oluşan toplam 54 soruluk bir anket çalışması ile incelenmiştir. Anket formları çalışmayan, iş arayan ve çalışan bireyler tarafından doldurulmuş olup bir istatistik programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada anketlerin yanıtlanmasında Likert tipi 5'li ölçek, evet ve hayır yanıtlı sorular, çoklu yanıt soruları yer almaktadır.

Hazırlanan anket formu, ilk 8 soru demografik bilgiler, geri kalan 46 soru içerisinde 18'i COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği, 12'si COVID-19 sürecinde kaygı ölçeği, 16'sı ise COVID-19 sürecinde alınan işyeri önlemleri ölçeğinden oluşmaktadır. Anket soruları oluşturulurken Ceviz, Tektaş, Basmacı ve Tektaş (2020), Gürocak (2020), Bozkurt (2020) ve KPMG Türkiye Strateji ve Operasyonlar Danışmanlığı İş Dünyası Gözünden Covid-19'un etkileri Anketi'nden yararlanılarak ölçekler oluşturulmuştur. Ayrıca yararlanılan kaynaklar kaynakçaya eklenmiştir. Demografik özelliklere ilişkin ifadeler ise araştırmanın amacı kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmada demografik bilgiler hakkında veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Niceliksel verilerin kıyaslanması açısından iki grup arasındaki farkı t-testi, ikiden fazla grup olan parametrelerin gruplar arası karşılaştırılmalarında tek yönlü (One way) Anova testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Post Hoc Multiple Comparases testi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek için ise korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır (Tekin, 2015: 85).

7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

7.1 Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Bu çalışmada ölçeklerin (COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri, kaygı, önlem) güvenilirliklerini ölçmek için en yaygın şekilde kullanılan Cronbach alfa katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Alfa katsayısının (α) değerlendirilmesinde uyulması gereken değerlendirme kriterleri şu şekildedir (Özdamar, 2000):

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.
- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Bu bilgiler doğrultusunda araştırma kapsamındaki üç ölçek üzerinde uygulanan güvenilirlik analizi sonuçları “Tablo 4.1”de gösterildiği şekildedir.

Tablo 4.1. Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alfa Değeri (α)	0,79
---	-------------

“Tablo 4.1”de gösterilen ölçekler üzerinde uygulanan Cronbach’s alfa değeri 0,79 olarak belirlenmiş olup, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ aralığında olması nedeniyle oldukça güvenilir bir sonuç verdiği söylenebilir.

7.2 Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Uygulanan anket soru formunda katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda katılımcıların demografik özelliklerinin frekans ve yüzdelik değerleri ele alınıp değerlendirilmiştir.

Tablo 4.2. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde (%)
15-24	81	21,8
25-34	192	51,8
35-44	59	15,9
45-54	37	10,0
65 ve üstü	2	,5
Toplam	371	100,0

Araştırmaya katılanların yaş gruplarına göre dağılımı “Tablo 4.2”de gösterilmektedir. “Tablo 4.2” ye göre araştırmaya katılanların 81’i (%21,8) 15-24 yaş aralığını, 192’si (%51,8) 25-34 yaş aralığını, 59’u (%15,9) 35-44 yaş aralığını, 37’si (%10) 45-54 yaş aralığını, 2’si (% 0,5) ise 65 ve üzeri yaş grubunu kapsamaktadır.

Tablo 4.3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kadın	250	67,4

Erkek	121	32,6
Toplam	371	100,0

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı “Tablo 4.3.”de gösterilmektedir. “Tablo 4.3.”e göre 250’si (%67,4) kadın, 121’i (%32,6) erkek olduğu görülmektedir. Araştırma sorusunun cevapları arasında belirtmek istemiyorum yanıtı olmasına rağmen bu gruba katılım sağlanmadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Görüldüğü üzere araştırmaya katılanların çoğunluğunun kadınlar olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.4. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Medeni Durum	Frekans	Yüzde (%)
Bekar	168	45,3
Evli	189	50,9
Boşanmış	14	3,8
Toplam	371	100,0

“Tablo 4.4.”de yer alan katılımcıların medeni durumuna göre dağılımları incelendiğinde 168’i (45,3) bekar, 189’u (50,9) evli, 14’ü (%3,8) boşanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde (%)
İlkokul	9	2,4
Ortaokul	8	2,2
Lise	84	22,6
Lisans	229	61,7
Yüksek Lisans	39	10,5
Doktora	2	,5

Toplam	371	100,0
---------------	-----	-------

“Tablo 4.5”e incelendiğinde katılımcıların eğitim durumunun dağılımına göre 9’u (%2,4) ilkokul, 8’i (%2,2) ortaokul, 84’ü (%22,6) lise, 229’u (%61,7) lisans, 39’u (10,5) yüksek lisans, 2’si (%0,5) doktora olduğu görülmektedir. Sonuçlara göre katılımcıların çoğunun eğitim durumunun lisans olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.6. Katılımcıların Çalıştığı Sektöre Göre Dağılımı

Sektör	Frekans	Yüzde (%)
Kamu	63	17,0
Özel	201	54,2
Emekli	7	1,9
Çalışmıyorum	100	27,0
Toplam	371	100,0

Katılımcıların çalıştığı sektöre göre dağılımı “Tablo 4.6 “da yer almaktadır.” Tablo 4.6” ya bakıldığında 63’ü (%17) kamu, 201’i (%54,2) özel, 7’si (%1,9) emekli, 100’ü (%27) çalışmıyorum olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.7. Katılımcıların Aylık Gelir Ortalamalarına Göre Dağılımı

Aylık Gelir	Frekans	Yüzde (%)
0-2000 TL/ay	53	14,3
2001-5000 TL/ay	194	52,3
5001-10000 TL/ay	96	25,9
>10000 TL/ay	28	7,5
Toplam	371	100,0

Katılımcıların aylık gelir ortalamaları “Tablo 6”da gösterilmektedir. “Tablo 6” incelendiğinde 53’ü (%14,3) 0-2000 TL/ay, 194’ü (%52,3) 2001-5000 TL/ay, 96’sı (%25,9) 5001-10000 TL/ay, 28’i (%7,5) >10000 TL/ay olduğu görülmektedir.

Tablo 4.8. Katılımcıların Tanılanmış Ruhsal Hastalığına Göre Dağılımı

Ruhsal Hastalık	Frekans	Yüzde (%)
Yok	330	88,9
Daha önce vardı, tedavi oldum, artık ruhsal hastalığım yok	14	3,8
Daha önce vardı, hala hastalığım devam ediyor	18	4,9
Daha önce hastalığım yoktu, salgın sonrası ruhsal hastalık yaşadım	5	1,3
Diğer	4	1,1
Toplam	371	100,0

“Tablo 4.8”de ise katılımcıların tanılanmış ruhsal hastalığına göre dağılımları yer almaktadır. Katılımcıların 330’u (%88,9) ruhsal hastalığının olmadığı yanıtını vermiştir. Katılımcıların 14’ü (%3,8) daha önce ruhsal hastalığının olduğunu fakat tedavi sonrası ruhsal hastalığının olmadığını, 18’i (%4,9) daha önce ruhsal hastalığının olduğunu ve halen devam ettiğini, 5’i (%1,3) ruhsal hastalığının olmadığını fakat Covid-19 sonrası ruhsal hastalık yaşadığını belirtmiştir.

7.3 COVID-19 Salgınının Katılımcılar Üzerindeki Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri

Aşağıda yer alan tablolarda COVID-19 salgınının, 371 katılımcı üzerindeki etkilerinin ölçülmesini amaçlayan sorular yer almaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplar

üzerinden frekans (N) ve yüzdelik değerleri ele alınmış olup, sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4.9. Katılımcıların COVID-19 Hakkında Bilgisi

	N	%
COVID-19' u hiç duymadım	1	,3
COVID-19' u duydum ama bilgim yetersiz	15	4,0
Orta düzeyde bilgi sahibiyim	248	66,8
Neredeyse uzman düzeyinde bilgim var	97	26,1
Diğer	10	2,7
Toplam	371	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.9”da katılımcıların COVID-19 hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunu belirten frekans değerleri ve yüzdelikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların COVID-19 bilgisi hakkında %66,8’i orta düzeyde bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.10. Katılımcıların COVID-19 Hastalığı Geçirme Durumları

	N	%
Kendimde veya yakın çevremde COVID-19 hastalığı yok	124	33,4
Kendimde COVID-19 hastalığı yok ancak yakın çevremde var	129	34,8
Kendim COVID-19 hastalığı geçiriyorum/geçirdim, yakın çevremde yok	19	5,1
Kendim COVID-19 hastalığı geçiriyorum/geçirdim, yakın çevremde de var	80	21,6
Diğer	19	5,1
Toplam	371	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.10”da katılımcıların kendisinin ve yakınlarının hastalığı geçirme durumlarının frekans değerleri ve yüzdeleri yer almaktadır. Katılımcıların %33,4’ü kendisinde ve yakın çevresinde COVID-19 hastalığının olmadığını, %34,8’i ise kendisinde olmadığını fakat

yakın çevresinde olduğunu belirtmiştir. %21,6'lık kesim ise kendisinde ve yakın çevresinde COVID-19 hastalığının geçirildiğini, %5,1 oranında katılımcılar ise kendisinin COVID-19 hastalığı geçirdiğini fakat yakın çevresinde olmadığını, %5,1'lik kesim ise diğer seçeneğini işaretleyerek çekimser kaldıkları görülmüştür.

Tablo 4.11. COVID-19 Salgınının Katılımcıların Günlük Yaşantısına Etkileri

	N	%
Günlük yaşantıma bir etkisi olmadı	95	22,2
Sabah uyanır uyanmaz virüsle ilgili düşünüyorum	28	6,5
Gün boyu virüsle ilgili düşünüyorum	53	12,4
Gün içinde ara ara virüsü düşünüyorum	222	51,9
Virüsü düşündüğüm için uykuya dalamıyorum	16	3,7
Virüsü düşündüğüm için gece yarısı uykudan uyanıyorum	14	3,3
Toplam	428	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

Yukarıdaki “Tablo 4.11”de COVID-19 salgınının katılımcıların günlük yaşantısına etkileri üzerine bir soru yer almaktadır. Çoklu yanıt sorusu olması sebebiyle N sayısı örneklemin hacmini geçmektedir. Katılımcıların %51,9’u virüsü gün içerisinde ara ara düşündüklerini belirtmiş, bu bağlamda COVID-19 salgınının günlük yaşantısı içerisinde belirgin bir rolü olduğu söylenebilir.

Tablo 4.12. COVID-19 Salgınının Katılımcılar Üzerinde Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri

	N	%
Çalışma ve sosyal yaşamımı etkilemedi	61	9,8
Salgın sebebiyle işimden çıkarıldım	37	5,9
Salgın sebebiyle ücretsiz izine çıkarıldım	49	7,8
Salgın sebebiyle işimi kapatmak zorunda kaldım	13	2,1
Salgın sebebiyle daha fazla çalışmak zorundayım	76	12,2
Salgın sebebiyle ailemle görüşemiyorum	76	12,2
Salgın sebebiyle ev içi huzursuzluklar arttı	76	12,2
Salgın sebebiyle ev işleriyle ilgili sorumluluklarım arttı	110	17,6

İş arıyordum salgın sebebiyle iş aramaktan vazgeçtim	41	6,6
Diğer	86	13,8
Toplam	625	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.12”ye göre, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatı üzerine etkileri katılımcılar üzerinde ölçülmek istenmiştir. Çoklu yanıt sorusu olması sebebiyle N sayısı örneklemin hacmini geçmektedir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar dahilinde %12,2’lik kısım COVID-19 sürecinde daha fazla çalışmak zorunda olduklarını, ev içi huzursuzluklarının arttığını ve aileleriyle fazla görüşemediklerini, %17,6’lık kesim ise ev işleriyle ilgili sorumluluklarının arttığı yanıtını vermiştir. Ayrıca salgın sebebiyle işinden çıkarılan (%5,9), ücretsiz izine çıkarılan (%7,8), işini kapatmak zorunda kalan (%2,1), iş aramaktan vazgeçen (%6,6) yanıtları yer almaktadır. Bu bağlamda COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatı üzerine etkilerinden katılımcıların %76,6’sının etkilendikleri yorumu yapılabilir. %9,8 katılımcıların ise COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatının etkilenmedikleri yanıtı verildiği görülmüştür.

Tablo 4.13. Mevcut Birikimin Katılımcıların Hayatını Sürdürmeleri İçin Yeterlilik Durumu

	N	%
Hiç birikimim yok	169	45,6
En fazla bir kaç ay	124	33,4
Yaklaşık bir yıl idare edebilirim	36	9,7
Bir yıldan fazla idare eder	11	3,0
Geçim sorunun olacağını düşünmüyorum	17	4,6
Mevcut birikimlerin süreceği tahmini süreç	14	3,8
Toplam	371	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.13”de COVID-19 sürecinde mevcut birikimin katılımcıların hayatlarını sürdürmeleri açısından yeterli olup olmadığı ölçülmek istenmiştir. Bu bağlamda %45,6’sı yeterli birikimi olmadığı ve %33,4’lük kesimi ise en fazla birkaç ay mevcut birikiminin yeterli olacağı yanıtını vermiş olup, katılımcıların çoğunun uzun süre yeterli mevcut birikimin olmadığı sonucuna varılabilir.

Tablo 4.14. COVID-19'un Sektörleri Etkileme Durumu

COVID-19 sektörleri ne derece etkilemiştir?	N	%
Yüksek derecede	312	84,1
Orta derecede	49	13,2
Etki yaratmadı	8	2,2
Düşük derecede etki	2	,5
Toplam	371	100,0
COVID-19 şirketinizde etki ettiği alanlar hangileridir ve ne ölçüde etkilemiştir?		
Etkili olmadı	128	17,3
Düşük etki	91	12,3
Orta etki	208	28,0
Yüksek etki	315	42,5
Toplam	742	100,0

N: Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.14”de COVID-19 salgının sektörleri ne derece etkiledikleri ölçülmek istenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların %84,1’i yüksek etki gösterdiği yanıtını vermiştir. Ayrıca salgının katılımcıların çalıştığı şirketler üzerine olan etkileri ise %42,5 oranıyla yüksek etki yanıtı verilmiştir. Bu bağlamda COVID-19 salgınının sektörler üzerinde yüksek etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4.15. Katılımcıların Home Office/Online Çalışmaya Bakış Açıları

İşlerinizi yapma biçiminde değişiklik oldu mu?	N	%
Evet	247	66,6
Hayır	124	33,4
Toplam	371	100,0
Sağlıklı ve güvenli bir çalışma hayatı için sizce en uygun ortam neresidir?		
Home Office/online çalışma	193	52,0
İş yerinden çalışma	178	48,0
Toplam	371	100,0
İşiniz home office/online çalışmaya uygun mu?		
Evet	95	25,6
Hayır	276	74,4

Toplam	371	100,0
Online çalışıyorsanız eğer verimliliğiniz hangi yönde değişti?		
Verimliliğimiz azaldı	45	12,1
Değişmedi	43	11,6
Arttı	26	7,0
Online çalışmıyorum	257	69,3
Toplam	371	100,0
Yaptığı işe göre verimlilikte değişme olanlar hangileridir?		
Online çalışanlarda	170	24,7%
Kendi işinde	189	27,4%
Kamuda maaşlı	93	13,5%
Özel sektörde ücretli	237	34,4%
Toplam	689	100,0%
Covid-19 sonrası Home Office/Online çalışma sizce devam etmeli mi?		
Evet	179	48,2
Hayır	192	51,8
Total	371	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.15”de COVID-19 salgın sürecinde Home Office/Online çalışma hakkında bilgi edinebilmek amacıyla katılımcılara yöneltilen sorular yer almaktadır. Katılımcıların %66,6’sı COVID-19 salgın sürecinde işlerini yapma biçiminde değişiklik olduğunu belirtmiştir. Sağlıklı bir çalışma ortamının sağlanması amacıyla işlerin nereden yürütülmesi gerektiği konusunda verilen yanıtların %52’si home office/online yanıtını verirken, %48’i işyerinden çalışılmalı yanıtını vermiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplarda çok az bir fark olması sebebiyle işyerinden ve home office/online çalışmanın uygun görüldüğü görüşleri yer aldığı söylenebilir. Fakat katılımcıların işlerinin %74,4’ünün home office/online çalışmaya uygun olmadıklarını görülmektedir. Verimlilikteki değişimi anlamak amacıyla sorulan sorulara verilen cevapların %34,4’ü özel sektörde ücretli çalışanların en çok etkilendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %27,4’ü kendi işinde, %24,7’si online çalışanlarda, %13,5’i ise kamuda maaşlı çalışanlar olarak verimlilikte azalma yaşandığı görülmüştür. Bu bağlamda COVID-19 sonrasında online çalışmanın devam edip etmemesi yönünde sorulan soruların yanıtlarının birbirine yakın olduğu, çalışanların %48,2’sinin home office/online çalışma devam etmeli,

51,8'inin ise home office/online çalışma devam etmemeli yanıtlarını verdiklerini görmekteyiz. Genel olarak ele alınması gerekirse COVID-19 salgın sürecinde çalışma şartlarının değişmesi verimlilikte azalmanın olmasına ve katılımcıların çoğunun işlerinin home office/online çalışmaya uygun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.16. COVID-19'un Türkiye Ekonomisine Etkileri

COVID-19'un Türkiye ekonomisini yüksek derecede etkileyeceğini öngörüyor musunuz?		N	%
	Evet	341	91,9
	Hayır	30	8,1
	Toplam	371	100,0
Ekonomideki daralmanın işsizliği ve bütçe açığını önemli ölçüde arttıracığı öngörülmektedir.			
	Kesinlikle katılmıyorum	16	4,3
	Katılmıyorum	18	4,9
	Kararsızım	42	11,3
	Katılıyorum	112	30,2
	Kesinlikle katılıyorum	183	49,3
	Toplam	371	100,0
Türkiye'deki COVID-19'a bağlı oluşan (pandemi bittikten sonra) ekonomik etkilerin ne sürede son bulacağı öngörüsü			
	1-3 ay	7	1,9
	3-6 ay	14	3,8
	6-9 ay	23	6,2
	9-12 ay	29	7,8
	12 ay	24	6,5
	12 aydan fazla	274	73,9
	Toplam	371	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.16”da COVID-19 salgınının Türkiye ekonomisine etkilerini ölçülmesi amaçlı sorulan soruların yanıtları yer almaktadır. Katılımcıların %91,9'u COVID-19'un Türkiye ekonomisine yüksek derecede etki göstereceği yanıtını vermiştir. Bu durumun devamında oluşan ekonomik daralmanın bütçe açığını ve işsizliği arttıracığı öngörüsünü destekler

nitelikte katılımcıların %49,3'ü kesinlikle katılıyorum yanıtını vermişlerdir. %73,9'u ise bu ekonomik etkilerin 12 aydan daha fazla süreceğini düşünmektedirler. Bu sebeple COVID-19 salgınının Türkiye ekonomisine olumsuz olarak etki ettiğini ve katılımcıların bu ekonomik daralmanın gelecekte bir süre daha devam edeceği konusunda karamsar bir tablo çizdikleri söylenebilir.

7.4 Katılımcıların COVID-19 Sürecindeki Kaygı Durumları

Katılımcıların COVID-19 salgın sürecinde yaşadıkları kaygı durumları aşağıdaki tablolar yardımıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4.17. Katılımcıların COVID-19 Sürecinde Yaşadığı Kaygı

COVID-19 sürecinde Katılımcıların Kaygılarını Artıran Faktörler			
		N	%
	Salgın sürecinin belirsizliği	290	23,7
	Yakınlarının salgına yakalanma ihtimali	248	20,3
	Bulaştırma ihtimali ve Ölüm Korkusu	196	16,0
	Gelecek planlarının değişmesi	158	12,9
	İş /Gelecek kaygısı önünü görememek	180	14,7
	Salgın nedeniyle sağlık problemlerinin ortaya çıkması	148	12,1
	Toplam	1220	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.17.”de katılımcıların COVID-19 salgın sürecinde kaygılarını arttıran faktörler yer almaktadır. Çoklu yanıt sorusu olması sebebiyle N sayısı örneklem hacmini geçmektedir. Katılımcıların verdikleri sonuçlara göre, salgın sürecinin belirsizliği (%23,7), yakınlarının hastalığa yakalanma ihtimali (%20,3), bulaştırma ihtimali/ölüm korkusu (%16,0) COVID-19 sürecinde yaşadıkları korku ve endişenin yüksek olduğu sonucunu vermektedir. Aynı şekilde iş/gelecek kaygısı (%14,7) katılımcıların pandemi sürecinde önünü görememesi ve kaygı duydukları sonucunu yansıtmaktadır.

Tablo 4.18. COVID-19 Salgınına Yakalanma Korkusu

Çalışma ve iş arama ortamında COVID-19 salgınına yakalanmaktan kaygı duyuyor musunuz?		N	%
	Evet	300	80,9
	Hayır	71	19,1
	Toplam	371	100,0
COVID-19 virüsü bulaşmış bir iş görenle karşılaşmaktan kaygı duyuyor musunuz?			
	Evet	303	81,7
	Hayır	68	18,3
	Toplam	371	100,0
COVID-19 virüsünün bulaşması sonucu yaşamınıza birtakım kısıtlamalar geleceğinden kaygılı mısınız?			
	Evet	331	89,2
	Hayır	40	10,8
	Toplam	371	100,0
COVID-19 virüsüne yakalanma kaygısı motivasyonunuzu yüksek derecede etkilediğini düşünüyor musunuz?			
	Evet	253	68,2
	Hayır	118	31,8
	Toplam	371	100,0
COVID-19 virüsüne yakalanma kaygısının performansınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?			
	Evet	248	66,8
	Hayır	123	33,2
	Toplam	371	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.18”de katılımcıların COVID-19 salgınına yakalanma korkusu ele alınmıştır, Sonuçlara bakıldığında katılımcıların çalışma ortamında hastalığa yakalanma korkuları olduğu (300, %80,9) , aynı şekilde virüs bulaşmış bir iş görenle karşılaşma korkusu (303, %81,7) yaşadıkları belirlenmiştir. Ayrıca COVID-19 salgınının yaşamlarına birtakım kısıtlamalar geleceğinden (331, %89,2), yaşadıkları korku sonucu motivasyon düşüklüğüne yol açtığı (253, %68,2) ve bunun sonucunda performanslarının etkilendiği (248, %66,8) yanıtlarını vermişlerdir. Bu bağlamda çalışma hayatında katılımcıların salgına yakalanma kaygısı yüksek derecede olup, yaşanan kaygının motivasyon ve performansı yüksek derecede etkilediği sonucuna varabiliriz.

Tablo 4.19. COVID-19 Pandemi Sürecinde Katılımcıların Kaygılarını Azaltmak İçin Yaptıkları Faaliyetler

Katılımcıların COVID-19 pandemi sürecinde kaygılarını azaltmak için yaptıkları faaliyetler		N	%
Film seyretmek		266	13,3
Uyumak		234	11,7
İbadet etmek		135	6,7
Sevdiklerimle sohbet etmek		194	9,7
Müzik Dinlemek		195	9,7
Kitap okumak		171	8,5
Sosyal ağlarda gezinmek		233	11,6
Oyun oynamak		101	5,0
Yemek Yapmak		179	8,9
Ev işlerine yardım etmek		174	8,7
Sanat faaliyetleri ile uğraşmak		59	2,9
Ders çalışmak		63	3,1
Toplam		2004	100,0

N: Sayı, %: Yüzde

Katılımcılar kaygılarını azaltmak için birtakım faaliyetlerde bulunurlar. Yukarıdaki “Tablo 4.19”da COVID-19 pandemi sürecinde katılımcıların kaygılarını azaltmak amacıyla yaptıkları faaliyetler yer almaktadır. Çoklu yanıt sorusu olması sebebiyle N sayısı örneklem hacmini geçmektedir. Bu bağlamda katılımcılar kaygıyı azaltmak amacıyla en çok film seyretmeyi (266, %13,3) tercih etmişlerdir. Beraberinde katılımcıların uyuma eylemi (234, % 11,7) ve sosyal ağlarda gezinme eylemi (233, %11,6) en çok yaptıkları faaliyetler arasındadır. Ayrıca ibadet ederek kaygıyı azaltmak istemişlerdir. Bunlar dışında katılımcılar kitap okuyarak (171, %8,5), müzik dinleyerek (195, %9,7), sevdikleriyle sohbet ederek (194, %9,7) kaygılarını azaltma yoluna gitmeye çalışmışlardır.

Tablo 4.20. İşsizlik Kaygısı

COVID-19 salgın sürecinde geçimimi temin konusunda kaygılarım var.		N	%
	Kesinlikle katılmıyorum	31	8,4
	Katılmıyorum	71	19,1
	Kararsızım	69	18,6
	Katılıyorum	103	27,8
	Kesinlikle katılıyorum	97	26,1
	Toplam	371	100,0
COVID-19 sürecinde işsiz kalma kaygısı			
	İş konusunda kaygım yok	125	33,7
	COVID-19 sonrasında işsiz kaldım	44	11,9
	Zaten işsizdim	56	15,1
	Gelecekte işimi kaybetme korkusu yaşıyorum	91	24,5
	Diğer	55	14,8
	Toplam	371	100,0
COVID-19 sürecinde, temel ihtiyaçlarınızı karşılama konusunda kaygı yaşıyor musunuz?			
Evet		203	54,7
Hayır		168	45,3
Toplam		371	100,0
COVID-19 sürecinde çalışma ortamındaki şartlar psikolojimi olumsuz yönde etkiledi. Ne derece katılıyorsunuz?			
	Kesinlikle katılmıyorum	17	4,6
	Katılmıyorum	30	8,1
	Kararsızım	70	18,9
	Katılıyorum	148	39,9
	Kesinlikle katılıyorum	106	28,6
	Toplam	371	100,0
COVID-19 sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı olabileceğini düşünüyor musunuz?			
	Evet	219	59,0
	Hayır	152	41,0
	Toplam	371	100,0
Sağlıklı çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün zaman alacağını düşünüyorum.			
	Kesinlikle katılmıyorum	9	2,4
	Katılmıyorum	28	7,5
	Kararsızım	42	11,3
	Katılıyorum	173	46,6
	Kesinlikle katılıyorum	119	32,1

Toplam	371	100,0
--------	-----	-------

N: Sayı, %: Yüzde

Yukarıdaki “Tablo 4.20”ye göre katılımcıların COVID-19 sürecinde işsizlik kaygılarının ne derece olduklarını anlamak üzere yer alan soruların frekans değerleri ve yüzdeleri yer almaktadır. Katılımcıların salgın sürecinde geçimlerini temin etme ve temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda oldukça kaygılı oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların %33,7’si iş konusunda kaygısı olmadığını belirtirken, %24,5’i gelecekte işini kaybetme korkusu içerisindeylerdir. Katılımcıların %15,1’i salgın sürecinde işsiz olduklarını, %11,9’u ise COVID-19 salgını sonrası işsiz kaldıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda salgın hastalık döneminde katılımcıların çoğunun işsizlik kaygısı yaşadıkları söylenebilir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda salgın hastalık sürecindeki çalışma ortamındaki şartlar katılımcıların psikolojilerini olumsuz yönde etkiledikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca katılımcıların çoğu COVID-19 sonrası sağlıklı bir çalışma hayatının oluşabileceğini fakat bu oluşumun zaman alacağı görüşünü belirtmişlerdir.

7.5 Katılımcıların COVID-19 Sürecinde Aldıkları Önlemler

Katılımcılar COVID-19 salgın sürecinde birtakım önlemler almışlardır. Bu bağlamda aşağıda yer alan tablolarda katılımcıların önlem alma durumları ile ilgili soruların frekans ve yüzdelik değerleri ele alınıp değerlendirilmiştir.

Tablo 4.21. Alınan Önlemler

COVID-19 sürecinde önlem aldınız mı?			
		N	%
	Önlem alma ihtiyacı hissetmedim	29	1,8
	Ellerimi daha sık ve özenli yıkıyorum	276	16,8
	Daha sık ve detaylı temizlik yapıyorum	233	14,2
	Temel alışveriş ihtiyaçlarım dışında evden çıkmıyorum	115	7,0
	Sosyal mesafe koymaya dikkat ediyorum	284	17,3
	Seyahatlerimi iptal ettim	90	5,5
	Maske takıyorum	312	19,0
	Vitamin ve diğer bağışıklık sistemi güçlendiricileri kullanıyorum	104	6,3
	Nefes egzersizi yapıyorum	17	1,0
	Bolca su içiyorum	169	10,3

Diğer	12	0,7
Toplam	1641	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

Yukarıdaki “Tablo 4.21” e göre katılımcıların COVID-19 salgın sürecinde önlem alma durumlarının belirlenmesi istenilmiştir. Çoklu yanıt sorusu olması sebebiyle N sayısı örneklem hacmini geçmektedir. Sonuçlara göre katılımcıların çoğunun ellerini daha sık yıkadıkları (%16,8), maske taktıkları (%19,0), sosyal mesafe kurallarına uydukları (%17,3) görülmektedir. Ayrıca katılımcıların seyahatlerini iptal ettikleri (%5,5), nefes egzersizi yaptıkları (%1,0), bolca su tüketimi (%10,3) gibi birtakım önlemlere uyarak salgın hastalıktan kendilerini korumaya çalıştıkları söylenebilir.

Tablo 4.22. İşyeri Önlemleri

COVID-19 salgınından korunmak için işyerinizin aldığı temel önlemler nelerdir?			
		N	%
Tüm çalışanlara evden çalışma uygulaması		39	8,1
Yalnızca beyaz yaka çalışanlara evden çalışma uygulaması evden çalışma		42	8,7
Dönemsel evden çalışma (haftanın belirli günleri gibi)		88	18,3
Vardiyalı çalışma ve/veya kısa çalışma zamanı		116	24,1
Diğer		136	28,2
Herhangi bir önlem alınmamıştır		61	12,7
Toplam		482	100,0
Çalışan maliyetlerinin iyileştirilmesi için işyerinizin aldığı önlemler nelerdir?			
Ücretli izin		52	8,8
Çalışma saatlerini azaltma		116	19,6
Ücretsiz izin		132	22,3
Çalışan maaşlarda azalmaya gitme		58	9,8
İşten çıkarma		79	13,3
Şirket veya ekip kapatma		25	4,2
Hiçbiri		130	22,0
Toplam		592	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

Yukarıdaki “Tablo 4.22”ye göre COVID-19 salgın sürecinden korunmak için işyerinde alınan önlemlerin neler olduğu belirlenmiştir. Çoklu yanıt sorusu olması

sebebiyle N sayısı örneklem hacmini geçmektedir Katılımcıların %28,2'si diğer yanıtını işaretleyerek çekimser kalmış ve %24,1'i vardiyalı çalışma ve kısa çalışma zamanı gibi işyerinde uygulanan önlemlerin başında geldiği görülmektedir. Devamında dönemsel evden çalışma (88, %18,3), yalnızca beyaz yaka çalışanlarının evden çalışma uygulaması (42, %8,3) ve tüm çalışanların evden çalışma uygulaması (39,%8,1) şeklinde yanıtlar yer almaktadır. Bu bağlamda çoğunluk olarak işyeri önlemleri açısından kısa zamanlı çalışmalar tercih edildiği söylenebilir. Çalışan maliyetleri açısından işyerinin aldığı önlemlere bakıldığında, işyeri önlemlerinin farklılık gösterdiği görülmüş, ücretsiz izin (132, %22,3), çalışma saatlerinde azaltma (116, %19,6) ve işten çıkarma (79, %13,3) katılımcıların sonuçları üzerinde yoğunluk gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca ücretli izin, çalışan maaşlarda azalmaya gitme, şirket veya ekip kapatma ve bu önlemlerin dışında birtakım alınan önlemler de yer almaktadır.

Tablo 4.23. Yeteneklerin Kazanılması

Kaybettiğim yeteneklerim şu yollarla geri kazanılabilir.			
		N	%
	Meslek kursları	233	34,5
	İşbaşı eğitimleri	246	36,4
	Süreç içerisinde uzaktan eğitim desteği	197	29,1
	Toplam	676	100,0

N:Sayı, %: Yüzde

“Tablo 4.23”e göre COVID-19 sürecinde kaybedilen yeteneklerin nasıl kazanılacağı katılımcılar üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Çoklu yanıt sorusu olması sebebiyle N sayısı örneklem hacmini geçmektedir. Katılımcıların %36,4’ü işbaşı eğitimleri ile %34,5’i meslek kursları ile %29,1’i süreç içerisinde uzaktan eğitim desteği ile sağlanacağı görüşünü savunmaktadırlar. Bu bağlamda katılımcıların, verilen eğitimlerin ve kursların kaybedilen yeteneklerin tekrar kazanılabileceği konusunda umutlu oldukları söylenebilir.

8. ANALİZLER

Araştırma sonuçlarının analiz aşamasında anket formu ve ölçeklerden toplanan veri sayısallaştırılarak bir istatistik programına aktarılmıştır. Verilerin analizi yapılmadan önce, ilgili veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği belirlenmek istenmiştir.

Tabachnick ve Fidell (2013) çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,50$ aralığında ise bu durumun normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir. Araştırmada kaygı ölçeğinin puanlarının çarpıklık (-,219) ve basıklık (,102) değerleri bu aralık içerisinde yer alması sebebiyle veri setinin normal dağılım gösterdiği kabul edilebilir. COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği puanlarının ise çarpıklık (-,114) ve basıklık (-,249) değerleri bu aralık içerisinde bulunmasından kaynaklı normal dağılım gösterdiği söylenebilir. COVID-19 salgın sürecinde alınan önlemler ölçeğinin çarpıklık değeri (-,049), basıklık değeri (-,256) olarak elde edilmiş olup, bu aralık içerisinde yer alması sonucu normal dağılım gösteriyor denilebilir. Alt ölçeklerinde basıklık çarpıklık değerleri de $\pm 1,50$ aralığı içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda analizler için parametrik yöntemlerin kullanılması uygundur.

8.1 COVID-19 Sürecinde Yaşanan Kaygı, Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Alınan Önlemler Ölçeklerinin T-Testi Analizi

Tablo 4.24. Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Ort.	SS	<i>t</i>	df	<i>p</i>
Kaygı	Kadın	248	2,09	,219	,422	365	,674
	Erkek	119	2,08	,247			
COVID-19 Salgınının Sosyal Ve Çalışma Hayatına Etkileri	Kadın	248	2,47	,369	-,613	365	,540
	Erkek	119	2,50	,428			
Önlem	Kadın	248	3,45	,408	1,06	365	,288
	Erkek	119	3,40	,458			

N: Sayı, Ort. : Ortalama, SS: Standart Sapma

Bir grubun ortalamasının tanımlanan bir evrene ait olup olmadığını veya iki grubun ortalamaları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını t testleri ile öğrenilebilir. Katılımcıların COVID-19 kaygı ölçeği, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ve önlem ölçeği puanlarının ortalamaları cinsiyet

değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak için bağımsız t-testi ile analiz edilmiştir. “Tablo 4. 24”e göre kaygı ölçeği ($t(df) = t\text{-değeri}, p = \text{anlamlılık değeri}, t(365) = ,422, p > ,05$) Covid-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ($t(df) = t\text{-değeri}, p = \text{anlamlılık değeri}, t(365) = -,613, p > ,05$) cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Aynı şekilde önlem ölçeği de ($t(df) = t\text{-değeri}, p = \text{anlamlılık değeri}, t(365) = 1,06, p > ,05$) cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır (Bursal, 2017: 53-70).

8.2 COVID-19 Salgınının Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri Ölçeği Anova Testi

COVID-19 salgın sürecinin sosyal ve çalışma hayatına etkilerinin, katılımcıların demografik özellikleri üzerinde anlamlı bir farklılaşma yaratıp yaratmadığını belirlemek amaçlı Anova testi uygulanmıştır. Uygulanan ankette 371 katılımcının sonuçları yer almasına rağmen Anova testini uygularken anlamlılık değerinin sağlanması açısından toplam dört uç değer çıkarılarak sonuçların analiz değerlendirilmeleri yapılmıştır.

Tablo 4.25. Yaş Gruplarına Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Yaş Grupları	N	Ort.	SS	F	p
COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri	15-24	81	2,5979	,37736	2,867	,023
	25-34	189	2,4732	,39463		
	35-44	58	2,3842	,39347		
	45-54	37	2,4517	,33758		
	65 ve üstü	2	2,5714	,40406		
	Toplam	367	2,4850	,38928		

N: Sayı Ort. : Ortalama SS: Standart Sapma

F testleri arasında en yaygın kullanılan olan, bir bağımsız değişkenin farklı kategorilerindeki durumların, bağımlı değişken puanları arasında herhangi bir fark olup olmadığını inceleyen Tek-Yönlü varyans analizi (ANOVA) testidir. COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeğinin yaş grupları değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Varyansların homojenliği için Levene testi uygulanmıştır. Levene testi sonucu Sig. = 0,91 değerinde çıkmış ve Sig.>,05 olduğundan varyansların homojenliği varsayımı sağlanmıştır. Tek yönlü Anova testinde hesaplanan anlamlılık değeri sig. ($p = ,023$) $p \leq ,05$ olduğu için farklı yaş gruplarındaki

katılımcıların COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir ($F(4, 362) = 2,867; p = ,023$). Fakat bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğuna karar verebilmek adına Post Hoc Multiple Comparisons (Çoklu Karşılaştırmalar) testinin uygulanması gerekmektedir (Bursal, 2017: 72-77). Varyansların eşitliği sağlanıyorsa, en sık kullanılan Post-Hoc testi Tukey testidir. Tukey testi grup büyüklüklerinin eşit olduğunu varsaymaktadır. Gruplar arasındaki farklar büyüdüğünde Scheffe ve LSD gibi testlerin kullanılması önerilir (Bursal, 2017: 79). Grupların örneklem sayıları birbirine çok yakın ama eşit değil ise Gabriel, arasındaki fark çok büyük ise Hochberg's GT2 testi uygulanabilir (Field, 2013). Bu bağlamda grupların örneklem sayıları arasındaki fark büyük olması sebebiyle Hochberg's GT2 testi uygulanmıştır. Sonuçlarına göre, 15-24 yaş ile 35-44 yaş gruplarında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Bu sebeple 15-24 ($X=2,59$) yaş grubu, 35-44 ($X=2,38$) yaş grubuna göre COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinden etkilenme durumlarının daha yüksek olduğu sonucuna varabiliriz.

Tablo 4.26. Medeni Duruma Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Medeni durum	N	Ort.	SS	F	p
COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri	Bekar	167	2,5081	,37226	0,901	,407
	Evli	186	2,4593	,40234		
	Boşanmış	14	2,5510	,41501		
	Toplam	367	2,4850	,38928		

N: Sayı, Ort.: Ortalama, SS: Standart Sapma

“Tablo 4.26” incelendiğinde katılımcıların COVID-19 sosyal ve çalışma hayatına etkilerine yönelik algıları medeni duruma göre anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını anlamak için Anova testi uygulanmıştır. Varyansların homojenliği için Levene testi uygulanmış ve sig. = 0,417 değerinde bulunmuş ve varyansların homojenliği varsayımı sağlanmıştır. Anova testi sonucu anlamlılık değeri sig. (p) = ,407 sonucunu vermesi sebebiyle gruplar arasında anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır ($F=0,901, p>0,05$).

Tablo 4.27. Eğitim Durumlarına Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Eğitim durumları	N	Ort.	SS	<i>F</i>	<i>p</i>
COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri	İlkokul	9	2,5556	,26190	2,380	,038
	Ortaokul	8	2,4107	,39263		
	Lise	84	2,5068	,37001		
	Lisans	227	2,5072	,38998		
	Yüksek Lisans	37	2,3282	,41631		
	Doktora	2	1,9286	,30305		
	Toplam	367	2,4850	,38928		

N: Sayı Ort. : Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.27” incelendiğinde COVID-19 salgınının eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını anlamak için uygulanan Anova testi sonuçları bulunmaktadır. Öncelikle varyansların homojenliğini anlamak adına Levene testi yapılmış ve sig.=,792 değerinde bulunmuştur. Bu bağlamda varyansların homojenliği varsayımı kabul edilmektedir. Anova testi sonucu ise anlamlılık değeri sig. (p)=,038 olarak bulunmuş, sonuç olarak gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır ($F=2,380$, $p \leq 0,05$).

Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için Post Hoc Multiple Comparisons (Çoklu Karşılaştırmalar) testinin uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinin hangi eğitim düzeyinde farklılık gösterdiğini anlamak için LSD testi uygulanmıştır (Bursal, 2017: 77-79). LSD testi sonuçlarına göre, COVID-19 salgını sonucu sosyal ve çalışma hayatına üzerinde yarattığı etki algıları ilköğretim mezunlarının ($X=2,55$), doktora mezunlarına göre ($X=1,92$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Lise mezunlarının ($X=2,50$), yüksek lisans ($X=2,32$) ve doktora ($X=1,92$) mezunlarından, lisans mezunlarının ($X=2,50$), yüksek lisans ($X=2,30$) ve doktora mezunlarından ($X=1,92$) COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri üzerinde algıları daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda eğitim seviyesi yükseldikçe COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinden etkilenme oranlarının da daha az olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 4.28. Sektörlere göre Anova Sonuçları

Ölçek	Sektör	N	Ort.	SS	<i>F</i>	<i>p</i>
COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri	Kamu	61	2,3162	,38431	6,153	,001
	Özel	199	2,4867	,40686		
	Emekli	7	2,5306	,47890		
	Çalışmıyorum	100	2,5814	,31407		
	Toplam	367	2,4850	,38928		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.28’e göre COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri algısının sektörler değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak için Anova Testi uygulanmıştır. Varyansların homojenliğini test etmek için Levene testi uygulanmış ve sig.= 0,46 değeri elde edilmiş, varyansların homojen olduğu sonucuna varılmıştır. İkinci aşama olan anlamlılık değerini belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmış ve sonucunda sig.(*p*)=,001 değeri elde edilmiş ve Covid-19 salgının sosyal ve çalışma hayatına etkileri üzerindeki algılarının sektörlere göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır ($F=6,153, p\leq 0,05$).

Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için Post Hoc Multiple Comparisons (Çoklu Karşılaştırmalar) testinin uygulanması gerekmektedir. Varyansların eşitliği sağlanıyorsa, en sık kullanılan Post-Hoc testi Tukey testidir. Tukey testi sonuçlarına göre, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri üzerindeki algıları çalışmayan katılımcıların (2,58) kamu çalışanlarına (2,31) göre, özelde çalışanların (2,48) kamu çalışanlarına (2,31) göre daha yüksek olduğu sonucu tespit edilmiştir. Bu sebeple COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatı üzerinde yarattığı etkiler çalışmayan ve özelde çalışan gruplarda daha yüksektir. Kamu çalışanlarının etkilenme algılarının daha düşük olduğu sonucunu çıkarılabilir.

Tablo 4.29. Aylık Gelir Düzeyine Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Aylık Gelir Düzeyi	N	Ort.	SS	<i>F</i>	<i>p</i>
COVID-19 salgınının sosyal ve	0-2000 TL/ay	53	2,6253	,29414	4,301	,005
	2001-5000 TL/ay	192	2,4985	,39793		

çalışma hayatına etkileri	5001-10000 TL/ ay	94	2,4043	,37920		
	> 10000 TL/ay	28	2,3980	,44900		
	Toplam	367	2,4850	,38928		

N: Sayı Ort. : Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.29”a göre COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri algısının sektörler değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak için Anova Testi uygulanmıştır. Varyansların homojenliğini test etmek için ise Levene testi uygulanmıştır. Sig.=,009 değeri elde edilmiş, varyansların homojen olmadığı test edilmiştir. Diğer bir aşamaya geçilerek anlamlılık değerini belirlemek için Anova testi uygulanmış ve sonucunda sig.(p)=,005 değeri elde edilmiş ve COVID-19 salgının sosyal ve çalışma hayatına etkileri üzerindeki algılarının aylık gelire göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucu tespit edilmiştir ($F=4,301$, $p\leq 0,05$). Bu sebeple anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Post Hoc Multiple Comparisons (Çoklu Karşılaştırmalar) testi uygulanmıştır. Gruplar arasındaki farkların biraz büyümesinden kaynaklı LSD testinin kullanılması uygun görülmüştür (Bursal, 2017: 79). LSD testinin sonuçlarına göre, 0-2000 TL/ay aylık geliri olanların (2,62), 2001-5000 TL/ay aylık geliri (2,49), 5001-10000 TL/ay aylık geliri (2,40) ve >10000 TL/ay aylık (2,39) geliri olanlara göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu durumda, COVID-19 salgın sürecinde sosyal ve çalışma hayatına yarattığı etkiler sonucu 2000 TL’nin altında aylık geliri olanlar diğer gruplara göre daha yüksek seviyede etkilendikleri söylenebilir.

8.3 COVID-19 Kaygı Ölçeği Anova Testi

COVID-19 salgın sürecinde katılımcıların kaygı durumlarının demografik özellikler üzerinde anlamlı bir farklılaşma yaratıp yaratmadığını belirlemek amaçlı Anova testi uygulanmıştır.

Tablo 4.30. Yaş Gruplarına Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Yaş Grupları	N	Ort.	SS	F	p
Kaygı	15-24	81	2,1043	,23396		
	25-34	189	2,1093	,22762		
	35-44	58	2,0632	,23280		0,599

	45-54	37	2,0631	,22151	0,691	
	65 ve üstü	2	2,0556	,07857		
	Toplam	367	2,0960	,22860		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.30” incelendiğinde COVID-19 sonrası kaygı ölçeğinin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için Anova testi uygulanmıştır. Varyansların homojenliğini belirlemek amacıyla Levene testi uygulanmış ve sig.=0,564 değeri bulunmuş, sig.>0,05 değerinden kaynaklı varyansların homojenliği varsayımı kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre de kaygı düzeyinin yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak için sig. (p)= ,599 değeri elde edilmiş, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır ($F=,691$, $p>0,05$).

Tablo 4.31. Medeni Duruma Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Ort.	SS	F	p
Kaygı	Bekar	167	2,1065	,23691	0,646	0,525
	Evli	186	2,0908	,21517		
	Boşanmış	14	2,0397	,30070		
	Toplam	367	2,0960	,22860		

N: Sayı Ort. : Ortalama SS: Standart Sapma

Yukarıdaki “Tablo 4.31” incelendiğinde COVID-19 sonrası yaşanan kaygı düzeyi ölçeğinin medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. Öncelikle varyansların homojenliğine bakılması açısından Levene testi uygulanmış olup sig. değerinin 0,269 olduğu tespit edilmesi sonucunda varyansların homojenliği varsayımı kabul edilmiştir. Beraberinde Anova testi yapılmış ve sig. (p)= 0,525 değerinde olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak COVID-19 sonrası kaygı düzeyi algılarının medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır ($F=0,646$, $p>0,05$).

Tablo 4.32. Eğitim Durumlarına göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Durumları	N	Ort.	SS	<i>F</i>	<i>p</i>
Kaygı	İlkokul	9	2,1481	,12423	1,598	0,160
	Ortaokul	8	2,1389	,24307		
	Lise	84	2,0886	,20609		
	Lisans	227	2,0984	,23031		
	Yüksek Lisans	37	2,0991	,26029		
	Doktora	2	1,6667	,47140		
	Toplam	367	2,0960	,22860		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.32” incelendiğinde eğitim durumlarının kaygı ölçeği üzerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin anlaşılması açısından Anova testi uygulanmıştır. Öncelikle varyansların homojen olup olmadıklarını anlamak için Levene testi uygulanmış ve sonucu sig.=0,051 değerinde olup varyansların homojenliği varsayımı kabul edilmiştir. Sonuçlarına göre, anlamlılık değeri olan sig. (p) değeri 0,108 olarak elde edilmiştir. Bu sebeple eğitim durumları gruplarının anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır ($F= 1,598, p>0,05$).

Tablo 4.33. Sektörlere Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Sektör	N	Ort.	SS	<i>F</i>	<i>p</i>
Kaygı	Kamu	61	2,0018	,22725	4,798	,003
	Özel	199	2,1128	,23596		
	Emekli	7	2,0159	,23508		
	Çalışmıyorum	100	2,1256	,19955		
	Toplam	367	2,0960	,22860		

N: Sayı Ort. : Ortalama SS: Standart Sapma

Yukarıdaki “Tablo 4.33”de kaygı ölçeğinin sektörlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin anlaşılması açısından Anova testi ile test edilmiştir. Varyansların homojenliğini ölçek amacıyla Levene testi uygulanmış ve sonucuna göre sig. değeri 0,273 olarak belirlenmiştir. Bu durumda varyansların homojenliği varsayımı kabul edilmiş olup analize devam edilmiştir. Uygulanan Anova testi sonucuna göre sig. (p)= 0,001 değerinde elde edilmiş olup kaygı ölçeğinin sektörlere göre anlamlı bir farklılık gösterdiği

söylenbilir ($F= 4,798$, $p\leq 0,05$). Fakat gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu belirlemenin yeterli olmadığı, hangi grupların anlamlı bir farklılık gösterdiğini anlamak için Post Hoc Multiple Comparisons (Çoklu Karşılaştırmalar) testi içerisinde en çok kullanılan Tukey testi uygulanmıştır (Bursal,2017: 79). Tukey testi sonuçlarına göre, çalışmayanların ve özelde çalışanların, kamu çalışanlarına göre daha anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, COVID-19 sürecinde çalışmayan ve özelde çalışan grupların kamu çalışanlarına göre daha yüksek kaygı yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.34. Aylık Gelir Durumuna Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Aylık Gelir	N	X	SS	F	p
Kaygı	0-2000 TL/ay	53	2,1635	,23530	3,366	,019
	2001-5000 TL/ay	192	2,1047	,22111		
	5001-10000 TL/ ay	94	2,0437	,24125		
	> 10000 TL/ay	28	2,0833	,19036		
	Toplam	367	2,0960	,22860		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

Yukarıdaki “Tablo 4.34”e göre aylık gelir düzeyine göre kaygı ölçeğinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amaçlı Anova testi uygulanmıştır. Levene testi sonucu elde edilen sig. değerinin 0,385 çıkması sonucunda varyansların homojenliği varsayımı kabul edilmiştir. Anova testi sonucunda ise sig. (p)= 0,019 anlamlılık değeri elde edilmiş olup kaygı ölçeğinin aylık gelir düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır ($F=3,366$, $p\leq 0,05$). Bu bağlamda bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun anlaşılması için Post Hoc Multiple Comparisons içerisinde Tukey Testi uygulanmıştır. Tukey testi sonucunda 0-2000 TL/ay aylık gelirin (2,16), 5001-10000 TL/ay aylık gelirin (2,04) göre daha yüksek anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu bağlamda 2000 TL’nin altında aylık geliri olan katılımcıların COVID-19 salgın sürecinde kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

8.4 COVID-19 Önlem Ölçeği Anova Testi

COVID-19 salgın sürecinde katılımcıların önlem alma durumlarının demografik özellikler üzerinde anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını test etmek amaçlı Anova testi uygulanmıştır.

Tablo 4.35. Yaş Gruplarına Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grupları	N	Ort.	SS	F	p
Önlem	15-24	81	3,4938	,44969	2,660	,033
	25-34	189	3,3836	,39860		
	35-44	58	3,5704	,40157		
	45-54	37	3,3964	,49512		
	65 ve üstü	2	3,4167	,58926		
	Toplam	367	3,4389	,42563		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

Yukarıdaki “Tablo 4.35”de yaş gruplarına göre önlem ölçeğinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amaçlı Anova testi uygulanmıştır. Levene testi sonucu elde edilen sig. değerinin 0,284 çıkması sonucunda varyansların homojenliği varsayımı kabul edilmiştir. Anova testi sonucunda ise sig. (p)= 0,033 anlamlılık değeri elde edilmiş olup önlem ölçeğinin yaş grupları üzerinde anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır ($F=2,660$, $p\leq 0,05$). Bu bağlamda bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun anlaşılması için Post Hoc Multiple Comparisons içerisinde Tukey Testi uygulanmıştır. Tukey testi sonucunda 15-24 (3,49) yaş grubunun 25-34 (3,38) yaş grubuna göre daha yüksek anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Yani, 15-24 yaş grubundaki katılımcıların COVID-19 salgın sürecinde önlemlere uyma algılarının daha yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 4.36. Medeni Duruma göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Ort.	SS	F	p
Önlem	Bekâr	167	3,4306	,42793	0,080	0,923
	Evli	186	3,4476	,42000		
	Boşanmış	14	3,4226	,49943		
	Toplam	367	3,4389	,42563		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.36”ya göre önlem ölçeğinin medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak için Anova testi uygulanmıştır. Anova testinden önce varyansların homojenliğini kontrol etmek amaçlı Levene testi uygulanmış ve sig. değeri

0,745 olarak elde edilmiş ve homojenlik varsayımı kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre anlamlılık değeri olan sig. (p) değeri 0,923 olarak bulunmuş, bu sebeple katılımcıların medeni durumlarının COVID-19 salgın sürecinde önlem alma algılarının anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır ($F=0,080$, $p>0,05$).

Tablo 4.37. Eğitim Durumuna Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Durumları	N	Ort.	SS	F	p
Önlem	İlkokul	9	3,6204	,50019	1,075	,374
	Ortaokul	8	3,5729	,49288		
	Lise	84	3,3948	,46893		
	Lisans	227	3,4508	,39536		
	Yüksek Lisans	37	3,4144	,46043		
	Doktora	2	3,0417	,64818		
	Toplam	367	3,4389	,42563		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.37”de Anova testi sonuçları yer almaktadır. Anova testi sonuçları değerlendirilmeden önce varyansların homojen olup olmadıklarına anlamak için Levene testi uygulanmış ve sig. 0,391 değerinin homojenlik varsayımını sağlamış olduğu elde edilmiştir. Anova testi sonucunda ise anlamlılık değeri olan sig. (p) ,374 olarak belirlenmiş olup, önlem algılarının eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır ($F=1,075$, $p>0,05$). Bu sebeple, COVID-19 salgın sürecinde katılımcıların önlem alma algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir denilebilir.

Tablo 4.38. Sektörlere göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Sektör	N	Ort.	SS	F	p
Önlem	Kamu	61	3,3975	,39246	2,989	0,031
	Özel	199	3,3995	,43835		
	Emekli	7	3,3810	,53328		
	Çalışmıyorum	100	3,5467	,39839		
	Total	367	3,4389	,42563		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

“Tablo 4.38”de sektörlere göre önlem ölçeğinin anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığını anlamak üzere uygulanan Anova testi sonuçları yer almaktadır. Levene testi sonucu varyansların homojenliği elde edilmek üzere test edilmiş olup sig. 0,353 (sig. > 0,05) değerinde bulunmuştur. Bu bağlamda varyansların homojenliği varsayımı sağlanmış bulunmaktadır. Anova testi sonucuna göre anlamlılık değeri sig. (p)= 0,031 olarak elde edilmiş olup, önlem ölçeğinin sektörlere göre anlamlı bir farklılık gösterdiği söylenebilir ($F=2,989, p\leq 0,05$). Bu bağlamda bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amaçlı Post Hoc Multiple Comparisons testi uygulanmıştır. Uygulanan Post Hoc Tukey testi sonucuna göre, çalışmayan katılımcıların (3,54), özelde çalışanlara (3,39) göre daha yüksek bir anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Yani, çalışmayan grupların, özelde çalışan gruplara göre COVID-19 salgın sürecinde önlem alma ve alınan önlemleri uygulama algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.39. Aylık Gelir Durumlarına Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Aylık Gelir	N	Ort.	SS	F	p
Önlem	0-2000 TL/ay	53	3,5267	,48832	1,174	0,158
	2001-5000 TL/ay	192	3,4479	,40138		
	5001-10000 TL/ ay	94	3,4078	,41881		
	> 10000 TL/ay	28	3,3155	,46667		
	Toplam	367	3,4389	,42563		

N: Sayı Ort. :Ortalama SS: Standart Sapma

Yukarıdaki “Tablo 4.39” da Anova testi sonuçları yer almaktadır. Anova testi sonuçları değerlendirilmeden önce varyansların homojen olup olmadıklarına anlamak için Levene testi uygulanmış ve sig. 0,125 değerinin homojenlik varsayımını sağlamış olduğu elde edilmiştir. Anova testi sonucunda ise anlamlılık değeri olan sig. (p) 0,158 olarak belirlenmiş olup bu sebeple önlem algılarının aylık gelire göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır ($F=1,174, p>0,05$). Bu bağlamda, COVID-19 salgın sürecinde katılımcıların önlem alma algıları aylık gelirlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir denilebilir.

8.5 Pearson Korelasyon Analizi

İki değişkenin ilgili verilerinin en az eşit aralıklı ölçekte olduğu varsayımına dayanan bir ilişki ölçüsüdür. Bu katsayı, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin gücü ve yönü

hakkında bilgi vermektedir. Pearson korelasyon katsayısı artı ve eksi 1 arasında değişir. Bu sebeple, +1 korelasyon katsayısı mükemmel bir pozitif ilişki gösterir ve -1 mükemmel bir negatif ilişki anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, korelasyon katsayısı ne kadar büyük olursa, değişkenler arasındaki ilişki o kadar büyük olur (Lorcu, 2015: 230-231).

Tablo 4.40. Korelasyon Katsayısının (r) Yorumu

$r < 0,2$ ise çok zayıf ilişki ya da korelasyon yok

0,2-0,4 arasında ise zayıf korelasyon

0,4-0,6 arasında ise orta şiddette korelasyon

0,6-0,8 arasında ise yüksek korelasyon

0,8> ise çok yüksek korelasyon

Kaynak: <http://www.p005.net/analiz/korelasyon-analizi>.

Tablo 4.41. Ölçekler Arasında Pearson Korelasyon Analizi

	Ölçek	Ort.	SS	N	1	2	3
1	Kaygı	2,09	0,228	367	1	,315**	,249**
2	Covid-19 Salgını Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri	2,48	0,389	367	,315**	1	,225**
3	Önlem	3,43	0,425	367	,249**	,225**	1

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$, Ort. : Ortalama, SS: Standart Sapma N: Sayı

“Tablo 4.41”de ölçekler arasında Pearson korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Kaygı ölçeği ve Covid-19 salgını sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ($r = ,315$, $p < 0,01$) ile kaygı ve önlem ölçeği ile ($r = ,249$, $p < 0,01$) aralarında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Covid-19 salgını sosyal ve çalışma hayatı ölçeği ile önlem ölçeği arasında ise ($r = ,225$, $p < 0,01$) pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ölçeklerin korelasyon katsayıları 0,2-0,4 aralığında olması sebebiyle aralarında zayıf korelasyon olduğu görülmüştür. Bu sebeple COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri arttıkça (azaldıkça), katılımcıların kaygı ve önlem alma ve önlemlere uyma durumları da artacaktır (azalacaktır) yorumu yapılabilir.

8.6 Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Herhangi bir değişkenin bir ya da daha fazla değişkenle aralarındaki ilişkinin matematik fonksiyonuna regresyon analizi denilmektedir. Bir tane bağımsız değişken var ise basit regresyon, birden fazla bağımsız değişken varsa çoklu regresyon analizi yapılmaktadır. Regresyon analizi sadece bağımsız değişkenin sayısına göre değil fonksiyon (doğrusal-doğrusal olmayan) tipine ve verilerin kaynağına göre de ayırım yapılabilir. Bu çalışmada basit-doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Bir bağımlı ve bir bağımsız değişkenin olduğu doğrusal regresyon çözümlemesine basit doğrusal regresyon analizi denilmektedir (Lorcu, 2015: 240-241).

Regresyon H_0 : Bağımsız değişken bağımlı değişkenin anlamlı bir yordayıcısı değildir.

Regresyon H_1 : Bağımsız değişken bağımlı değişkenin anlamlı bir yordayıcısıdır.

Tablo 4.42. COVID-19 Salgınının Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri ile Kaygı Durumuna Dönük Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	St. Hata	β	t	p
Sabit	1,637	,073	-	22,304	0,000
COVID-19 Salgınının Sosyal ve Çalışma Hayatına Etkileri	,185	,029	,315	6,334	0,000

Bağımlı Değişken: Kaygı, R: 0,315, R^2 : ,099, F:40,125, p :0,000

Regresyon modeli, F (df1,df2)= f-değeri, p=Anlamlılık değeri, R^2 =Açıklanan varyans

F(1,365)=40,125, p <001, R^2 =0,099

β = beta değeri, t(df)= t-değeri, p=Anlamlılık değeri

β = ,315, t(365)=6,334, p <0,01

“Tablo 4.42” ele alındığında anlamlı bir regresyon modeli, F(1,365)=40,125, p <001 ve bağımlı değişken %9’unun (R^2 =0,099) bağımsız değişken tarafından açıklandığı bulunmuştur. Yani, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri değişkeni ile kaygı algısı orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki sergilemekte (R: ,315, R^2 :0,099, p :0,000)

ve COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinin toplam varyansının %9'unu açıklamaktadır. Bu bağlamda, bağımlı değişkendeki (kaygı) %9'luk değişim modele dahil elde edilen bağımsız değişken (COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri) tarafından açıklanmaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayıları β 'ya göre, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinde bir birimlik artış, kaygı üzerindeki %31,5'lik bir artışa neden olmaktadır. Buna göre bağımsız değişken bağımlı değişkeni olumlu ve anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta=.315$, $t(365)=6,334$, $p<0,01$). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları ele alındığında ise, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinin kaygı üzerinde anlamlı bir yordayıcısı olduğu ve pozitif yönlü bir etkisinin olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda Regresyon H1 hipotezi kabul edilmektedir.

9. ANALİZ SONUÇLARI

COVID-19 salgınının istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu işsizlik kaygısı ile sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları adlı çalışmada, öncelikle araştırmada salgın hastalığın çalışma hayatında yarattığı etkileri anlamak ve öneriler sunmak amaçlanmıştır. Araştırmanın kapsamı Balıkesir ili içerisinde çalışan, çalışmayan ve iş arayan yetişkinlere sunulmak üzere hazırlanan 3 ölçek ve 8 demografik özelliğe ilişkin toplam 54 sorudan oluşan ve 371 katılımcıya uygulanan bir anket soru formundan oluşmuştur. Bu anket soru formu bir istatistik programı ile analiz edilmiştir. Anket sorularının güvenilirliğini test etmek amaçlı güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu bağlamda Cronbach's Alfa Değeri (α)= 0,79 ($0,60 \leq \alpha < 0,80$) olarak bulunmuş, ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Özdamar, 2000).

Anket sonuçları incelendiğinde, demografik bilgiler ele alınmış olup tanımlayıcı istatistiksel metotlar (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) uygulanmış, katılımcıların sorulara verdiği cevaplar üzerine değerlendirilmeler yapılmıştır. Anket soruları çoklu yanıt soruları, Likert tipi sorular ve evet hayır yanıtli sorulardan oluşmaktadır. Verilen yanıtlar değerlendirilip katılımcıların %51,8'i 25-34 yaş aralığında olduğu ve %67,4'ünün ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların %50,9'u evli, %45,3'ünün bekar, %3,8'inin boşanmış olduğu, eğitim seviyesinin ise %61,7 ile çoğunluk olarak lisans eğitimi olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların %54,2'si özel, %27'si çalışmayan kesim, %17'si kamu ve %1,9'u ise emeklidir. Aylık gelir üzerinden

bakıldığında ise verilen cevapların katılımcılar üzerindeki çoğunluğu olan %52,3 ile 2001-5000 TL/ay gelire sahip oldukları görülmüştür. Demografik bilgilerin sonuçları dışında, katılımcıların COVID-19 salgınından etkilenme durumları, kaygı düzeyleri ve ne kadar önlem alıp ne kadar uyguladıkları ölçülmek istenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun COVID-19 salgını hakkında bilgilerinin orta düzeyde olduğu ve gün içerisinde ara ara virüsü düşündükleri (%51,9) verilen yanıtlar üzerinden anlaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların COVID-19 salgınından kaynaklı günlük yaşantıda yüksek derecede etkilendikleri (%84,1), katılımcıların çoğunun ev işleriyle ilgili sorumluluklarının arttığı (%17,6), sosyal ve çalışma hayatını oldukça etkilediği, çalışma hayatında değişikliklerin yaşandığı ve bu sürece uymak zorunda oldukları görülmüştür. Çalışma hayatındaki yeni düzen home office/ online çalışma önceden de var olan fakat bu kadar gündemde bulunmayan çalışma türü olarak karşımıza çıkmış, çalışanların bir kısmı uzaktan çalışmak zorunda kalmıştır. Ayrıca katılımcıların bir kısmının da işlerinin uzaktan çalışmaya uygun olmadığı anlaşılmıştır. İşverenlerin aldıkları önlemler arasında çalışanların mesai saatlerini azaltma, ücretsiz izin (%7,8) gibi yollar uygulanmıştır. Ayrıca katılımcıların pandemiden kaynaklı daha fazla çalışmak zorunda oldukları (%12,2), bir kısmının da işten çıkarma yasağının kalkmasından sonra işten çıkarıldıkları (%5,9), %6,6'sının ise iş aramaktan vazgeçtikleri sonuçlar neticesinde anlaşılmıştır. Katılımcıların önlemlere uyma konusunda da özen gösterdikleri fakat bu salgın hastalığın belirsizliğinden kaynaklı endişeli bir süreç geçirdikleri görülmüştür. COVID-19 sürecindeki çalışma şartları sebebiyle verimliliğin azaldığı ve çalışmak zorunda olmalarından kaynaklı işverenden veya iş çevresinden virüsün bulaşma olasılığının yüksek olması, katılımcılar üzerinde kaygıyı yaratmıştır. COVID-19 salgın sürecinde katılımcıların çalışma hayatı üzerine kaygıları, gelecek kaygıları, işsizlik kaygısı, iş bulamama kaygısı gibi birtakım kaygılar oluşmuş ve salgın sürecinin ne kadar süreceği ve sonrasında da çalışma hayatının ne zaman düzeleceği, ülke ekonomisinin ne kadar sürede toparlanacağı konusunda karamsar bir tablo çizildiği verilen cevaplar üzerinden anlaşılmıştır.

Analiz sonuçlarına bakılırsa, öncelikle veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği test edilmiş, Tabachnick ve Fidell (2013) çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,50$ aralığında olması durumunda normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Bu amaçla parametrik testler olan t-testi, tek yönlü varyans (Anova) testi, Pearson korelasyon

analizi ve basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Katılımcıların COVID-19 kaygı ölçeği, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ve önlem ölçeği puanlarının ortalamaları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak için bağımsız t-testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ele alınan ölçeklerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Bu bağlamda COVID-19 salgınının cinsiyet fark etmeksizin herkesi etkilediği anlaşılmıştır. Diğer bir analiz türü olan tek yönlü varyans (Anova) analizi ise ölçekler ve demografik bilgiler üzerinde uygulanmıştır. Demografik bilgiler (yaş, medeni durum, eğitim durumu, sektör, aylık gelir) tek tek ele alınıp ölçekler üzerinde anlamlı bir farklılık gösterip gösterilmediği anlaşılmak istenmiştir. COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği üzerine yaş, eğitim durumu, sektör ve aylık gelir anlamlı bir farklılık göstermektedir. 15-24 yaş aralığının COVID-19 sosyal ve çalışma hayatına etkisinden etkilenme durumu diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olup, eğitim seviyesi düştükçe, aylık gelir azaldıkça etkilenme durumları da artmaktadır. Ayrıca özel ve çalışmayan kesimin kamu kesimine göre COVID-19 pandemisinden daha çok etkilendiği söylenebilir. Kaygı ölçeğinin ise sektör, aylık gelir üzerinde anlamlı bir farklılaşma yarattığı görülmüştür. Bu bağlamda kamu sektöründe çalışan gruplar ve aylık geliri daha yüksek olan gruplar kaygıyı daha az hissettikleri sonucuna varılmıştır. Önlem ölçeğine bakıldığında ise yaş ve sektör üzerinde anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Bu farklılaşma çalışmayan grubun ve 15-24 yaş grubunun daha çok önlemler aldığı ve alınan önlemlere uyduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer analiz türlerinden olan basit doğrusal regresyon ve Pearson korelasyon analizleri ölçekler üzerinde uygulanmıştır. Korelasyon analizinin uygulanmasının amacı iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin gücü ve yönünü belirlemektir. Analiz sonuçlarına göre, kaygı ve COVID-19 salgını sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ile kaygı ve önlem ölçeği arasında pozitif, anlamlı ve r katsayısı 0,2-0,4 aralığında olması sebebiyle zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=,315$, $r=,249$, $p<0,01$). Aynı şekilde COVID-19 salgını sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ile önlem ölçeği arasında da pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=,225$, $p<0,01$). COVID-19 pandemisinin sosyal ve çalışma hayatında yarattığı etkilerin artma ya da azalma

durumlarına göre kaygı ve önlem değişkenleri de aralarındaki pozitif ilişkiden kaynaklı artma ya da azalma olarak değişim gösterecektir sonucuna varılabilir.

COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinin kaygı bağımlı değişkeni üzerinde ne derece etkili olduğunu anlamak üzere bir başka analiz türü olan basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi herhangi bir değişkenin bir ya da daha fazla değişkenle aralarındaki ilişkinin matematik fonksiyonunu ifade etmektedir. Uygulanan basit doğrusal regresyon analizine göre, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkisindeki bir birimlik artış, kaygı üzerindeki %31,5'lik bir artışa neden olmaktadır. Buna göre bağımsız değişken bağımlı değişkeni olumlu ve anlamlı olarak yordamaktadır.

Regresyon H₁: Bağımsız değişken bağımlı değişkenin anlamlı bir yordayıcısıdır.

Yani, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri bağımsız değişkeni, kaygı bağımlı değişkenini pozitif yönlü ve anlamlı olarak yordamakta olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda Regresyon H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

COVID-19 salgın süreci öncesinde Türkiye’de 2014 yılından 2019 yılına kadar kadın istihdamı artış göstermiş olup kadın işsizlik oranının da artış hızı artarak devam etmiştir. 2014 ile 2018 yılları arasında kadın işsizlik oranının artış hızı 13,54 olarak gerçekleşmiş olmasına rağmen en yüksek işsizlik oranının kadın işgücü bazında, 2019 yılında %16,8 oranında gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Erkek işgücü için ise işsizlik oranının 2014 ile 2018 yılları arasında istatistiksel olarak dalgalı seyretmesine karşın beş yıllık işsizlik oranı ortalama %9,54 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında işgücü arasında önceki beş yıla nazaran %33 artış göstererek en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2020 yılı Mart ayından itibaren COVID-19 pandemisinin ilan edilmesi sonucu 2020 yılı Şubat ayı işgücüne katılma ve istihdam oranları sırasıyla %50,4 %43,6 iken aynı yılın Mart ayında %48,2 %41,9 oranları ile azalış göstermiştir. 2019 yılı işsizlik oranına nazaran 2020 yılı işsizlik oranında gözle görülür bir biçimde aşağı yönlü bir trend göze çarpmaktadır. Bu durumun işgücüne katılım oranı ile istihdam oranının azalış göstermesiyle uyum sağlamamasının nedeni TÜİK’ in işsizlik oranını hesaplarken kullanmış olduğu dar manada işsiz tanımından ve istatistiksel hesaplama yönteminden kaynaklı olduğu düşünülmektedir (TÜİK, 2021). TÜİK’ in dar tanımlı işsiz sayısı hesaplamasına göre, 2020 yılında 2019

yılına göre 408 bin kişi azalarak 4 milyon 61 bin kişi olmuştur. Ayrıca dar tanımlı işsizlik oranı 0,6 puanlık azalış ile %13,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Geniş tanımlı hesaplama göre ise işsiz sayısı 2020 yılında 2 milyon 416 bin kişi artarak 7 milyon 222 binden 9 milyon 638 bine yükselmiştir. 2019 yılında geniş tanımlı işsizlik %20,7 iken, 2020 yılında %27,4'e yükselmiştir (TÜİK, DİSK-AR: 2021).

Sonuç olarak COVID-19 pandemisinin istihdama, işsizliğe, çalışma hayatına ve insanlar üzerinde yarattığı işsizlik kaygısına etkileri önemli derecede hissedilmiştir. Literatüre bakıldığında Gürocak (2020), Ceviz vd. (2020) ve Bozkurt (2020), çalışmalarında COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına olumsuz etkilerinin insan yaşamındaki kaygıyı artırdığı sonucuna varmış, pandeminin çalışma hayatındaki düzeni değiştirdiği, pandemi sonrasında ortaya çıkan psiko-sosyal sorunların çalışanların verimliliğini azalttığı ortaya konmuştur. Ayrıca salgının katılımcılar üzerinde maddi ve manevi sıkıntılara sebep verdiği, katılımcıların çoğunun pandemiden kaynaklı geçim sıkıntısı yaşadıklarını ve bunun sonucunda katılımcılar üzerinde işsizlik kaygısı ve gelecek kaygısı oluştuğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların alınan tedbirlere uyum sağladıkları verilen yanıtlar üzerinde değerlendirilmiştir. Balcı ve Çetin (2020) çalışmasında ise COVID-19 pandemisinin Türkiye ekonomisinde istihdam ve çalışma hayatı üzerindeki etkilerini ele alarak salgının, istihdamda üzerinde kayıplara, ekonomik büyüme kayıplarına, durgunluk ve daralmanın yaşandığına, çalışma hayatını da derinden etkilediği sonucuna ulaşmış ve önerilere yer verilmiştir. Bu araştırma da diğer çalışmaları destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bağlamda çalışmada geliştirilen H₁ hipotezi reddedilmiş, H₂, H₃, H₄ ve H₅ hipotezleri kabul edilmiştir.

H₁ : COVID-19 pandemisi işsizliği artırmıştır.

H₂ : COVID-19 pandemisi çalışanlarda kaygıyı artırmıştır.

H₃ : COVID-19 pandemisi iş arayanlar üzerinde kaygıyı artırmıştır.

H₄ : COVID-19 pandemisi çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemiştir.

H₅ : COVID-19 pandemisi sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşüm mümkündür.

COVID-19 pandemisinin dar manada işsizliği artırmadığı ancak geniş manada işsizliği artırdığı, çalışma hayatını olumsuz yönde etkilediği çalışanlarda ve özellikle iş

arayan bireyler üzerinde kaygıyı artırdığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca COVID-19 pandemisi sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün mümkün olacağı fakat bunun zaman alacağı verilen yanıtlar neticesinde anlaşılmıştır. Salgın sürecinin devam etmesi ve etkilerinin de halen sürmesi sebebiyle, sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün yolları aranmış ve öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan bu çalışmanın gelecek kaynaklara ışık tutması hedeflenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2019 yılı Aralık ayında Çin’de ortaya çıkan COVID-19 adı verilen salgın hastalık hızla tüm dünyaya yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından Mart 2020’de pandemi olarak ilan edilmiştir. Geçmişte olduğu gibi salgın hastalıklar yaşandığı o bölgenin ekonomik ve sosyal hayatını neredeyse tamamen durdurmuştur. Günümüz pandemisi olarak karşımıza çıkan COVID-19 salgın hastalığı da tüm dünyayı ve ülkemizi ele geçirmiş ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomik hayatın durması, çalışma hayatı ve istihdam açısından büyük bir tehdit oluşturmuştur. Geçmişten günümüze ülkemizin önemli bir ekonomik sorunu olan işsizliğin birçok sebebi vardır. Ülkemizde yaşanan ekonomik sorunlar, işgücü piyasalarında yaşanan ekonomik problemler ve belirsizlikler, yaşanan salgın hastalıklar gibi birtakım olumsuzluklar istihdamı etkilemektedir. Bu bağlamda COVID-19 pandemisi ülkemizi de etkisi altına alarak istihdamı olumsuz olarak etkilemiş, işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. 2019 yılı 15 yaş ve üzeri bireylerin işgücüne katılım oranı %52,85, 2020 yılı %49,07, 2021 yılı ise üç çeyreklik dönem %51,1 oranında gerçekleşmiştir. 2019 yılı istihdam oranı ise %45,6 oranından, 2020 yılı %42,65 oranında azalış göstermiş, 2021 yılı ise üç çeyreklik dönem %44,8 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı ise 2019 yılı %13,75, 2020 yılı %13,15, 2021 yılı ise üç çeyreklik dönem %12,3 oranındadır. 2019 yılı işgücüne katılım ve istihdam oranının 2020 yılında azalış göstermesi, işsizlik oranının da aynı şekilde azalış göstermesi, Covid-19 pandemisinin getirdiği kısıtlamalardan (sokağa çıkma yasağı, tam kapanma vs.) ve TÜİK’ in dar manada işsiz tanımından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Geniş tanımlı hesaplama göre ise işsiz sayısı 2020 yılında 2 milyon 416 bin kişi artarak 7 milyon 222 binden 9 milyon 638 bine yükselmiştir. 2019 yılında geniş tanımlı işsizlik %20,7 iken, 2020 yılında %27,4’e yükseldiği görülmüştür (TÜİK, DİSK-AR: 2021). Ayrıca COVID-19 pandemisi, çalışma hayatında yarattığı düzensizliklere bağlı olarak çalışanlar üzerinde kaygıya neden olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmanın ilk bölümünde geçmişten günümüze salgın hastalıklara ve günümüz pandemisi olan COVID-19 hakkında bilgilere değinilmiştir. İkinci bölümde ise istihdam ve işsizlik kavramlarına, COVID-19 salgınının dünyada ve ülkemizde istihdama etkisi ve yarattığı işsizliğin sonuçlarına yer verilmiş, grafik ve tablolar yardımıyla gösterilmiştir. Üçüncü bölümde ise sağlıklı bir çalışma hayatına dönüşümün yolları ve COVID-19

sonrası oluşan genel kaygı ve işsizlik kaygısı kavramları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise COVID-19 salgınının istihdama etkisi, yarattığı işsizlik ve çalışanlarda oluşturduğu işsizlik kaygısı ve sağlıklı bir çalışma hayatına dönüşümün yolları üzerine bir anket çalışması uygulanmıştır. Anket sonuçları bir istatistik programı ile ele alınmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre COVID-19 salgını sosyal ve çalışma hayatını olumsuz anlamda etkileyerek, bireyler üzerinde endişe, kaygı gibi psikolojik etkiler yaratmıştır. COVID-19 salgını sebebiyle işverenlerin iş sürelerinde azaltmaya gittikleri, alınan önlemler neticesinde çalışanların daha az çalışmak durumunda kaldıkları ve sonucunda geçimlerini temin etme konusunda sıkıntı yaşadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Anket sonuçlarına göre katılımcıların çoğunluğunun mali birikimlerinin hiç olmadığı, pandemiden kaynaklı da ücretsiz izin, mesai saati azaltmaları ve işten ayrılmalar gibi birtakım kısıtlamalar geldiği anlaşılmıştır. Eğitim ve gelir düzeyi düşük olan bireyler, gelir düzeyi daha yüksek olan bireylere göre ekonomik açıdan daha çok zorlandıkları sonucuna varılmıştır. Ayrıca salgın sürecinde özelde çalışan ve çalışmayan bireylerinde sosyal ve ekonomik hayatlarında daha fazla kaygı duydukları, gelecekte işini kaybetme korkusu yaşadıkları ve çalışmayan bireylerin de bir kısmının iş bulamama ve iş aramaktan vazgeçmeleri gibi birtakım sorunlar içerisinde kaldıkları verilen anket yanıtları üzerinden anlaşılmıştır. COVID-19 salgınının devam etmesi ve ne zaman biteceği hakkında net bir bilginin olmaması sebebiyle günlük yaşamın ve çalışma hayatının bir şekilde sürdürülmesi gerekmiştir. Bu amaçla birtakım tedbirler alınmış ve insanlar bu tedbirlere uyma konusunda özen göstermişlerdir.

Çalışmada parametrik testler olan t-testi, tek yönlü varyans (Anova) testi, Pearson korelasyon analizi ve doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Uygulanan t-testi ile Covid-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği, kaygı ölçeği ve önlem ölçeğinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma yaratmadığı, COVID-19 salgınının cinsiyet fark etmeksizin herkesi etkilediği sonucuna varılmıştır. Anova testi sonuçları ele alındığında katılımcıların, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinden etkilenme durumlarının 15-24 yaş aralığının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu, eğitim seviyesi düştükçe, aylık gelir azaldıkça etkilenme durumlarının da arttığı belirlenmiştir. Ayrıca özel ve çalışmayan kesimin kamu kesimine göre COVID-19 pandemisinden daha çok etkilendiği söylenebilir. Kaygı ölçeğinin ise sektör, aylık gelir

üzerinde anlamlı bir farklılaşma yarattığı test edilmiştir. Bu sebeple kamu sektöründe çalışan gruplar ve aylık geliri daha yüksek olan gruplar kaygıyı daha az hissettikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Önlem ölçeği ele alındığında ise çalışmayan grubun ve 15-24 yaş grubunun daha çok önlemler aldığı ve alınan önlemlere uyduğu sonucuna varılmıştır. Pearson korelasyon analizi sonuçları değerlendirilirse, kaygı ve COVID-19 salgını sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ile kaygı ve önlem ölçeği arasında pozitif, anlamlı ve r katsayısı 0,2-0,4 aralığında olması sebebiyle zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=,315$, $r=,249$, $p<0,01$). Aynı şekilde COVID-19 salgını sosyal ve çalışma hayatına etkileri ölçeği ile önlem ölçeği arasında da pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki olduğu elde edilmiştir ($r=,225$, $p<0,01$). COVID-19 pandemisinin sosyal ve çalışma hayatında yarattığı etkilerin artma ya da azalma durumlarına göre kaygı ve önlem değişkenleri de aralarındaki pozitif ilişkiden kaynaklı artma ya da azalma olarak değişim gösterecektir sonucuna varılabilir. COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkilerinin kaygı bağımlı değişkeni üzerinde ne derece etkili olduğunu anlamak üzere bir başka analiz türü olan basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Uygulanan basit doğrusal regresyon analizine göre, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkisindeki bir birimlik artış, kaygı üzerindeki %31,5'lik bir artışa neden olmaktadır. Buna göre bağımsız değişken bağımlı değişkeni olumlu ve anlamlı olarak yordamaktadır. Yani, COVID-19 salgınının sosyal ve çalışma hayatına etkileri bağımsız değişkeni, kaygı bağımlı değişkenini pozitif yönlü ve anlamlı olarak yordamakta olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda analiz sonuçlarına göre çalışmada geliştirilen H_1 hipotezi reddedilmiş, H_2 , H_3 , H_4 ve H_5 hipotezleri kabul edilmiştir.

H₁: COVID-19 pandemisi işsizliği artırmıştır.

H₂: COVID-19 pandemisi çalışanlarda kaygıyı artırmıştır.

H₃: COVID-19 pandemisi iş arayanlar üzerinde kaygıyı artırmıştır.

H₄: COVID-19 pandemisi çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemiştir.

H₅: COVID-19 pandemisi sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşüm mümkündür.

COVID-19 pandemisinin dar manada işsizliği artırmadığı ancak geniş manada işsizliği artırdığı, çalışanlar ile iş arayanlar üzerinde kaygıyı artırdığı, çalışma hayatını

olumsuz yönde etkilediği ve COVID-19 sonrası sağlıklı bir çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün mümkün olacağı fakat bu oluşumun zaman alacağı görüşü verilen yanıtlar neticesinde anlaşılmıştır. Bu bağlamda COVID-19 pandemisinin insanlık tarihine bıraktığı önemli izler gibi çalışma hayatına da ciddi derecede izler bırakacağı öngörülmektedir. İlerleyen zamanlarda dünyanın; eğitim, sağlık, ulaşım, sosyal ve kültürel yaşam, turizm gibi her alandaki, çalışma ilişkileri ve üretim şekli gibi ekonomideki salgın ihtimalini en aza düşürmek amacıyla yapılanmalara gidilmesi gerekmektedir. COVID-19 pandemisi sonrası çalışma hayatından çalışma tarzına, iş düzenine, işyeri kavramına yönelik köklü bir dönüşüm ve değişim gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu değişim ve dönüşüm, dünyanın sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişi doğrultusunda gerçekleşen gelişmeler sonucunda, ilerleyen dönemlerde salgın hastalıklara karşı oluşan hassasiyetten kaynaklı daha da hızlanacağı düşünülmektedir. Sanayi toplumunda üretimde kullanılan büyük ölçeklerin yerini, bilgi toplumunda orta ve küçük ölçekli üretim tarzı alacaktır. Pandemi sonrası çalışma hayatında fazla sayıda insanın toplu ve yakın şekilde çalışması gereken yapılardan uzak durulması öngörülmektedir. Bu bağlamda kamunun özellikle iş sağlığı ve güvenliği noktasında üzerine düşen düzenlemeleri gözden geçirmesi gerekecek, ayrıca bilhassa işverenlerin çalışma düzeni ile ilgili aktif şekilde rol alması beklenmektedir. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde çalışma tarzında değişiklikler meydana gelecek ve sanayi toplumundaki katı çalışma tarzlarının yerini esnek çalışma tarzlarına bırakacaktır. COVID-19 pandemisi sürecinde önemli derecede çalışma tarzındaki esneklik uygulamaları ilerleyen zamanlarda yaygın olarak artacağı ve kamunun da yaptığı düzenlemeler, çalışan ve işverenlerin de esnek çalışma tarzını benimsemesi sonucu esnek çalışma türlerinin de geliştirilmesi beklenmektedir (Balcı ve Çetin, 2020: 40-41). COVID-19 pandemisi sonucunda birçok fiziki işyerleri kapanmış, sağlıklı bir çalışma ortamı sağlanması açısından çalışanların iş türüne göre uzaktan çalışma ve evden çalışma uygulamasına geçilmiştir. Bu bağlamda iş süreleri daha esnek, iş düzenleri daha da farklılaşmıştır. İlerleyen zamanlarda görüleceği üzere sağlıklı çalışma ortamlarının daha da artırılması, işin türüne göre uzaktan çalışmanın daha da artacağı hatta kalıcı hale geleceği öngörülmektedir. Çalışma hayatının sağlıklı şekilde oluşabilmesi açısından pandemi sonrasında çalışma hayatında istikrarın sağlanması ve tedbirler doğrultusunda uygulamaya geçilmesi gereklidir. Bu bağlamda devletin düzenleyici, denetleyici ve

koruyucu rolünü üstlenmesi gerekmektedir. COVID-19 pandemisinden kaynaklı derinleşmesi olası olan işsizliğin önlenmesi adına yeni düzende ekonomik yapının daha güçlü şekilde sağlanması, birtakım önlemler alınmasında fayda vardır. Bu sebeple başta kamu, işverenler (özel sektör), sendikalar ve meslek kuruluşlarının üzerlerine düşenleri yapmaları gerekmektedir (Balcı ve Çetin, 2020: 41-43).

Türkiye’de çalışma hayatına dair alınan birtakım önlemler içerisinde yukarıda bahsedildiği gibi esnek ve uzaktan çalışma sistemine geçilmiştir. Asgari ücret desteği verilmiş, kısa çalışma ödeneğinde faydalanabilme süreci hızlandırılmış, telafi edici çalışma süresi 2 aydan 4 aya çıkarılmıştır. Telafi edici çalışma süresi, çalışanların zorlayıcı nedenlerden kaynaklı çalışma sürelerindeki azalmayı ve durdurmayı ifade etmektedir. Bu sebeple görülüyor ki ülkemiz gibi birçok ülkede COVID-19 salgın sürecinde toplumlarını, ekonomik hayatı korumak adına birtakım tedbirler almaktadır. Bu alınan tedbirlerin sağlıklı şekilde uygulanabilmesi için devletin işçi-işverenle birlikte çalışması, toplumu güvenli tutacak çalışma ortamını sağlayıcı önlemler alması gerekmektedir (Erol, 2020: 223-224).

COVID-19 ile mücadelede işçi (işçi örgütleri) ve işverenlerin rolleri çok önemlidir. İşçilerin (işçi örgütlerinin) rolleri;

- COVID-19 krizine karşı işçi örgütleri, işçilere gerekli bilgileri vermeleri ve krize karşı alınacak kararlarda yer almaları, tedbirleri uygulamaya yardımcı olmaları gerekmektedir.
- Salgın sürecinde işçiler duyarlı olmalı, iş birliği yapmaları, sakin ve sabırlı olmaları gerekmektedir.
- COVID-19 virüsünün yayılımını önlemek için, işçilerin el ve yüz temizliğe önem göstermeleri, hijyen kurallarına uymaları gerekmektedir (ILO, 2021).

İşverenlerin rolleri;

- COVID-19 salgın sürecinde çalışma hayatına dair yerel ve ulusal yetkililerce alınan kuralları bilerek, çalışanlarına gerekli bilgileri vermeleri gerekmektedir.
- İşçilerin ve işyerine dair risk değerlendirilmesi yapılmalı ve riskler tespit edilerek gerekli önlemler alınmalıdır.
- İşyerinde sağlığa uygun koşullar sağlanmalı ve mesafe kuralına uyulmalıdır.

- İşverenler tarafından yaşanan kaygı devlete bildirilmeli, iş esnekliği gibi çalışma hayatıyla ilgili gerekli destek ve tavsiye almalıdırlar (ILO, 2021).

Literatüre bakıldığında COVID-19 salgını sonrası sağlıklı bir çalışma hayatına dönüşüm üzerine birtakım öneriler yer almaktadır.

- Çalışma ortamında çok sayıda işçinin yer almaması, devam eden faaliyetler üzerinde geçici de olsa bir baskı kurabilmektedir. Mevcut çalışanlar sağlıklarını ve güvenliklerini tehlikeye atacak bir halde olmamaları önemlidir. Ek iş yüklerini çalışanlar olabildiğince kısa tutmalı ve yöneticilerin durumu takip etme ve çalışan işçilerin kendilerine aşırı olarak yükleme yapmamaları gerektiği konusunda yardımcı olmaları gerekmektedir. Çalışma süreleri ve dinlenme zamanları ile ilgili kurallara dikkat edilmelidir (Zu ve diğ., 2020).
- Uzaktan çalışanlara teknolojik donanım ve yazılımlarının kullanımında destek olunmalıdır (Korkmaz, 2020: 120).
- İş yerinde bulunan sağlık hizmetleri ve iş yeri hekimleri, işçilere gerekli tavsiyeleri vererek, işçilerin adaptasyon sorunu yaşamamaları açısından en iyi desteği sağlamalıdır. Ayrıca iş yerinde iş sağlığı hizmeti bulunmuyorsa bu konulara hassasiyetle değinmek önemlidir. Özellikle COVID-19 hastası olan işçilerin ayrımcılığa maruz kalmamalarına dikkat edilmelidir (Lauer ve diğ., 2020).
- İşçilerin baskı altında hissetmeleri riski önemli bir konudur. Yönetici ve çalışma arkadaşlarından gerekli desteklerin verilmesi ve etkili iletişim kurulması gerekmektedir. Bu destek işçilerin ruh sağlığı açısından önemlidir. Eğer işyerinde kademeli şekilde işe geri dönüş başlatıldıysa, düzenli olarak personel toplantıları yapılması da diğer önemli konulardan biridir (Korkmaz, 2020: 120).
- COVID-19 salgın sürecinde gelecekte işini kapatma riski ve yeniden işe başlama, işyeri açma durumlarına karşı acil durum kriz yönetimleri oluşturulmalıdır. İşletmelerin gelecekte buna benzer bir olayla karşılaşma olasılığında yardımcı olacak bir kontrol listesi hazırlamaları yararlarına olacak bir konudur (Graselli ve diğ., 2020).

- İşverenler ve çalışanlar, COVID-19 salgın sürecinde kazanılan deneyim ve edinilen tecrübeleri, uzaktan çalışma politikası ve prosedürleri geliştirme ya da mevcutta bulunan politikaları gözden geçirebilirler (Graselli ve diğ., 2020).
- COVID-19 salgınının sadece ekonomik tarafı dışında halk sağlığını da önemli derecede etkilediği bilinmektedir. COVID-19 salgını insanların zihinsel sağlığını olumsuz yönde etkilemiş, stres, kaygı ve belirsizlik gibi duyguları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca iş yerinde çalışanlara karşı daha duyarlı ve anlayışlı olunması, iş yeri ve çalışanların verimliliğinin korunmasına yardımcı olabilir (Korkmaz, 2020: 124).

Ülkemizde uygulanan ya da uyulması gereken birtakım önlemler ele alınarak, çalışmada uygulanan anketin sonuçlarına göre, katılımcıların katılım düzeylerine ilişkin birtakım öneriler oluşturulmuştur.

- Personele, kişisel hijyen uygulamaları için gerekli hatırlatmalar yapılmalıdır. Ayrıca sabun, el dezenfektanı, dezenfektan mendil gibi birtakım malzemelerin çalışma ortamında bulundurulması gereklidir.
- İşverenin, iş yerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi alması, araç ve gereçleri noksansız bulundurması önemlidir.
- COVID-19 salgın sürecinde kaygıyı artıran durumların başında çalışma ortamında virüse yakalanma korkusudur. Bu sebeple işverenlerin ve çalışanların kişisel temizliklerine özen göstermeleri, mesafe kurallarına uygun davranmaları vb. çalışma ortamının sağlığı açısından önemlidir.
- COVID-19 salgın sürecinde kaygıyı, stresi azaltmak için sosyal faaliyetlerde bulunmak önemlidir (film seyretmek, oyun oynamak, müzik dinlemek, sohbet etmek, ev işleriyle uğraşmak vb.).
 - İşyerlerinde çalışanlara sağlıklı bir çalışma ortamı sağlanması için psikolojik destek sağlanmalıdır.
 - Çalışanların güvenlik kaygılarını dile getirebilmeleri açısından ortam hazırlanmalıdır.
 - İşverenlerin çalışanların COVID-19'a maruz kalma riskini aza indirmek amacıyla risk değerlendirmesi yapmaları gerekmektedir.

- Salgın sürecinde ve sonrasında ekonominin sağlıklı hale gelmesi için işverenlerin desteklenmesi şarttır.
- Salgın sürecinde ve sonrasında toplumsal huzurun ve barışın devamı için çalışanların desteklenmesi şarttır.
- Salgın sürecinde ve sonrasında yeni bir ekonomik düzen kurulacağı için, sektörler ve istihdam alanları buna göre planlanmalıdır.
- Salgın sürecinde kaybedilen yeteneklerin tekrar kazanılması için, meslek kursları, işbaşı eğitimleri ve uzaktan eğitim desteği sağlanması önemlidir.

Tüm dünya COVID-19 pandemisi sonrasında hayatın (eğitim, turizm, ulaşım, eğlence, sosyal yaşam, kültür), beraberinde ekonomik ve çalışma hayatının eski düzen gibi olmayacağı konusunda hemfikirdir. Aynı şekilde Türkiye'nin de içinde bulunduğu yeni yapıya etkin ve hızlı bir şekilde geçmek için hazırlık yapması şart olmaktadır. Alınan tedbirler ve düzenlemeler sonucu COVID-19 salgınının aşılması sonrasında ortaya çıkan yeni çalışma düzeni, çalışma hayatı ve ekonominin devamlılığının sağlanması için son derece önem arz etmektedir. İşyerlerinin, çalışma hayatının ve çalışma düzeninin normale dönmesi sonucu bu durumun makroekonomik açıdan göstergelere olumlu şekilde yansması başta hükümeti ve beraberinde tüm ülkeyi etkileyen bir durumdur (Balcı ve Çetin, 2020: 58). Bu bağlamda COVID-19 salgın süreci ve sonrasında sağlıklı bir çalışma hayatı psikolojisinin gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması ve alınan tedbirlere uyulması önemli bir konudur.

KAYNAKÇA

- AKDOĞMUŞ, R. (2015), “Eğitim-İstihdam İlişkisinin Kuramsal Çerçevesi”, ([DOC](#)) [EĞİTİM-İSTİHDAM İLİŞKİSİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ | Rojda Seval Akdogmus - Academia.edu](#) Erişim (26.12.2020)
- AKDUR, R. (2006). Sıtma ve Sıtma Salgınları Tarihi. *Bilim Tarihi Araştırmaları*, (2), 11.
- AKGÜN, S.Z. (2019) “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Niyeti İle İşsizlik Kaygısı Arasındaki İlişki”, Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi, E.B.E.** Sakarya.
- AKINCI, M. (2016), “Yükseköğretimli Gençliğin İşsizlik Kaygısı Ve Çalışma Hayatı Algısı: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, S.B.E.** Isparta
- ALAEDDİNOĞLU, F., & Serkan, R. O. L. (2020). Covid-19 pandemisi ve turizm üzerindeki etkileri. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 233-258.
- ALİSİNANOĞLU, F., & ULUTAŞ, İ., (2000). Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler. *Milli Eğitim*, 15-19.
- ALPAGO, H., & ALPAGO, D. O. (2020). Korona Virüs ve Sosyoekonomik Sonuçlar. **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**, (8), 99-114.
- ANDAÇ, F. (2010). **İşsizlik Sigortası**, (2. Baskı), Ankara: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Eğitim Yayını (TÜHİS).
- ARABACI, H., & YÜCEL, D. (2020). Pandeminin Türkiye ekonomisine etkileri ve Türkiye merkez bankası tarafından finansal istikrarı sağlamak amacıyla alınan önlemler. **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 9(2), 91-98.
- ARAL, N. (2016), “TÜRKİYE’DE İŞSİZLİĞİN MEKÂNSAL ANALİZİ”, Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi, S.B.E.** Bursa
- ASLAN, R. (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve COVID-19. **Ayrıntı Dergisi**, 8(85).
- AYDIN, S., & ZENGİN, B. (2008). Yabancı dil öğreniminde kaygı: Bir literatür özeti. **Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi**, 4(1).
- AYTUN, U. & ÖZGÜZEL, C. (2020, April 12). [Türkiye’nin evden çalışması mümkün mü? - Sarkaç \(sarkac.org\) https://sarkac.org/2020/04/turkiyenin-evden-calismasi-mumkun-mu/](#) Erişim Tarihi 17.02.2021

- BALAKRİSHNAN, R. (1999). Unemployment and growth dynamics: Theory and OECD evidence (Doctoral dissertation, London School of Economics and Political Science (United Kingdom)).
- BALCI, Y., & Çetin, G. (2020). COVID-19 pandemisinin Türkiye Ekonomisinde istihdam ve çalışma hayatı üzerindeki etkileri: Sorunlar ve çözüm önerileri.
- BALCI, Y., & ÇETİN, G. (2019). COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN TÜRKİYE'DE İSTİHDAMA ETKİLERİ VE KAMU AÇISINDAN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(37), 40-58.
- BALKAYA, E. (2017) “Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı Ve Girişimcilik Niyeti İlişkisi: TRA1 Bölgesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi, S.B.E.** Erzurum.
- BALTACI, N. N. (2020). COVID-19 Pandemisi ve Ruh Beden İlişkisi, 1-6.
- BARIŞ, Y.İ. (2002). Dünyada Tüberkülozun Tarihçesi. **Toraks Dergisi**, 3(3), 338-340
- BAUER, G. P., SCHLOTTMANN, R. S., BATES, J. V., & MASTERS, M. A. (1983). Effect of state and trait anxiety and prestige of model on imitation. *Psychological reports*, 52(2), 375-382.
- BAYKAL, E. (2020). COVID-19 Bağlamında Psikolojik Dayanıklılık, Kaygı Ve Yaşam Doyum İlişkisi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(2), 68-80.
- BECK, A. T. VE EMERY, G. (2015). **Anksiyete Bozuklukları ve Fobiler**. (Çev: V. Öztürk). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- BEKİROĞLU, C. (2010) “Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Kadir Has Üniversitesi, S.B.E.** İstanbul
- BEYHAN, Ö. (2019) “Türkiye’de Bölgesel Sınıflandırmaya Göre İstihdam Ve Ekonomik Büyümenin İşsizlik Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi, S.B.E.** Bandırma.
- BOZDAĞLIOĞLU, E. Y. U. (2008) “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri Ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(20), 45-65.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y. (2008). Türkiye’de işsizliğin özellikleri ve işsizlikle mücadele politikaları. **Sosyal Bilimler Dergisi**, 20, 45-65.
- BOZKURT, Y., ZEYBEK, Z., & AŞKIN, R. (2020). COVID-19 pandemisi: psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(37), 304-318.

- BOZKURT, V. (2020). Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme ve Verimlilik. *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*, 115-136.
- BOZOK, G. (2019) “İzmir İlinde Mesleki Ve Teknik Eğitim Alan Lise Öğrencilerinin İşsizlik Ve Kariyer Kaygılarının Yapısal Eşitlik Modeliyle İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E.** İzmir.
- BOZPINAR, C. (2010) “İşsizlik-Büyüme İlişkisi: Türkiye İşgücü Piyasası”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, S.B.E.**, Ankara
- BRENAN, B. M. (2020, April 3). U. S. Workers Discovering Affinity for Remote Work, <https://news.gallup.com/poll/306695/workers-discovering-affinity-remote-work.aspx> Erişim Tarihi: 17.02.2021
- BUDAK, F., & KORKMAZ, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. **Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi**, (1), 62-79.
- BULUT, R., & PINAR, Ç. COVID-19 Pandemisi Döneminde Türkiye’de İstihdam Ve İşsizlik. **Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(2), 217-225.
- BULUTAY, T., & Taştı, E. (2004). Informal sector in the Turkish labour market (No. 2004/22). Discussion Paper.
- BURUK, K., & Tefik, O. Z. L. U. New Coronavirus: SARS-CoV-2. *Mucosa*, 3(1), 1-4.
- BURSAL, D. D. (2017). **SPSS ile Temel Veri Analizleri**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- BÜYÜKÖZTÜRK Ş. (2011). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara, Pegem Akademi, s. 100.
- CEVİZ, N., TEKTAŞ, N., BASMACI, G., & TEKTAŞ, M. (2020) COVID-19 Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerini Etkileyen Değişkenlerin Analizi. **Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi**, 3(2), 312-329.
- COLMAN, A. M. (2015). A dictionary of psychology. Oxford Quick Reference.
- ÇAKMAK, Ö. (2005). Eğitim Ve Fen-Edebiyat Fakülteleri Biyoloji Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(14), 115-127.
- ÇİÇEK, B., & ALMALI, V. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kaygı Öz-yeterlilik ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Özel Sektör ve Kamu Çalışanları Karşılaştırması. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- ÇİFTÇİ, R. (2016) “TÜRKİYE’DE BÖLGESEL İŞSİZLİK YAKINSAMASI: MEKÂNSAL BİR YAKLAŞIM”, Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi, S.B.E.** Bursa

- ÇOBAN, A. E., KARAMAN, N. G. (2013). "Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk, Kaygı ve ilişkilerle ilgili Bilişsel Çarpıtmalar". *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmaları*, 2(2), 78-88.
- ÇÖLGEÇEN, Y., & ÇÖLGEÇEN, H. (2020). COVID-19 Pandemisine Bağlı Yaşanan Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- DALBOY, F. (2015) "İSTİHDAM VE İŞSİZLİK SORUNUNUN SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARI BAĞLAMINDA KARS İLİNDE ÇALIŞAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ", Yüksek Lisans Tezi, **Kafkas Üniversitesi, S.B.E.** Kars.
- Deloitte, (2020) [COVID-19 ile mücadele | Deloitte Türkiye | Yayınlar](#) Erişim Tarihi: 12.03.2021
- Deloitte, "Küresel Covid-19 Salgınının Türkiye’de Farklı Kategorilere Etkileri”, Nisan 2020, [Küresel Covid-19 Salgını \(deloitte.com\)](#) Erişim Tarihi: 13.02.2021
- DEMİRBAĞ, M. (2018) “ PANDEMICS THROUGHOUT HISTORY AND THEIR REFLECTION IN ART “, Master Thesis, **Yaşar University, Graduate School Of Social Sciences Art And Design Programme.** İzmir.
- DEMİREL, M. (2019) “ESKİÇAĞ ÖN ASYA TOPLUMLARINDA GÖRÜLEN SALGIN HASTALIKLAR”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, S.B.E.** Ankara.
- DİKMEN, A. U., KINA, M. H., ÖZKAN, S., & İLHAN, M. N. (2020). COVID-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik. *Journal of biotechnology and strategic health research*, 4, 29-36.
- Del Rio-Chanona, R. M., Mealy, P., Pichler, A., Lafond, F., & Farmer, J. D. (2020). Supply and demand shocks in the COVID-19 pandemic: An industry and occupation perspective. *Oxford Review of Economic Policy*, 36(Supplement_1), S94-S137.
- DINGEL, J. I., & NEIMAN, B. (2020). How many jobs can be done at home?. *Journal of Public Economics*, 189, 104235.
- DİSK/Birleşik Metal-İş (2021/2), **Çalışma ve Toplum.** İstanbul: Birleşik Metal- İş Basın Yayın Dairesi, (s. 819-1233), İstanbul
- DİSK-AR, <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5088>. Erişim Tarihi 16.12.2021
- DİSK-AR, <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5228>. Erişim Tarihi 18.12.2021
- DONG, Q., YANG, B., & OLLENDİCK, T. H. (1994). Fears in Chinese children and adolescents and their relations to anxiety and depression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(2), 351-363.

- DUMAN, N. (2020). Üniversite öğrencilerinde COVID-19 korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlük. *The Journal of Social Science*, 4(8), 426-437.
- DUYAN, V. (2020). **COVID 19 SALGININDA VAKA YÖNETİMİ**. İSTANBUL: YENİ İNSAN YAYINEVİ.
- Elif, K. A. R. A. (2020). COVID-19 pandemisi: İşgücü üzerindeki etkileri ve istihdam tedbirleri. **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 7(5), 269-282.
- ENDLER, N. S., & KOCOVSKI, N. L. (2001). State and trait anxiety revisited. *Journal of anxiety disorders*, 15(3), 231-245.
- ERDÖNMEZ, P. A. (2009). Küresel kriz ve ülkeler tarafından alınan önlemler kronolojisi. **Bankacılar Dergisi**, 68, 85-101.
- ERYER, A., & KONUK, T. (2020). İSTATİSTİKİ GÖSTERGELERLE COVID-19 PANDEMİSİNİN ETKİLERİ: TÜRKİYE. *KAYES 2020*, 21.
- ESER, A. G. B. Y., & Terzi, H. (2008). Türkiye'de işsizlik sorunu ve Avrupa istihdam stratejisi. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (30), 229-250.
- ESKİOCAK, M., MARANGOZ, B., & ZENCİR, M. Türkiye'de COVID-19 Pandemisi Döneminde Bağışıklama Hizmetlerinin Durumu ve Eşitsizlikler. *Yeni Koronavirüs Pandemisi Sürecinde Türkiye'de COVID-19 Aşılması ve Bağışıklama Hizmetlerinin Durumu*, 25.
- EURONEWS, <https://tr.euronews.com/> Erişim (17.12.2020)
- EYÜPOĞLU, S. Ö. (2009) "Klinik Psikoloji Depresif Yakınmaları Olan Hastaların Depresyon İle Ölüm Kaygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **Maltepe Üniversitesi, S.B.E.** İstanbul
- LORCU, D. D. (2015). **Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı**. Ankara: Detay Yayıncılık.
- FERNANDES, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. *Available at SSRN 3557504*.
- FETZER, T., HENSEL, L., HERMLE, J., & ROTH, C. (2020). Perceptions of Coronavirus Mortality and Contagiousness Weaken Economic Sentiment. *arXiv preprint arXiv:2003.03848*.
- FITZGERALD, S. M. (1997). The Relationship Between Anxiety And Statistics Achievement: A Meta-Analysis (Doctoral dissertation, University of Toledo).
- FIELD, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. sage.

- GÖKALP, G. (2009) “1990’lı Yıllardan Günümüze Türkiye’de Büyüme, İstihdam Ve İşsizlik Arasındaki İlişkilerin Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, S.B.E.** İstanbul.
- GÖNCÜ, S. (2020) “Exploring Anxiety And Self-Efficacy In Writing: A Case Of An English Preparatory Program”, Yüksek Lisans Tezi, **Bahçeşehir University, E.S.E.** .
- GÖNÜLLÜ, A. R. (2008). Antalya’da Salgın Hastalıklar (1894-1922). **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 24(71), 445-486.
- GUICHARD, S., & RUSTICELLI, E. (2010). Assessing the impact of the financial crisis on structural unemployment in OECD countries.
- GUO, Z. D., WANG, Z. Y., ZHANG, S. F., LI, X., LI, L., LI, C., ... & ZHANG, M. Y. (2020). Aerosol and surface distribution of severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 in hospital wards, Wuhan, China, 2020. *Emerg Infect Dis*, 26(7), 10-3201.
- GÜLALİOĞLU, S. (2019) “Türkiye’de Teknoloji Ve İstihdam İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **Giresun Üniversitesi, S.B.E.** Giresun.
- GÜNDOĞAN, N. (1999) “Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği-Ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 54(01).
- GÜNEŞ, F. D. (2019) “ İşsizlik Ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, S.B.E.** Bandırma
- GÜROCAK, A. A. (2020), “Türkiye’de COVID-19 Salgını Sırasında Yetişkinlerin Kaygı Düzeylerinin ve Psikolojik Dayanıklılıklarının Şema Özellikleri Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Üsküdar Üniversitesi, S.B.E.** İstanbul
- GRASSELLI, G., PESENTI, A., & CECCONI, M. (2020). Critical care utilization for the COVID-19 outbreak in Lombardy, Italy: early experience and forecast during an emergency response. *Jama*, 323(16), 1545-1546.
- Haber, M. (2021). Yerli aşı mı Çin aşısı mı daha etkili, cevap 168 gün sonra belli olacak. <https://www.medyahaber.com/yerli-asi-mi-cin-asisi-mi-daha-etkili-cevap-168-gun-sonra-belli-olacak-haber-102598>.
- HABERTÜRK, (2020, Nisan 30) <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-asgari-ucret-desteginde-ayrintilar-belli-oldu-haberler-2662962-ekonomi> Erişim Tarihi: 04.03.2021
- HAGSTROM, R. P. (2008) “Effects Of İmmediate And Delayed Feedback On Students' State Anxiety During A Teacher Certification Assessment. Northern”, Arizona University.

HAYWOOD, K. M. (2020). A post COVID-19 future-tourism re-imagined and re-enabled. *Tourism Geographies*, 22(3), 599-609.

HJEMDAL, O., VOGEL, P. A., SOLEM, S., HAGEN, K., & STILES, T. C. (2011). The relationship between resilience and levels of anxiety, depression, and obsessive-compulsive symptoms in adolescents. *Clinical psychology & psychotherapy*, 18(4), 314-321.

<http://www.p005.net/analiz/korelasyon-analizi>. (Erişim: 15.11.2021)

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

https://en.wikipedia.org/wiki/Template:COVID-19_pandemic_data Erişim Tarihi 14.12.2020

<https://fas.org/programs/bio/factsheets/smallpoxfs.html> Erişim Tarihi 1.12.2020

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54965441> Erişim Tarihi 17.12.2020

<https://www.who.int/clinical-trials-registry-platform> Erişim Tarihi 16.12.2020

HUANG, Y., & ZHAO, N. (2020), [Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey - ScienceDirect](#) Erişim Tarihi: 11.03.2021

HÜRRİYET (2021, Ocak 19), [2021'in en çok talep görecektir meslekleri açıklandı! Listeyi pandemi çok değiştirdi... - Sondakika Ekonomi Haberleri \(hurriyet.com.tr\)](#) Erişim Tarihi: 27.02.2021 (Kübra Genç yazan kişi)

HÜRRİYET, (20 Aralık 2020) <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-koronavirus-salginini-onlari-etkilemedi-iste-yilin-meslekleri-41514480/14> Erişim Tarihi: 27.02.2021

Hüseyin, Ü. N. A. L., & GÖNÜLAÇAN, A. Türkiye'de Eksik İstihdam Edilenlerin Ortak Özelliklerinin Belirlenmesi: Lojistik Regresyon Analizi.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), “ILO Monitor: Covid-19 and the world of work. Third Edition”, (2020, April 29), https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf Erişim tarihi: 18.02.2021

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), “ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Second Edition”, (2020, April 7), https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf Erişim Tarihi: 18.02.2021

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2021) https://tr.wikipedia.org/wiki/Eksik_istihdam Erişim (05.01.2021)

- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ILO Gözlem: COVID-19 ve Çalışma Yaşamı, 7. Baskı (2021) [wcms_769693.pdf \(ilo.org\)](https://www.ilo.org/wcmsp5/_content/widgets/pdf/_/wcms_769693.pdf) Erişim Tarihi: 10.04.2021
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2021) “COVID-19 and the World of Work”, [COVID-19 ve iş dünyası \(COVID-19 ve iş dünyası\) \(ilo.org\)](https://www.ilo.org/publications/COVID-19%20ve%20iş%20dünyası%20(COVID-19%20ve%20iş%20dünyası)%20(ilo.org)) Erişim Tarihi: 10.06.2021
- IMF, 2021 <https://www.imf.org/external/error.htm?URL=http://www.imf.org/en/Publications/WEQ/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>, ERIŞİM 14.02.2021
- International Clinical Trials Registry Platform (ICTRP). (n.d.).
- İSO- a Çevrimiçi, [İstanbul Sanayi Odası - KORONAVİRÜS SALGINININ EKONOMİK VE SOSYAL HAYATA ETKİLERİNİN AZALTILMASI İÇİN BAZI KANUNLARDA YAPILAN DEĞİŞİKLİK TBMM’DE KABUL EDİLDİ \(iso.org.tr\)](https://www.iso.org.tr/istanbul-sanayi-odasi-koronavirüs-salgininin-ekonomik-ve-sosyal-hayata-etkilerinin-azaltilmasi-icin-bazi-kanunlarda-yapilan-degisiklik-tbmm-de-kabul-edildi) Erişim Tarihi: 25.02.2021
- İŞKUR, (2021) <https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisa-calisma-odenegi/genel-bilgiler/> Erişim Tarihi: 02.03.2021
- İŞLEK, Y. (2018) “Spor Yöneticiliği Bölümü Öğrencilerinin İşsizlik İle İlgili Kaygılarının Depresyon Ve Kaygı Düzeyleri İle İlişkisi Açısından İncelenmesi (Akdeniz Bölgesi Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, **Akdeniz Üniversitesi, S.B.E.** Antalya.
- KARA, Y.L. (2018) “Üniversite Öğrencilerinin İşsizlik Kaygısı: Celal Bayar Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğrencileri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, S.B.E.** Ankara.
- KARADEM, F.B. (2020) “Sağlık Çalışanlarında Covid Korkusunu Belirleyen Psikiyatrik Değişkenlerin İncelenmesi”, Uzmanlık Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, T.F.** Isparta.
- KARASU, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Vakaları Artarken Salgının Ön Safındaki Bir Yoğun Bakım Hemşiresi: “Cephede Duran Kahramanlar”. **Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi**, 24(1), 11-14.
- KARDAŞ, T (2010) “XIX. YÜZYILDA KAFKASYA’DA SALGIN HASTALIKLAR VE KARANTİNA ÖNLEMLERİ (1800-1900)”, Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi, S.B.E.** İzmir.
- KARSLIOĞLU, S. (2018) “The Experience Of Receiving A Tuberculosis Diagnosis And Stigmatization: A Qualitative Study”, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı, **İstanbul Bilgi Üniversitesi, S.B.E.** İstanbul.
- KARTAL, S. (2020). Koronavirüs Salgınında (COVID-19) İş Sözleşmesinin Fesih İmkânı.

- KICIR B. (2010), “Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Psikolojik Etmenler Açısından Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi, S.B.E.** Ankara
- KPMG Türkiye Strateji ve Operasyonlar Danışmanlığı İş Dünyası Gözünden Covid-19’un Etkileri Anketi <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/04/is-dunyasi-gozunden-covid-19-un-etkileri-anketi.pdf>.
- KOL, E. N. (2007) “2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Ve İstihdam Üzerine Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Selçuk Üniversitesi, S.B.E.** Konya.
- KOYLU, Z., & DOĞAN, N. (2010). Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti’nde Sıtma Mücadelesi ve Bu Amaçla Yapılan Yasal Düzenlemeler. **Türkiye Parazitoloji Dergisi**, 34(3), 209-215.
- KÜÇÜKLÜ, H. (2019) “Türkiye’de Aktif İstihdam Politikalarının Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi, S.B.E.** Edirne.
- LAUER, S. A., GRANTZ, K. H., BI, Q., JONES, F. K., ZHENG, Q., MEREDITH, H. R., ... & LESSLER, J. (2020). The incubation period of coronavirus disease 2019 (COVID-19) from publicly reported confirmed cases: estimation and application. *Annals of internal medicine*, 172(9), 577-582.
- LOGO İŞBAŞI, (2020, Nisan 13) <https://isbasi.com/blog/corona-covid-19-virusu-ile-mucadelede-isletmelere-verilen-destekler> Erişim Tarihi 04.03.2021
- LÖK, S., İNCE, A. VE LÖK, N. (2008) “Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu Özel Yetenek Sınavına Girecek Adayların Kaygı Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, Niğde, 2(2), 122.
- LUFKIN, B. (2020, March 13). Coronavirüs: How to Work from Home, The Right Way. <https://www.bbc.com/worklife/article/20200312-coronavirus-covid-19-update-work-from-home-in-a-pandemic>, Erişim Tarihi: 1.06.2021
- MACINTYRE, P. D. (1999). Language anxiety: A review of the research for language teachers. *Affect in foreign language and second language learning: A practical guide to creating a low-anxiety classroom atmosphere*, 24, 41.
- MALAY, D. S. (2020). COVID-19, Pandemic, and Social Distancing. *The Journal of Foot and Ankle Surgery*, 59(3), 447.
- MERCAN, B. (2017) “XIX. Yüzyılda Osmanlı’da Çiçek Salgınları Ve Çiçek Hastalığı İle Mücadele”, Yüksek Lisans Tezi, **Kırklareli Üniversitesi, S.B.E.** Kırklareli.
- MYSOFT, (2021) <https://www.mysoft.com.tr/kisa-calisma-odenegi-nedir-kimler-faydalanabilir#:~:text=%C4%B0%C5%9Fyerindeki%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1n%20ge%C3%A7ici%20olarak%20durdurulmas%C4%B1>

[%B1,nun%20Ek%202.%20maddesinde%20d%C3%BCzenlenmi%C5%9F](#)

Erişim Tarihi 02.03.2021

NASTOPOULOUS, C. (2020). “A Scenario-Based Analysis on the Impact of COVID-19 on the Public Sector, Private Sector, and International Business”, Senior Theses, University of South Carolina, Moore School of Business, 1-24, [A Scenario-Based Analysis on the Impact of COVID-19 on the Public Sector, Private Sector, and International Business](#) Erişim Tarihi 11.03.2021

NIGGEMEYER-HALL, A E. (2001). Family Interaction Factors & Anxiety In Adolescent Females. (Doktoral Thesis). **Seattle: Seattle Pacific University..**

OECD. (2016). Family- Friendly Workplace Practices. [LMF10 Family friendly workplace practices webwa.doc \(oecd.org\)](#) Erişim tarihi 17.02.2021

OKYAY, P. COVID-19 AŞI ÇALIŞMALARI.

ÖZDEN, K., & ÖZMAT, M. (2014). Salgın ve kent: 1347 veba salgınının Avrupa’da sosyal, politik ve ekonomik sonuçları. *İdealkent*, 5(12), 60-87.

ÖZTÜRK, H. (2018). Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam Ve Verem Savaş Mücadelesi. **Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Tıp Tarihi ve Etik Dergisi**, 3(3).

PARILDAR, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30, 19-26.

POUDEL-TANDUKAR, K., CHANDLER, G. E., JACELON, C. S., GAUTAM, B., BERTONE-JOHNSON, E. R., & HOLLON, S. D. (2019, July 9). International Journal of Social Psychiatry, “Resilience and anxiety or depression among resettled Bhutanese adults in the United States” <https://doi.org/10.1177/0020764019862312> Erişim Tarihi: 11.03.2021

Resmi Gazete (2020a, Mart 22). Genelge 2020/4 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1-1.pdf>, Erişim Tarihi: 1.06.2021

ROY, D., TRIPATHY, S., KAR, S. K., SHARMA, N., VERMA, S. K., & KAUSHAL, V. (2020), “Study of knowledge, attitude, anxiety & perceived mental healthcare need in Indian population during COVID-19 pandemic”, *Asian Journal of Psychiatry*, <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102083> Erişim Tarihi: 11.03.2021

SAHRANÇ, Ü. (2007). Stres Kontrolü, Genel Özyeterlilik, Durumluluk Kaygı, Yaşam Doyumuyla İlişkili Bir Akış Modeli. (Doktora Tezi). Ankara: **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.**

SALTIK, A. G. H. S. (2014). Ebola Virus Hastalığı. *Ayrıntı Dergisi*, 2(20).

SGK,(2020)

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/sikca_sorulan_sorular/isverenlere_verilecek_asgari_ucret_destegi Erişim Tarihi: 04.03.2021

SHARMA, R. (2004). Abnormal psychology. Atlantic Publishers & Dist.

SJÖBERG, L. (1998). Worry and risk perception. Risk analysis, 18(1), 85-93.

SMITH, P. (1973). Seasonal Fluctuations in the Motor Vehicle Industry: A Comment. *The Journal of Industrial Economics*, 184-186.

SMITH, R., & ZOEGA, G. (2007). Global unemployment shocks. Economics Letters, 94(3), 433-438.

SOLAK, L., & KUM, H. (2012). “İşsizlik Sorunu, Türkiye’de İşsizlikle Asgari Ücret, Sanayi İstihdam Oranı Ve Yolsuzluk Arasındaki İlişkinin Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Nevşehir Üniversitesi, S.B.E. Nevşehir.**

SÖNMEZ, R. V. COVID-19 Kaygısının İş Gören Performansı Ve Motivasyonu Üzerine Etkisi: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma. **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 7(12), 155-175.

SPIELBERGER, C. D. (1966). Theory and research on anxiety. Anxiety and behavior, 1(3).

SPIELBERGER, C. D. (Ed.). (2013). Anxiety: Current trends in theory and research. Elsevier

STEIN, D. J., HOLLANDER, E., & ROTHBAUM, B. O. (Eds.). (2009). Textbook of anxiety disorders. American Psychiatric Pub.

ŞAHİN, C., & Tunçel, M. (2008). Sınıf Öğretmenliği Ve Beden Eğitimi Öğretmenliğinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Psikososyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 9(2), 45-50.

ŞİRİN, H., & ÖZKAN, S. (2020). Dünyada ve Türkiye’de COVID-19 Epidemiyolojisi. **Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi**.

T.C. Sağlık Bakanlığı <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html> (Erişim 14.12.2020)

TABACHNICK, B. G. (2013). BG Tabachnick, LS Fidell using multivariate statistics.

TANG, J., & GIBSON, S. J. (2005). A psychophysical evaluation of the relationship between trait anxiety, pain perception, and induced state anxiety. The Journal of Pain, 6(9), 612-619.

TAŞCI, H. M., & DARICI, B. (2010). Türkiye’de eksik istihdamın belirleyenleri HIA ile bir mikro veri uygulaması. **Maliye Dergisi**, 158, 278-300.

- TAYAR, T., GÜMÜŞTEKİN, E., DAYAN, K., & MANDİ, E. (2020). COVID-19 Krizinin Türkiye’deki Sektörler Üzerinde Etkileri: Borsa İstanbul Sektör Endeksleri Araştırması. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 293-320.
- TEKİN, A. (2015) “Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, S.B.E.** Isparta
- TEMUR, E. (2020) “İstihdam Politikalarının Etkinliği: Seçilmiş Ülke Uygulamalarının Analizi Ve Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi, S.B.E.** Trabzon
- TING, H., LING, J., & CHEAH, J. H. (2020). It will go away!? Pandemic crisis and business in asia. *Asian Journal of Business Research Volume*, 10(1).
- TUĞLUOĞLU, F. (2008). Türkiye’de sıtma mücadelesi (1924-1950).
- TÜİK, 2021 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> Erişim Tarihi: 16.03.2021
- TÜİK, 2021 <https://data.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 18.02.2021
- TÜİK, 2021 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Kasim-2020-37480> Erişim tarihi 14.02.2021
- TÜİK, 2021 <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> Erişim Tarihi: 16.03.2021
- TÜMER, A., & Serhat, Ü. N. A. L. (2016). HIV/AIDS epidemiyolojisi ve korunma. **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 4(4).
- TÜREL, N.A. (2015) “Türkiye’de İstihdam Ve İşsizlik Sorunları Ve Çözüm Örnekleri: Özel Sektör Çalışanları Açısından Isparta İli Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, S.B.E.** Isparta.
- Türk Metal Sendikası. (2020). **COVID-19 Etkisinde Ekonomi ve Çalışma Yaşamı** (s. 140). içinde Ankara: Atalay Matbaacılık.
- Türk Metal Sendikası. (2021). **COVID-19 Mevzuat ve Çalışma Yaşamına Etkileri: Ankara İli Örneği Üzerinden Kararlar, Genelgeler ve Kronolojik Gelişmeler** (s. 333). içinde Ankara: Büyük Anadolu Medya Grup.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2009), “Çevrimiçi”, <http://tuik.gov.tr/Start.do> Erişim Tarihi 28/03/2020.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2020) <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> Erişim Tarihi 26.12.2020.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2020), “Çevrimiçi”, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> Erişim Tarihi 05/04/2020.
- (2021) [TÜİK - Veri Portalı \(tuik.gov.tr\)](http://tuik.gov.tr) Erişim Tarihi 10.04.2021
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), [TÜİK - Veri Portalı \(tuik.gov.tr\)](http://tuik.gov.tr). Erişim Tarihi 18.12.2021
- U. S. Bureau of Labor Statistics (2020), [Table 1. Workers who could work at home, did work at home, and were paid for work at home, by selected characteristics, averages for the period 2017-2018 \(bls.gov\)](https://www.bls.gov/news.release/archives/wfh20172018.pdf) Erişim Tarihi 17. 02. 2021
- UYANIK, Y. (2008). Neoliberal küreselleşme sürecinde işgücü piyasaları. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(2), 209-224.
- Variola Major, V. Minor”, Federation of American Scientists,
- WANG, C., PAN, R., WAN, X., TAN, Y., XU, L., HO, C. S., & HO, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International journal of environmental research and public health*, 17(5), 1729.
- WEICH, S., & LEWIS, G. (1998). Poverty, unemployment, and common mental disorders: population based cohort study. *Bmj*, 317(7151), 115-119.
- WIDJAJA J.& CHİPETA C. (2020), “ Survey: Consumer Behaviour During Covid-19 Pandemic” <https://conjointly.com/blog/covid-consumer-impact-survey/> Erişim Tarihi 12.03.2021
- WILLIAMS, G. (2010). *Angel of death: the story of smallpox*. Springer.
- WORLD BANK, 2021 [The World Bank Group’s Response to the COVID-19 Pandemic](https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/21/world-bank-response-to-covid-19) Erişim Tarihi 14.02.2021
- WORLD BANK, World Development Indicators (05/04/2020)
- YAPICI, A. (2006). "Alkol Bağımlılığında Depresyon Ve Anksiyetenin Yetiştirilmesi Ve Yaşam Kalitesine Etkisi" (Uzmanlık Tezi). İstanbul: Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi.
- YAŞAR, G. (2019, Ocak 17) Ceotudent, 2019,Ocak 17 [LinkedIn Raporuna Göre 2019 İçin Dünyada En Hızlı Gelişen 5 Yeni Meslek - CEotudent](https://www.linkedin.com/pulse/linkedln-raporuna-göre-2019-icin-dunyada-en-hizli-gelisen-5-yeni-meslek-ceotudent-yasar-g/) Erişim Tarihi 27.02.2021
- YILDIZ, F. (2014). 19. yüzyıl'da Anadolu'da salgın hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve salgın hastalıklarla mücadele yöntemleri (Master's thesis).

- YILDIZ, K. (2014). İşsizlik Türleri, Her Bir İşsizlik Türünün Toplam İşsizlikteki Payı ve Çeşitli Demografik Parametrelerle İlişkisi. **Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, (45).
- YILMAZ, İ. A., DURSUN, S., GÜZELER, E. G., & PEKTAŞ, K. Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeyinin Belirlenmesi: Bir Örnek Çalışma. **Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)**, 4(4), 16-26.
- YILMAZ, Ö. (2017). 1847-1848 Kolera Salgını Ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri. **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, 6(1), 23-55.
- YOLUN, M. (2012) “İspanyol Gribinin Dünya Ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Adıyaman Üniversitesi, S.B.E. Adıyaman**.
- YÜKSELER, Z. (2020). Koronavirüs (COVID-19)“Salgınının İstihdam ve Büyümeye Etkisi. Çevrimiçi, https://www.researchgate.net/publication/340511319_KORONAVIRUS_COVID19_SALGINININ_ISTIHDAAM_VE_BUYUMEYE_ETKISI, Erişim Tarihi, 23, 2020.
- ZEIDNER, M. (1998). Test anxiety: **The state of the art. Springer Science & Business Media**.
- ZENGİN, D. (2020, May 21). ABD’de geçen hafta 2,4 milyon kişi işsizlik maaşı başvurusunda bulundu. Erişim tarihi 18.03.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-gecen-hafta-2-4-milyon-kisi-issizlik-maasi-basvurusunda-bulundu/1849219>
- ZENGİN, D. (2021, Şubat 11) [ABD'de işsizlik maaşı başvuruları beklentilerin üzerinde seyir izledi](#), Erişim Tarihi 21.02.2021
- ZHOU, J., YANG, Y., QIU, X., YANG, X., PAN, H., BAN, B., QIAO, Z., WANG, L., & WANG, W. (2018), **International Journal of Nursing Studies** “Serial multiple mediation of organizational commitment and job burnout in the relationship between psychological capital and anxiety in Chinese female nurses: A cross-sectional questionnaire survey” cilt 83. Sayfa (75-82) <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2018.03.016> Erişim Tarihi 11/03/2021
- ZU, Z. Y., JIANG, M. D., XU, P. P., CHEN, W., NI, Q. Q., LU, G. M., & ZHANG, L. J. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): a perspective from China. *Radiology*, 296(2), E15-E25.

EKLER

EK 1: TEZ ANKET

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma “COVID-19 Salgınının İstihdama Etkisinin Çalışma Hayatı Psikolojisine Etkisi: Balıkesir Örneği” konulu bir araştırmadır. Anket verileri Yüksek Lisans tez çalışması için kullanılacaktır. Kişisel bilgileriniz hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır. Anket sorularında yer alan şıklardan size en uygun olanı işaretleyiniz. Sorularda çoktan seçmeli şıklar bulunmaktadır. Anketi telefonunuzdan cevaplıyorsanız ekranı yatay pozisyonuna getirmeniz cevaplamayı tercih ettiğiniz şıkları daha rahat işaretlemenizi sağlayacaktır. Cevapladıktan sonra “Gönder” butonuna basmanız gerekmektedir. Katılımınız için teşekkür ediyorum.

Betül DEMİR

Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi
Çalışma İlişkileri ve İnsan Kaynakları Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1) Yaşınız

- ☐ 0-15
- ☐ 15-24
- ☐ 25-34
- ☐ 35-44
- ☐ 45-54
- ☐ 65 ve üstü

2) Cinsiyetiniz

- ☐ Kadın
- ☐ Erkek

☐ Belirtmek istemiyorum

3) Medeni Durumunuz

☐ Bekar

☐ Evli

☐ Boşanmış

4) Eğitim Durumunuz

☐ İlkokul

☐ Ortaokul

☐ Lise

☐ Lisans

☐ Yüksek Lisans

☐ Doktora

5) Yaşadığınız Yer

☐ Büyükşehir

☐ İl

☐ İlçe

6) Hangi sektörde çalışıyorsunuz?

☐ Kamu

☐ Özel

☐ Emekli

☐ Çalışmıyorum

7) Son Yıllardaki Aylık Gelir Ortalamanız (eve giren toplam miktar)

☐ 0-2000 TL/ay

☐ 2001-5000 TL/ay

☐ 5001-10000 TL/ ay

☐ > 10000 TL/ay

8) Herhangi bir tanılanmış ruhsal hastalığınız var mı?

☐ Yok

☐ Daha önce vardı, tedavi oldum, artık ruhsal hastalığım yok

☐ Daha önce vardı, hala hastalığım devam ediyor

☐ Daha önce hastalığım yoktu, salgın sonrası ruhsal hastalık yaşadım

☐ Diğer

9) COVID-19 ile ilgili ne kadar bilgi sahibisiniz?

☐ COVID-19'u hiç duymadım

☐ COVID-19'u duydum ama bilgim yetersiz.

☐ Orta düzeyde bilgi sahibiyim.

☐ Neredeyse uzman düzeyinde bilgim var

☐ Diğer

10) COVID-19günlük yaşamınızı ne kadar etkiledi?

☐ Hiç etkilemedi

☐ Az etkiledi

☐ Orta düzeyde etkiledi

☐ Çok fazla etkiledi

11) COVID-19 salgınının günlük yaşantınıza etkilerine yönelik aşağıdaki seçeneklerden hangileri uygundur?

☐ Günlük yaşantıma bir etkisi olmadı

☐ Sabah uyanır uyanmaz virüsle ilgili düşünüyorum

☐ Gün boyu virüsle ilgili düşünüyorum

☐ Gün içinde ara ara virüsü düşünüyorum

☐ Virüsü düşündüğüm için uykuya d alamıyorum

☐ Virüsü düşündüğüm için gece yarısı uykudan uyanıyorum

12) COVID-19 salgını çalışma ve sosyal yaşamınızı etkilediyse, aşağıdaki seçeneklerden hangileri size uygundur?

- ☐ Çalışma ve sosyal yaşamımı etkilemedi
- ☐ Salgın sebebiyle işimden çıkarıldım
- ☐ Salgın sebebiyle ücretsiz izine çıkarıldım
- ☐ Salgın sebebiyle işimi kapatmak zorunda kaldım
- ☐ Salgın sebebiyle daha fazla çalışmak zorundayım
- ☐ Salgın sebebiyle ailemle görüşemiyorum
- ☐ Salgın sebebiyle ev içi huzursuzluklar arttı
- ☐ Salgın sebebiyle ev işleriyle ilgili sorumluluklarım arttı.
- ☐ İş arıyordum salgın sebebiyle iş aramaktan vazgeçtim
- ☐ Diğer

13) Sizde ve/veya yakın çevrenizde COVID-19 hastalığı olan var mı?

- ☐ Kendimde veya yakın çevremde COVID-19 hastalığı yok
- ☐ Kendimde COVID-19 hastalığı yok ancak yakın çevremde var
- ☐ Kendim COVID-19 hastalığı geçiriyorum/geçirdim, yakın çevremde yok
- ☐ Kendim COVID-19 hastalığı geçiriyorum/geçirdim, yakın çevremde de var
- ☐ Diğer

14) COVID-19 için önlem aldınız mı? Aldıysanız aşağıdakilerden hangileri?

- ☐ Önlem alma ihtiyacı hissetmedim
- ☐ Ellerimi daha sık ve özenli yıkıyorum
- ☐ Daha sık ve detaylı temizlik yapıyorum
- ☐ Temel alışveriş ihtiyaçlarım dışında evden çıkmıyorum
- ☐ Sosyal mesafe koymaya dikkat ediyorum

- ☐ Seyahatlerimi iptal ettim
- ☐ Maske takıyorum
- ☐ Vitamin ve diğer bağışıklık sistemi güçlendiricileri kullanıyorum
- ☐ Nefes egzersizi yapıyorum
- ☐ Bolca su içiyorum
- ☐ Diğer

15) COVID-19 Pandemi Sürecinde Kaygılarınızı Artıran Faktörler nelerdir?

(Birden fazla şık işaretlenebilir)

- ☐ Salgın sürecinin belirsizliği
- ☐ Eğitimle ilgili belirsizlik süreci
- ☐ Yakınlarımla salgına yakalanma ihtimali
- ☐ Bulaştırma İhtimali ve Ölüm Korkusu
- ☐ Gelecek planlarımla değişmesi
- ☐ Ders değerlendirmelerinin belirsizliği
- ☐ İş /Gelecek kaygısı önünü görememek
- ☐ Salgın nedeniyle sağlık problemlerinin ortaya çıkması
- ☐ Akademik takvimin değişkenliği

16) Çalışma ve iş arama ortamında COVID-19 salgınına yakalanmaktan kaygı duyuyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

17) COVID-19 virüsü bulaşmış bir iş görenle karşılaşmaktan kaygı duyuyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

18) COVID-19 virüsünün bulaşması sonucu yaşamınıza birtakım kısıtlamalar geleceğinden kaygılı mısınız?

☐ Evet

☐ Hayır

19) COVID-19 virüsüne yakalanma kaygısı motivasyonunuzu yüksek derecede etkilediğini düşünüyor musunuz?

☐ Evet

☐ Hayır

20) COVID-19 virüsüne yakalanma kaygısının performansınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?

☐ Evet

☐ Hayır

21) COVID-19 sürecinde, temel ihtiyaçlarınızı karşılama konusunda kaygı yaşıyor musunuz?

☐ Evet

☐ Hayır

22) COVID-19 salgını sürecinde geçimimi temin konusunda kaygılarım var.

☐ Kesinlikle katılmıyorum

☐ Katılmıyorum

☐ Kararsızım

☐ Katılıyorum

☐ Kesinlikle katılıyorum

23) COVID-19 sürecinde işsiz kalma kaygısı

☐ İş konusunda kaygım yok

☐ COVID-19 sonrasında işsiz kaldım

☐ Zaten işsizdim

☐ Gelecekte işimi kaybetme korkusu yaşıyorum

☐ Diğer

24) Mevcut birikiminiz, sizin hayatınızı çalışmaksızın ne kadar daha sürdürmenize yardımcı olur?

- ☐ Hiç birikimim yok
- ☐ En fazla bir kaç ay
- ☐ Yaklaşık bir yıl idare edebilirim
- ☐ Bir yıldan fazla idare eder
- ☐ Geçim sorunum olacağını düşünmüyorum
- ☐ Mevcut birikimlerin süreceği tahmini süreç

25) Katılımcıların COVID-19 pandemi sürecinde kaygılarını azaltmak için yaptıkları faaliyetler

(birden fazla şık işaretlenebilir)

- ☐ Film seyretmek
- ☐ Uyumak
- ☐ İbadet etmek
- ☐ Sevdiklerimle Sohbet Etmek
- ☐ Müzik dinlemek
- ☐ Kitap okumak
- ☐ Sosyal ağlarda gezinmek
- ☐ Oyun oynamak
- ☐ Yemek Yapmak
- ☐ Ev işlerine yardım etmek.
- ☐ Sanat faaliyetleri ile uğraşmak
- ☐ Ders çalışmak

26) İşlerinizi yapma biçiminizde değişiklik oldu mu?

- ☐ Evet

- ☐ Hayır
- 27)** İşiniz home office/online çalışmaya uygun mu?
- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- 28)** Online iş yapıyorsanız eğer verimliliğiniz hangi yönde değişti?
- ☐ Verimliliğimiz azaldı
- ☐ Değişmedi
- ☐ Arttı
- ☐ Online çalışmıyorum
- 29)** Yaptığı işe göre verimlilikte değişme olanlar hangileridir?
- ☐ Online çalışanlarda
- ☐ Kendi işinde
- ☐ Kamuda maaşlı
- ☐ Özel sektörde ücretli
- 30)** COVID-19'un Türkiye ekonomisini yüksek derecede etkileyeceğini öngörüyor musunuz?
- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- 31)** Ekonomideki daralmanın işsizliği ve bütçe açığını önemli ölçüde arttıracığı öngörülmektedir. Bu görüşe ne ölçüde katılıyorsunuz?
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- 32)** Türkiye'de COVID-19'a bağlı oluşan (pandemi bittikten sonra) ekonomik etkilerin ne sürede son bulacağı öngörüsü.
- ☐ 1-3 ay
- ☐ 3-6 ay
- ☐ 6-9 ay

☐ 9-12

☐ 12 ay

☐ 12 aydan fazla

33) COVID-19 sektörleri ne derece etkilemektedir?

☐ Yüksek derecede

☐ Orta derecede

☐ Etki yaratmadı

☐ Düşük derecede etki

34) COVID-19 salgınından korumak için işyerinizin aldığı temel önlemler nelerdir?

(Çalışanlar için)

☐ Tüm çalışanlara evden çalışma uygulaması

☐ Yalnızca beyaz yaka çalışanlara evden çalışma uygulaması

☐ Dönemsel evden çalışma (haftanın belirli günleri gibi)

☐ Vardiyalı çalışma ve/veya kısa çalışma zamanı

☐ Diğer

☐ Herhangi bir önlem alınmamıştır

35) COVID-19'un şirketinizde etki ettiği alanlar hangileridir ve ne ölçüde etkilemiştir?

(Çalışanlar için)

☐ Endüstri-üretim

☐ Etkili olmadı

☐ Düşük etki

☐ Orta etki

☐ Yüksek etki

☐ Hizmet-servis

☐ Etkili olmadı

☐ Düşük etki

☐ Orta etki

☐ Yüksek etki

36) Çalışan maliyetlerinin iyileştirilmesi için işyerinizin aldığı önlemler nelerdir?

(Çalışanlar için)

☐ Ücretli izin

- ☐ Çalışma saatlerini azaltma
- ☐ Ücretsiz izin
- ☐ Çalışan maaşlarda azalmaya gitme
- ☐ İşten çıkarma
- ☐ Şirket veya ekip kapatma
- ☐ Hiçbiri

37) COVID-19 sonrası sağlıklı bir çalışma hayatının olabileceğini düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

38) Sağlıklı ve güvenli bir çalışma hayatı için sizce en uygun ortam neresidir?

- ☐ Home Office/online çalışma
- ☐ İş yerinden çalışma

39) COVID-19 sonrası home office/online çalışma sizce devam etmeli mi?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

40) COVID-19 sürecinde çalışma ortamındaki şartlar psikolojimi olumsuz yönde etkiledi.

Ne derecede katılıyorsunuz?

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

41) Sağlıklı çalışma hayatı ve psikolojisine dönüşümün zaman alacağını düşünüyorum.

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

42) İşveren iş yerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmak zorundadır. Bu bağlamda işverenlerin gerekli tedbirleri aldığını düşünüyor musunuz?

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

43) COVID-19 etkilerine karşı sağlıklı bir çalışma ortamı sağlanması için çalışma hayatındaki tedbirler arttırılmalıdır. Katılıyor musunuz?

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

44) İşyerlerinde çalışanlara sağlıklı bir çalışma ortamı sağlanması için psikolojik destek sağlanmalıdır.

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

45) İşverenler çalışanların COVID-19'a maruz kalma riskini aza indirmek amacıyla risk değerlendirmesi yapmaları gerekmektedir. Katılıyor musunuz?

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

46) İşyerlerinde çalışanlara sağlıklı bir çalışma ortamı sağlanması için üretenlerin biran önce aşılanması gerekmektedir.

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım

- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

47) Artan aşıyla toplumsal bağışıklık kazanılınca ekonomi eski haline dönecektir.

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

48) Pandemi sürecinde ve sonrasında ekonominin sağlıklı hale gelmesi için işverenlerin desteklenmesi şarttır.

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

49) Pandemi sürecinde ve sonrasında toplumsal huzur ve barışın devamı için çalışanların desteklenmesi şarttır.

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Kesinlikle katılıyorum

50) Pandemi süreci sonrasında yeni bir ekonomik düzen kurulacağı için, sektörler ve istihdam alanları buna göre planlanmalıdır.

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Katılıyorum

☐ Kesinlikle katılıyorum

51) Pandemi sürecinde öne çıkan ihtiyaçları karşılama noktasında Türk şirketleri başarılı bir gayret ve dönüşüm göstermişlerdir.

☐ Kesinlikle katılmıyorum

☐ Katılmıyorum

☐ Kararsızım

☐ Katılıyorum

☐ Kesinlikle katılıyorum

52. Pandemi sürecinde mesleki yeteneklerimi kaybettiğimi düşünüyorum.

☐ Kesinlikle katılmıyorum

☐ Katılmıyorum

☐ Kararsızım

☐ Katılıyorum

☐ Kesinlikle katılıyorum

53. Mesleki yeteneklerimin geri kazanılmasının uzun süreceğini ve maliyetli olacağını düşünüyorum.

☐ Kesinlikle katılmıyorum

☐ Katılmıyorum

☐ Kararsızım

☐ Katılıyorum

☐ Kesinlikle katılıyorum

54. Kaybettiğim yeteneklerim şu yollarla geri kazanılabilir. (Birden fazla işaretlenebilir)

☐ Meslek kursları

☐ İşbaşı eğitimleri

☐ Süreç içerisinde uzaktan eğitim desteği

